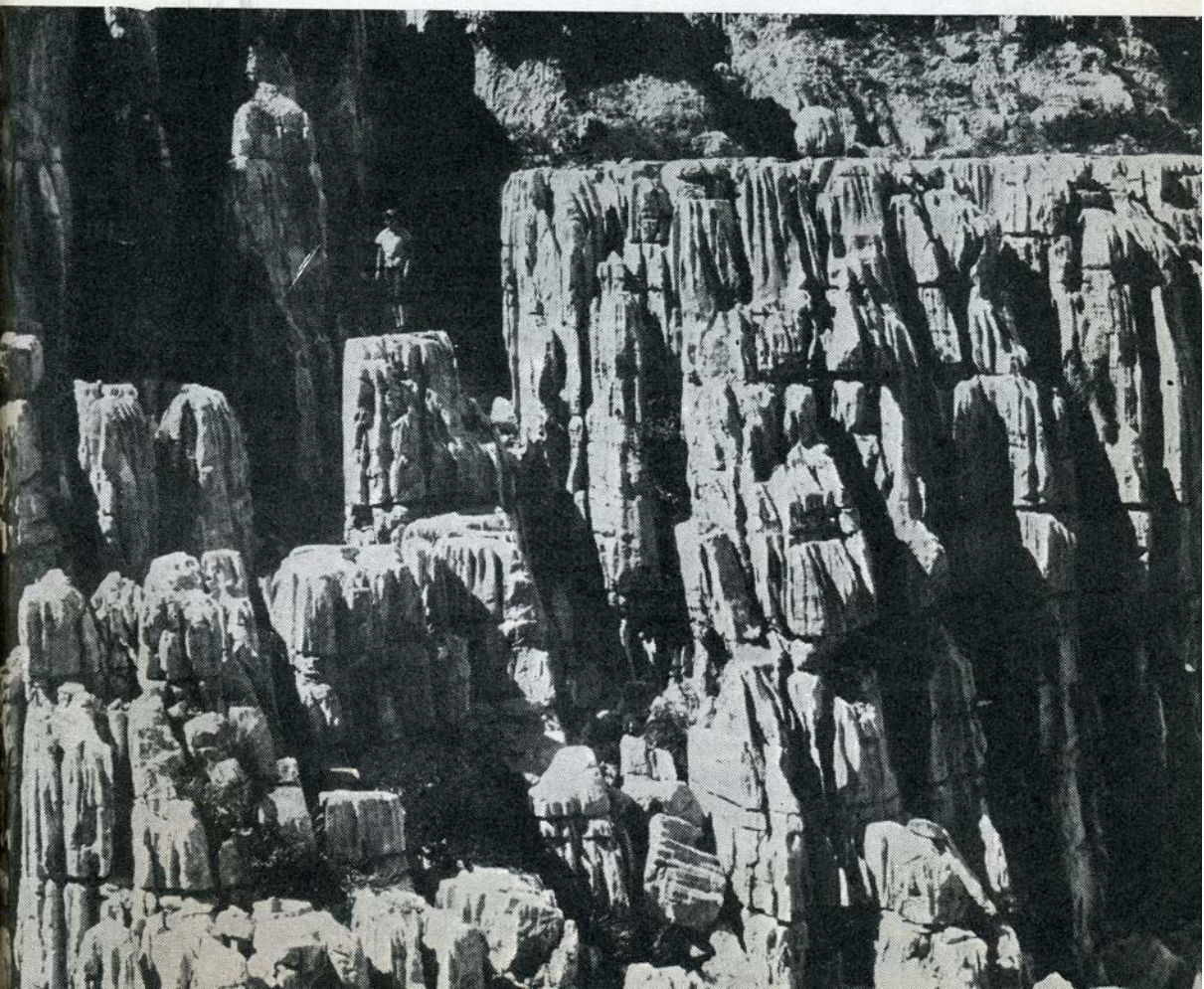

naše planine

5-6
1968

naše planine

REVIIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE
I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

le nostre montagne

nos montagnes

the mountains

unsere berge

Redakcijski odbor PS Hrvatske: Blašković dr Vladimir, sveuč. profesor; Božičević Srećko, dipl. ing. geologije; Pražić dr Mihajlo, sveuč. profesor i Verić Ljerka, profesor.

Glavni i odgovorni urednik: Dr Željko Poljak, Zagreb, Cesarčeva 5/II

Pretplata iznosi godišnje 15 nd. Cijena pojedinom dvobroju 3 nd. Uplate se šalju čekom na tekući račun PS Hrvatske (301-8-2231). Na poledini treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, Zagreb, Gajeva 2a i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izlazi u šest dvobroja godišnje. Izdavač: Planinarski savez Hrvatske. — Tisak »Vjesnik« — Zagreb

Godina XX

MAJ—JUNI 1968.

Broj 5—6

S A D R Ź A J

E. Korjenić: Za planinarsko obilježavanje Sutjeske	97
U. Bežirović: Muzej u planini	101
A. Truhelka: Planinske sjenokoše	104
S. Gilić: U planinama Brade	107
Z. Crnilović: Na »Slavonskoj transverzali«	111
Dr Lj. Svoboda: Medvednica u prošlosti i sadašnjosti	115
Prof. N. Škaljić: Ljekovito bilje u planinama	117
V. Oštrić: Planinarske marginalije	119
J. Brestovac: Ah, ta orijentacija!	121
B. Špoljarić: »Lepe ti je Zagorje zelene...«	123
T. Alebić: Alpinističko ljetovanje	125
B. Kotlajić: Doprinos toponomastike za upoznavanje planina	127
D. Matišić: Čudnovata galerija	128
L. Kuček: Uže u gorskoj službi spasavanja	129
Češka drama u stijeni Matterhorna	131
Novi usponi u Prenju	133
Alpinistički termini za morfologiju stijena	134
Ž. Hlebec: Gorski kotar, južni dio	136
Vijesti	138

13121

Na naslovnoj stranici: Čovjek i kras

Foto: Dr Ž. Poljak

naše planine

GODINA XX MAJ - JUNI 1968 BROJ 5-6

EŠREF KORJENIĆ, Sarajevo

Za planinarsko obilježavanje Sutjeske

»... Mnogi i mnogi tragični i herojski momenti iz te borbe malo su poznati našim narodima. A baš to je najvažnije za naša sadašnja i buduća pokoljenja, jer ona treba da se napajaju vrlinama mladića i djevojaka koji su se gladni, slabo odjeveni i do smrti iznureni borili i umirali herojskom smrću, s vjerom da time doprinose ljepšem i sretnijem životu novih pokoljenja.«

TITO

Ove godine navršava se 25 godina od bitke na Sutjesci, koja spada među najteže u našoj oslobodilačkoj borbi i u kojoj je, takoreći u jednom dahu, pao najveći broj sinova jugoslavenskih naroda.

Pridružujući se općenarodnoj proslavi i naša je planinarska dužnost da na naš osoben način trajno sačuvamo uspomene na te dane iz maja i juna 1943. godine.

ČEGA SE TREBA SJEĆATI

Ni učesniku borcu boja na Sutjesci, ni historičaru, vjerovatno nije moguće posebno izdvajati pojedine događaje koji su se zbili u uraganskoj vatri od polovine maja do polovine juna 1943. godine, niti je moguće dati sasvim vjernu i cjelovitu sliku bitke na Sutjesci. Ipak, za naša razmišljanja o ideji za trajnije planinarsko obilježavanje pobjede na Sutjesci, bit će dovoljno da se iznesu samo neke činjenice.

Već je dobro poznato da borbe u V neprijateljskoj ofanzivi spadaju u najslavnije stranice četverogodišnje epopeje jugoslavenskih naroda. Na širem području Sutjeske formirano je svih pet proleterskih brigada; na poprištima ove ofanzive palo je oko 7000 boraca; tu je ranjen i drug Tito; poginuli su Nurija Pozderac, potpredsjednik AVNOJ-a, zatim Sava Kovačević, proslavljeni komandant III divizije i Veselin Mašleša, član Izvršnog odbora AVNOJ-a.

Već samo ovih nekoliko podataka dovoljan su razlog za našu izuzetnu pažnju, za naš planinarski prilog sjećanju na te herojske dane.

SUTJESKA SA PLANINARSKOG STANOVIŠTA

Sutjeska, ta jugoslovenska dolina heroja, nalazi se na području koje okružuju imponantni planinski masivi Durmitora, Maglića, Volujaka, Tovarnice i Zelengore. U tjesnace koji razdvajaju ove planine, protiču rijeke Tara, Piva, Sutjeska i Drina.

Čitavo ovo područje predstavlja izvanrednu prirodnu ljepotu, koju krasi visoki vodeni tokovi, bistre i hučne rijeke, brojna planinska jezera, visoravni i ljetni katuni ovčara iz crnogorskih, hercegovačkih i bosanskih sela.

Durmitor je najviša planina na ovom području. Njen vrh — Bobotov kuk — visok je 2522 m. Durmitor je opasan rijekama Pivom i Tarom, koje ga vidno izdvajaju od njegovih susjeda. Među durmitorskim jezerima, kojih ima više, čuveno je Crno jezero. U durmitorskom masivu ima malo stalnih naselja, a najpoznatije je Žabljak.

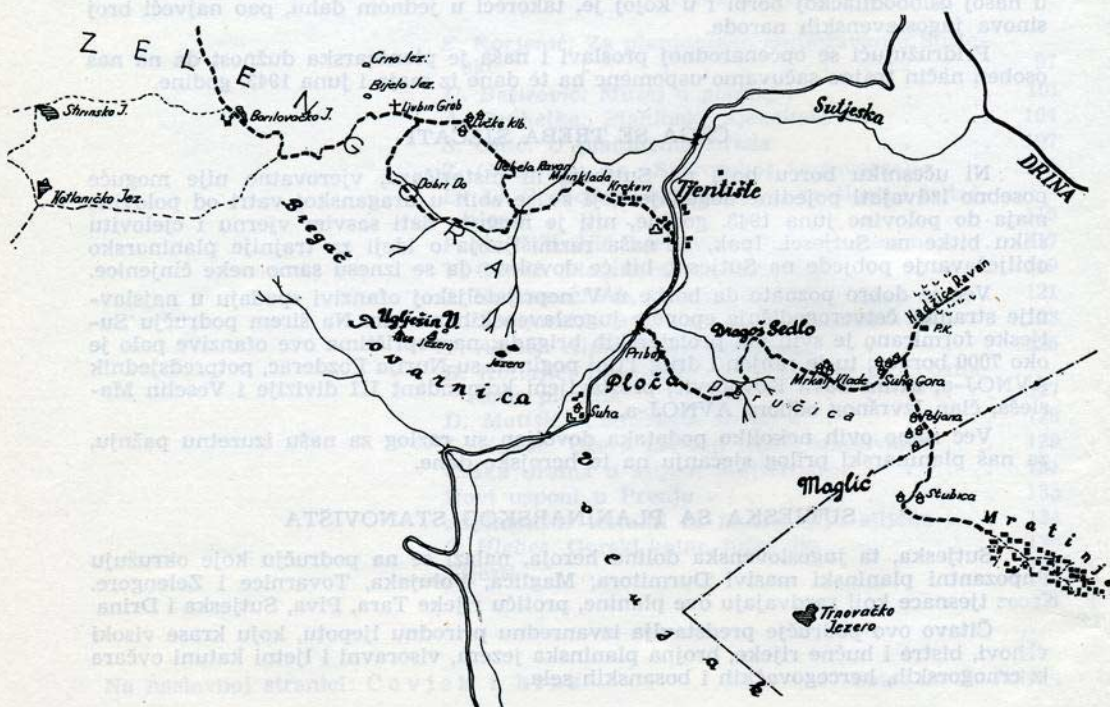
Maglić je najviša bosansko-hercegovačka planina, sa vrhom visokim 2386 m. Diže se između Pive, Drine i Sutjeske. Sa njenog vrha lijep je pogled na Pivsku planinu, Trnovački Durmitor, Zelengoru i druga gorja. Ispod Maglića, na njegovoj južnoj strani, smjestilo se na visini od 1517 m prekrasno Trnovačko jezero. U sklopu Maglića, između Vučeva i Prijedora, nalazi se jedinstvena prašuma u Evropi Perućica sa višestoljetnim stablima i visokim prašumskim raslinjem. Perućicu presijeca istoimeni potok, koji se na jednom mjestu stropštava sa visine od preko 70 m i čini rijetko lijep — doduše teško pristupačan — slap.

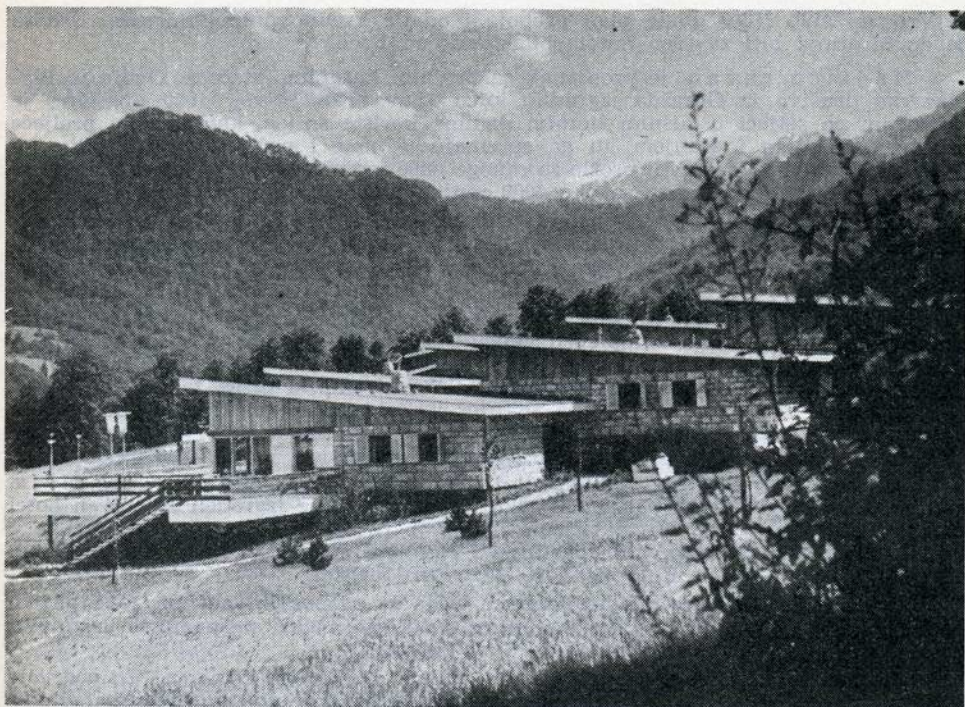
Volujak (2297 m) je stjenovita planina, sa vrlo strmim stranama na sjeveru i sjeveroistoku. Diže se iznad Suhe, koja je od centralnog područja Sutjeske, Tjentiša, udaljena nekoliko kilometara.

Tovarnica sa najvišim vrhom 1858 m (Uglješin vrh), proteže se od Volujaka u pravcu sjeverozapada, a dijeli ih rijeka Sutjeska. Na obroncima ove planine nalazi se visoravan Donje bare i Gornje bare sa dva lijepa jezera.

Zelengora, za razliku od divljih i alpskih ljepota Durmitora i Maglića, je pitoma planina sa brojnim pašnjacima i nekoliko jezera od kojih je najpoznatije Borilovačko jezero. Najviši vrh joj je Bregoč, visok 2015 m.

Sutjeska je bistra i hučna planinska rijeka. Izvire kod sela Žugovine, na tromedi Bosne, Hercegovine i Crne gore. Na svom putu do ušća u Drinu, dugom četrdesetak kilometara, probija se kroz tjesnace između Tovarnice, Volujaka, Maglića i Zelengore. Na mjestu zvanom Vratar, rijeka je stiješnjena visokim i gotovo okomitim stijenama, koje su od jedne do druge strane rijeke udaljene jedva dva-desetak metara. Na svom relativno kratkom toku od izvora do ušća pad joj iznosi 1060 metara.

Omladinski centar na Sutjesci

Foto: U. Beširović

Nacionalni park Sutjeska, veličine oko 17.500 hektara, najveći je nacionalni park u našoj zemlji. Središte mu je malo naselje Tjentište.

Ovi krajevi poznati su i po bogatstvu faune. Visoke litice i zeleni pašnjaci carstvo su srna i divokoza; u pećinama se skrivaju mrki medvedi, a tu i tamo susreću se divlje svinje i veprovi, kune i divlje mačke. Nad nedostupnim liticama gotovo neprestano kruže i stražare orlovi i jastrebovi.

Nekoliko jezera na planinama ovog područja su poribljena.

Znamenja iz NOB i činjenica da je ovo jedno od najljepših planinskih područja u našoj zemlji, smatramo da su dovoljan razlog da se ovo područje trajno obilježi jednom planinarskom transverzalom i na taj način učini dostupnijim i privlačnijim većem broju planinara, koji, istini za volju, nisu tako česti posjetioci Sutjeske.

PRIJEDLOG ORIJENTACIONOG PRAVCA TRANSVERZALE

Ako bi došlo do realizacije ideje o otvaranju planinarske transverzale na ovom području, za njeno ime svakako bi u obzir trebalo uzeti naziv »Sutjeska«, što ne isključuje mogućnost davanja i nekog drugog naziva.

Vodeći računa o glavnim pravcima proboja naših snaga preko Sutjeske, a ne zanemarujući ni planinarski aspekt ovog područja, jedna od varijanta trase mogla bi da bude: Mratinje — Stubica — Poljana — Hadžića ravan — Suha gora — Mrkalj klade — Dragoš sedlo — Perućica — Priboj — Tjentište — Savin grob — Krekovi — Milinklade — Lučke kolibe — Ljubin grob — Borilovačko jezero — Konjske vode — Kalinovik.

Mratinje je selo na teritoriji Crne Gore, pored kojeg protiče rijeka Piva. Okruženo je istočnim obroncima Maglića, Bioča i Koma. Mratinje je mjesto u kome

je Vrhovni štab NOV donio plan proboja i odatle krenuo prema Sutjesci. Uskoro će do Mratinja biti završen automobilski put od Foče.

Hadžića ravan je proplanak sa brojnim katunima stočara. Ovdje je Planinarsko društvo iz Goražda izgradilo kuću »Sava Kovačević« (1520 m). Kraj je bezvodan, pa seljaci u sušnim ljetnim danima koriste snijeg, koji u rano proljeće pokrivaju sijenom i granjem, ili ga spremaju u jame i pećine. U toku bitke na Sutjesci preko Hadžića ravni prošle su mnoge naše jedinice, a jedno vrijeme ovdje se zadržala i Centralna bolnica sa oko 4000 ranjenika i bolesnika.

Od Hadžića ravni, preko Suhe gore i Mrkalj klada, stiže se na Dragoš sedlo, koje se nalazi na samom rubu prašume Perućice. Ovdje je od posljedica rana izdahnuo potpredsjednik AVNOJ-a Nurija Pozderac. Na tom mjestu, pored same lovačke kuće, nalazi se njegov grob.

Sa Dragoš sedla transverzala bi vodila kroz samu Perućicu, jedinom prohodnom stazom na ovom kompleksu veličine oko 1400 hektara, a zatim bi se spustila preko Ploča i Priboja na most preko rijeke Sutjeske. U ovom predjelu, 7. juna 1943. godine zadržao se na kraćem odmoru Vrhovni štab, a tu su zakopani i topovi — ljubimci X hercegovačke brigade »Krnjo« i »Zelengora«, jer ih nije bilo moguće u toj strašnoj vatri prenijeti preko Sutjeske. U noći između 14. i 15. juna negdje ovdje, na prelazu naših jedinica preko Sutjeske, nestao je i Veselin Masleša.

Od mosta na Sutjesci vodi asfaltni put (Foča—Dubrovnik) do Tjentišta, sada središta Nacionalnog parka Sutjeska. Na Tjentištu je izgrađen komforan hotel i Omladinski centar sa više paviljona. Ovdje je podignuta i spomen kosturnica u kojoj su sahranjeni ostaci 3301 partizana. Tjentište svake godine posjeti nekoliko desetina hiljada građana naše zemlje i inostranih turista.

Iznad Tjentišta, prema selu Krekovi, kuda je u junjskim noćima 1943. godine vodio jedini put glavnine naših snaga prema Zelengori, nalazi se spomenik na mjestu gdje je poginuo legendarni komandant Sava Kovačević.

U nastavku transverzale put bi vodio prema Milinkladama. To područje u toku bitke na Sutjesci bilo je preorano neprijateljskim bombama. Krhotina bombe, koju je bacio bombarder »Dornier« ranila je druga Tita u nadlakticu lijeve ruke.

Od Milinklada do Ljubin-groba vode dvije staze, jedna preko Debele ravni i Lučkih koliba, koja je kraća ali strmija, i druga dolinom rijeke Hračvke preko Dobrog dola, koja je zaobilazna, ali sa blažim usponom.

Legenda kaže da je, ko zna kada, u tuči dviju svatovskih grupa ovdje izgubila život mlada nevjesta Ljuba, pa je po tom događaju ovaj predio dobio i svoje ime.

10. juna 1943. godine četi hrabrih izdato je ovdje ovakvo naređenje: »Dok vas bude živih, neka se Ljubin grob brani!« Odolijevajući naletima mnogostruko brojnijih njemačkih jedinica, dvadeset i sedam od ukupno četrdeset proletera iz čete ostalo je zauvijek ovdje na Ljubin-grobu; oni su žrtvovali sebe da bi omogućili proboj naših jedinica i ranjenika.

Od Ljubin-groba trasa transverzale odvajala bi se od glavnog pravca proboja naših snaga, koje su odatle krenule na sjever, prema Miljevini. Transverzala bi nastavila zapadno, prema Borilovačkom jezeru da bi se obilaznici bolje upoznali sa najinteresantnijim predjelima Zelengore. Iznad samog Borilovačkog jezera izgrađena je lovačka kuća u kojoj se može prenoćiti. U blizini su i gospodarske zgrade Poljoprivrednog dobra iz Gacka u kojima se mogu nabaviti mliječni proizvodi. Jezerc je poribljeno pastrmkom.

Odatle je moguće praviti dnevne izlete na Štirinsko i Kotlaničko jezero, Bregoč (vrh Zelengore) ili druge predjele ove planine.

Od jezera, blagim spuštanjem, preko Konjskih voda trasa transverzale vodila bi kolskim putem, lijepim šumovitim predjelima Zelengore, do općinskog mjesta Kalinovik, koje se nalazi na putu Sarajevo—Nevesinje—Mostar.

Mratinje je selo na zapadnoj strani Gore, pored kojeg protječe rijeka Piva. Odatle se ljetom općinama Mratinje, Biča i Komu Mratinje je mjesto u komu

Muzej u planini

U dolini vječno hučne, pjenušave i raspjevane Sutjeske — na Tjentištu — izgrađen je novi i savremeno urbanizirani grad.

Tjentište, nekadašnje poprište krvavih borbi na legendarnoj Sutjesci, postalo je stjecište planinara, izviđača, ferijalaca i drugih mladih ljudi.

Ovo je polazna tačka za najviši vrh Bosne i Hercegovine, gorostas Maglić, čija visina iznosi 2387 metara. Svi putevi polaze iz Tjentišta i vraćaju se u Tjentište, pa bilo da se ide na Maglić, Volujak, Bioč, Perućicu, Vučevo ili Zelengoru.

Cijelo ovo prostranstvo vezano je za svijetle stranice naše nove historije. To je muzej u planini. Muzej, jedinstveni, čiji su eksponati pod vedrim nebom. Muzej bez vitrina i okvira...

Omladinski centar, podno krvavog Košura, na lijevoj obali Sutjeske, pruža sliku naselja iz bajke. Šest jednakih paviljona simbolizira šest narodnih republika.

Podno Ozrena izgrađen je nov savremeni hotel »Sutjeska« sa 62 ležaja. Uz hotel je smješten Informativni centar, a nešto više, par stotina metara, podignuta je spomen kosturnica ispod čije mramorne ploče leži preko tri hiljade posmrtnih ostataka poginulih boraca u natčovječanskoj bitci na Sutjesci.

Svakog ljeta na Tjentištu niču od raznobojnih platnenih kućica nova naselja kao gljive poslije kiše. Na stotine i stotine mladih ljudi iz svih krajeva naše zemlje ovdje logoruje obilazeći ratna poprišta.

Pored desetina kilometara markiranih planinarskih puteva i lovačkih staza, izgrađene su ceste: Tjentište—Gornje Bare, Tjentište—Zelengora (preko Čemerna), Tjentište—Dragoš sedlo i dalje preko Prijedora do Suhe jezerine, kao i preko Mrkalj Klada do Lokve Dernečište i Hadžića ravni, gdje se nalazi planinarska kuća.

U neposrednoj blizini Tjentišta nalazi se čuvena prašuma Perućica. Visoka stabla, stara do trista godina, visoka do 40 metara, još uvijek umiru uspravno i prirodnom smrću. Vječiti mir Perućice jedino remeti istoimeni vodopad, visok preko 45 metara.

* * *

Veliki mlaz vode skače u bezdan i tako izaziva znatiželju i divljenje svih onih koji dodoše da ga posmatraju, sa poznatog vidikovca na Dragoš sedlu.

Nas je međutim, njegova bahatost, ljepota, elegancija i samoubilačka hrabrost, dovela do stravičnih stijena, sa kojih skače u vječnom hropcu pjenušava voda.

Mnogo znoja smo dali probijajući se kroz gustu prašumu, dok smo došli do mjesta gdje vječito tutnji i grmi slap Perućice.

Iz tamne šume šiklja bijela vodena masa sa odmjerenim taktom goropadnika i prosipa se niz kamenje uz zaglušnu huku. Ovaj jedinstveni vodopad u srcu prašume, reklo bi se, da pored ljepote, ima za cilj da vječno narušava mir Perućice, posljednje prašume u Evropi.

* * *

Nesnosna ljetna vrućina. Dan kada na planinskim visinama nema ni daška vjetrova. Ti su dani, svakako, rijetki. Tog sparnog dana neodoljivo nas je privlačilo Trnovačko jezero.

Za nešto više od jednog sata obronjavanja niz Šarenu Lastvu spustili smo se na obale jezera, koje uhvatiše u procjep kameni masivi Maglića, Bioča i Volujaka.

Kod prvog susreta sa nemirnim talasima jezerske modroplave vode, zaboravili smo na umor. Iznurena tijela postala su ubrzo svježja i odmorna.

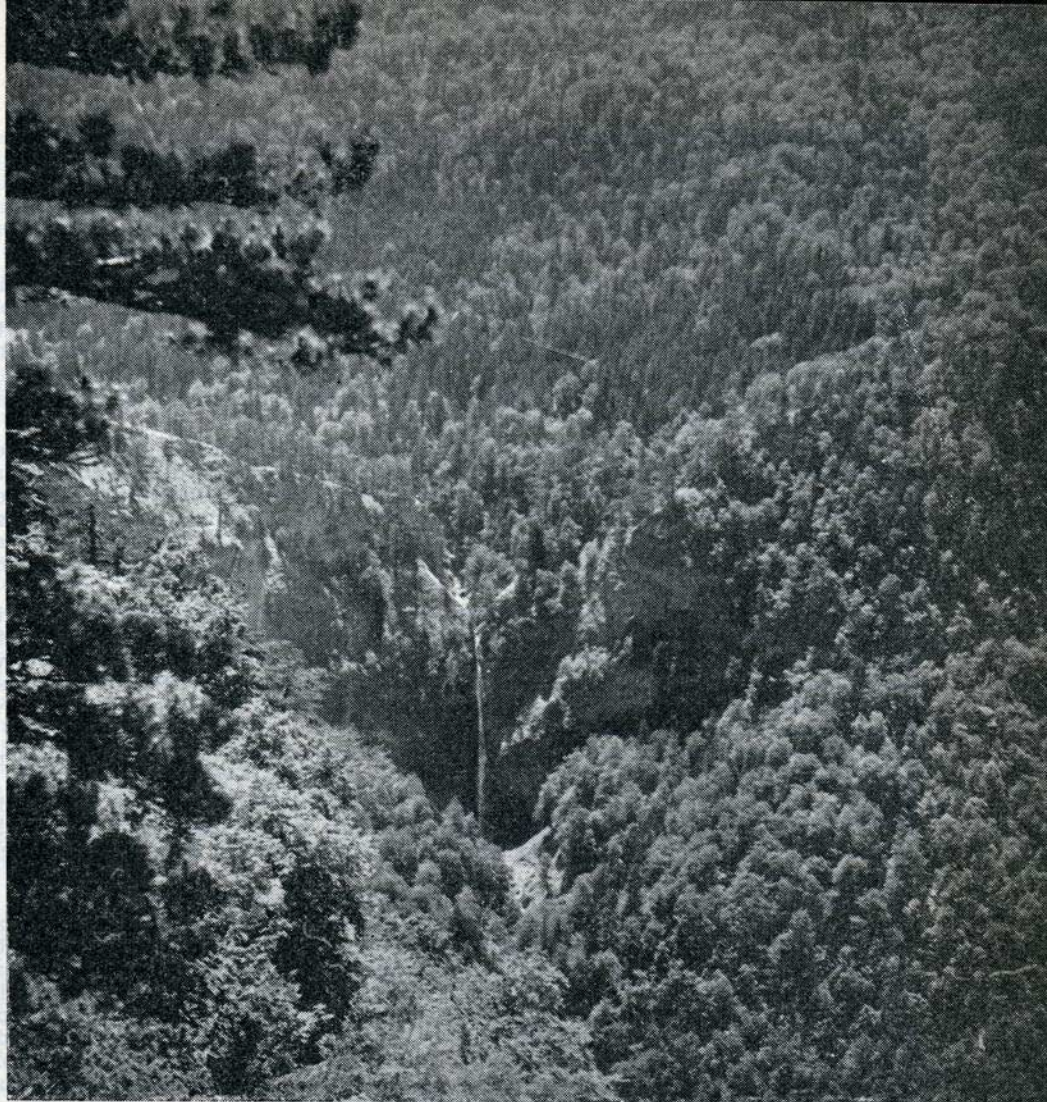
Jezero na Donjim Barama

Foto: U. Beširović

Jezero je osamljeno kao ukleta ljepotica, pa mu možda zbog toga u pohode često dolaze planinari. U posljednje vrijeme ribari. Njihov cilj je jasan: bogat lov.

Okolne kamene kule gube se često u oblacima, pa gledano sa obala jezera, kao da nemaju kraja, kao da se nigdje i ne završavaju.

Nastaje predvečerje. Iza krajnjih obrisa Volujaka probijaju se purpurni zraci zalazećeg sunca. Razrjeđene zrake svojom posljednjom snagom rasipale su se po kamenju. Koji čas kasnije to isto kamenje potamnilo je i poput neke aveti prema nama pružalo svoje crne, hladne i hrapave ruke. Mrkla noć obavila je visoko drveće Vratnice. Noć je polako, poput gluhe utvare, zauzimala nijemu jezersku dolinu. Nastupila je nagla tišina i očajna samoća. Ko zna koliko bi trajalo to gluho, tamno i nijemo doba, da se mjesečeva svjetlost nije prosula po vodenoj plohi i jezerskoj dolini. Zvijezde su išarale nebo. Tada je nastupio noćni životni ritam ovog dalekog i osamljenog jezera.

Vodopad u Perućici

Foto: U. Beširović

U čudnom i jedinstvenom noćnom miru, to veče nismo bili sami. U krhkim stijenama čuo se zvižduk divokoza. Te nemirne životinje, eto, ni noću ne mogu da se smire. Možda im je donekle za to kriv i njihov previše izoštrani sluh, koji poput preciznog mehanizma reagira na svaki šum, treptaj ili ma kakav drugi znak. Tamo ispod Volujaka čuo se lavež stočarskih pasa i blejanje ovaca. I tako je lagano odmičala tiha noć, a s njom smo i mi tonuli u san...

* * *

Ko jednom vidi Trnovačko jezero, taj ga neće nikada zaboraviti. Ono osvaja dušu svakog posjetioca. Ispunjava prvi i posljednji pogled. I uvijek uz dobrodošlicu upućuje poziv za novu posjetu...

Čini nam se da bi za ovo jezero odgovarale riječi jednog našeg poznatog književnika:

— Dok, najposlije, odjednom, sav prozračan i svijetao, ne pukne vidik pred čijom se ljepotom nijemi. I to je najbolje. Ne reći ništa, ni u sebi.

Planinske sjenokoše

Bili su prvi dani srpnja. Seljaci ovdje još nisu kosili, jer je to, iako ne visoka planina, ipak visina od 1000 metara. Bila je tu velika sjenokoša na tri brijega okružena šumom jela i omorika. Vjerojatno je i na njoj nekada bila šuma, što je tu i tamo dokazivao sivi panj oko kojega su upravo procvale jagode. Te jagode i cvijeće bili su za nas djecu radost, a penjanje preko plotu od vrljika bio je uvod u tu radost. Čim pređeš taj plot eto te u sjeni nekoliko jela i omorika što su ovdje uz rub ostale. Uz njih se smjestila posebna flora.

Ispod one stasite jele je prava vojska urodice, one najljepše *Melampyrum nemorosum*. Na njoj uz zelenu boju vidiš ljubičastu i žutu. Lišće je dlakavo, a te dlačice izlučuju slatku tekućinu. Pravi je to užitak za mrave, koji se sakupljaju oko urodice i brane prilaz drugim insektima. Oni su straža urodice. Urodica je parazit. Naselila se na korijen jele. Kad njezini plodovi dozriju, mravi-stražari je više ne će čuvati. Opljačkat će je i odnijeti sjemenke u mravinjak, a kad tamo nastane uzbuna, mravi će to sjeme spašavati kao što spašavaju svoje kukuljice.

Uz rub sjenokoše nađeš i po koji osamljen cvijet: žutu pustikaru (*Digitalis ambigua*), lepezu *Gentiana asclepiadeae*, koja će tek koncem ljeta procvasti, a tu je i osamljen i ponosan zlatan (*Lilium martagon*). Nosi on taman crveno-ljubičast cvijet, kome je svih šest latica tako savinuto da izgledaju kao turban iz kojeg vise prašnici s narančastim peludom. (Nijemci ga zovu *Türkenbund*). Pred večer on zamiriše i dolaze mu gosti, noćni leptiri.

Tamo, gdje počinje prava sjenokoša bila je dosta niska trava i bilje niska rasta ali u velikim skupinama. Tu je mirisna majčina dušica (*Thymus serpyllum*) koju seljak zove »žuber«. Čitavu plohu prerastao je bijeli vidac (*Euphrasia officinalis*), a nađe se na rubu plohe i žuti žednjak ljutić (*Sedum acre*). Vidac, kako mu ime kaže, bio je pučki lijek za oči, a mi smo majčinu dušicu kuhali u octu da bude lijek za zubobolju.

Na glavicu sjenokoše, gdje sunce obilato grije, rastu dva cvijeta iz porodice gencijana: kitica (*Erythraea Centaurium*), koju narod zove kantarijom i gorko zelje, i nježna *Gentiana nivalis*. Oba cvijeta su jednako građena, tek kitica nosi ružičaste cvjetice, a gencijana malene zvjezdice baršunaste modre boje. Na ovakovim sunčanim i dosta suhim mjestima tlo je često prekriveno srebrnim listićima između kojih se penju srebrnaste stabljike i bijele glavice smilja (*Helichrysum arenarium*). Od srpanjskog sunca komad je sjenokoše vrlo suh. To ne smeta kartuzijanskom klinčiću da se ovdje naseli. (Ime je dobio po dvojici učenih prirodnjaka, braći Karthausner). Na tankoj stabljici klinčić je skupio crvene cvjetove s modrim peludom. Dolijeću mu leptiri, te se dugom sisaljkom uvlače u cvijet.

Kad zademo u nešto višu travu, naći ćemo bogatu porodicu lepirnjača. Modre, bijele, crvene, ljubičaste, pa i dvobojne pravi su ukras sjenokoše: grahorice, grahori, grašare, smiljkite, djeteline, pa i zečji trn, kojemu tu u sjenokoši zapravo ne bi trebalo biti mjesto. Djeteline bijele i crvene. One bijele naročito su mirisne. Tu cvate i djetelina koju sam vrlo voljela. Glavica je svijetlo žuta, velika poput oraha, puna lepirastih cvjetica. Istrgnula bih cvjetić i sisala ga. Ime toj djetelini ne znam. Bumbari nađu redovito med u dnu lepirastih cvjetova, kako je i pravilo kod cvijeća. Pčele, koje ne mogu stići do meda na propisan način, nagrizaju cvijet izvana i krađu.

Ima jedno vlažnije mjesto gdje se mogu naći kaćuni. Kaćuni — *Orchidaceae* — jesu neobična biljna porodica. Svi oni imaju simetričan cvijet. Dolnje su se latice pretvorile u veliku usnicu koja svršava ostrugom. Gornje čine neku kagicu. Sve se orhideje služe neobičnim uređajima da bi kukci, koji im dolaze po med, morali odnijeti pelud. Može se vidjeti bumbara koji izlijeće iz cvijeta *Orchis latifolia*, kako na glavi nosi dva paketića peluda. Već se Darwin mnogo zanimao orhidejama, a Maeterlinck im je posvetio poglavlje: *Die Intelligenz der Blumen*. Kasniji su botaničari našli da bojom svoje usnice neke orhideje nalikuju na kukce i dade im prema tome imena: *Orchis apifera*, *Orchis muscifera* i *Orchis aranifera*, jer ih biljeg na donjoj usnici sjeća na pčelu, muhu ili pauka. Ovo bi bila neka vrsta mimikrije. R. H. Francé to pobija i čak veli da nije našao sličnost biljega i kukca. U najnovije je vrijeme

Švedanin Kullenberg potvrdio ovo: Bumbar koji sjeda na *Orchis apifera* tu obavlja svoje prvo vjenčanje s cvijetom. *Orhideja* ga obdaru paketićima peluda, koji on prenosi u drugi cvijet. Ženka bumbara razvije se kasnije i onda bumbar obavi pravo vjenčanje s njom. Toliko o nekim običajima *orhideja*. Na ovoj sjenokoši, o kojoj pišem, našle su se: ljubičasta *Orchis maculata*, ružičasta *Orchis ustulata* i bijela *Platanthera bifolia* koju posjećuju noćni leptiri. Kako su došle na ovu sjenokošu *orhideje*? Imadu mikroskopski malo sjeme koje vjetrom putuje.

Sunce je pripeklo. Ušli smo u carstvo visokih trava, divljih trava. Niko ih ne mora sijati, one su trajnice. Slične su onim kultiviranim travama: neugledne, bez šarena vjenčića, nemaju ni meda. Ne trebaju ni pčele, ni bumbare, ni druge prenosioce peluda. Samo im treba onaj tihi vjetar, koji omaru hladi i nagiblje klasove i metlice trave. A kako su ti složeni klasovi i metlice nježni: vlasulje, vlasnjače, metlače, mirisavke, treslice! Kako se samo zovu! Od njih ćemo saviti posebnu kitu i ponijeti je u grad da nas zimi sjeca na ljeto.

No nije ovo carstvo trava jednolično. To je tek osnova za potku koju na njoj izrađuje cvijeće. Modri zvončići na tankim stabljikama savijaju se na vjetru, a u slučaju kiše oni zvono okrenu da bi zaštitili prašnike i tučak. Ivanjčice cvatu i ovdje kao i u nizinama, ali planinske su ivanjčice veće. Nad njima lebde mušice *Syrphus pyrasiri*. One su se rodile na ivanjčici i kao ličinke čistile je od ušenaca. Sada, kad su okrilatile, mare samo za slatki sok.

Poznajete li *Scabiosae*? Ljubičasti su cvjetići složeni u glavicu, a redovito se na svakoj glavici nade leptirić - ovnić, *Zygæna*. Tamno mu je pokrilište ukrašeno crvenim točkicama. Modre, mirisave žalfije su zinule i čekaju da im dođe bumbar. Čim on sjedne na donju usnicu, spustit će mu prašnici na leđa žut prašak, a on će ga nehotice prenijeti u drugi cvijet. Ima tu crveni razlićak, *Centaurea iacea*, modri kokotić s ostrugom i ljubičasti pakujac sa šljemom. Nježan broč (*Galium verum*) sa skupinom žutih mirisavih cvjetića bio je nekada vrlo cijenjen jer mu je korijen davao krasnu crvenu boju (*Rubia tinctorum*), koju je kasnije zamijenila sintetska boja. Kad dodemo kući opazit ćemo da nam je broč za haljine zakačio svoje malene plodove. To rade mnogi stanovnici sjenokoše. Uz stazu rastu krestušci (*Polygalae*). Imadu cvjetice sad crvene, sad bijele, sad modre. Prava trobojnica. Visoka *Astrantia* čini ti se kao neko suho cvijeće.

Spuštamo se niz obronak. *Sanguisorbia officinalis* kazuje nam da je tlo vlažno. Glavice su joj tamne kao krv (krvara). *Lysimachia nummularia* se priljubila uz vlažnu zemlju nizom napravnih listića, koji nose na kraju stablike u parovima žute cvjetice. Otkineš čitavu stabljiku i eto ti vjenčića za glavu. Stigli smo na dno sjenokoše. Tamo se našao izvor i do njega mirisava metvica, koju seljak zove »konjski bosiljak«. Naravno da su tu i potočnice!

Mnoge smo ljepotice spomenuli, mnoge izostavili. No treba nam još nekoliko riječi progovoriti o pokretnim stanovnicima sjenokoše. Krilati bumbari i pčele lete i zuje. Leptiri krivudaju i ne daju glasa. Kad sklope krila, često ih i ne opaziš, jer je donja strana krila zagasisita. Modri okač ti tako odjednom nestane pred očima. Skakavci su pelivani. Tko ih može u skoku slijediti? Glazbenici instrumentalisti su mužjaci šturaka i skakavaca. Oni gude, skakavci u travi, šturci pred svojom mračnom rupom. Strah i trepet kukaca su mravi. Hitri i vrijedni, uvijek nešto nose, nešto grade, nekuda žure. I neko ih se cvijeće boji. Nije li *Silene vulgaris*, bijeli noćni cvijet iz porodice klinčića, namazao stabljiku ovom lijepka da se obrani od mravi? Baš kao vrtlar voćku. Mravi su higijeničari sjenokoše. Gdjegod se nade strvina oni su na djelu. Uđe li mrav u šturkov dom, šturak je sretan ako umakne. Glasoviti francuski entomolog Fabre ljuti se na mrava i zove ga »zloglasnim gusarom, koji šturcima vadi utrobu«. I uzrujava se »Sotonska živino, kako ga svuda odlikuju. Knjige ga slave. prirodoslovci ga visoko cijene!»

Nekada zaluta na sjenokošu s jasiike po koja strizibuba. Ona alpinska ima kaputić od crne kadife. Kad je uhvatiš, ona cvili i narod je zove »cvilidreta«. Iza kiše se mogu naći puževi. Bilje se od njih brani nekoje gorčinom, nekoje eteričnim uljima, a nekoje hrapavom površinom. Eto, tako je izgledala krasna sjenokoša u suncu, s glazbom skavaca i šturaka, uzjem pčela i bumbara. Kad malo razmisliš, opažaš da je to svijetlo lice mračnog naličja gdje svaki ide za svojom koristi i gdje vlada pravo jačega.

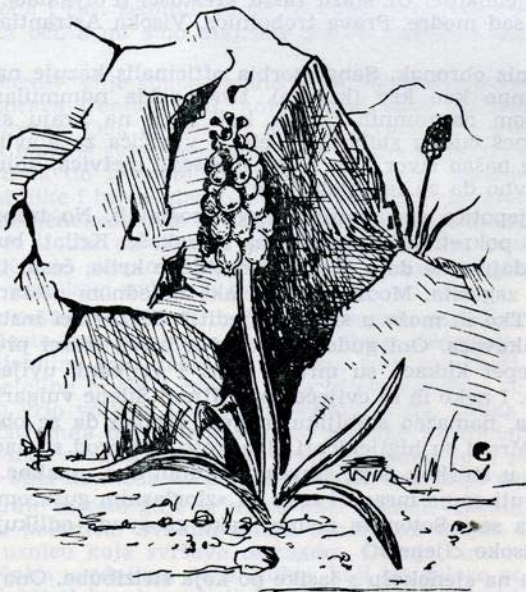
Za koji dan će doći kosci i bit će moba. Iza njih će ostati zeleni obronci i tek tu i tamo skupine rascvale grmolike vrbovke (*Epilobium angustifolium*). Lišće joj je slično lišću vrbe, cvijeće je grimizne boje. I još će se pojaviti neobičan cvijet, koji je skromno čekao da dođe na zrak. Kravjak (*Carlina acaulis*) će tik zemlje raširiti vijenac bodljikava lišća. Usred vijenca razvit će se golemo sunce glavičastog cvata. Taj nezreli cvat jedu u alpskim krajevima.

* * *

Sjećam se druge sjenokoše. Bila je na Begunjščici. Početkom srpnja bila je i ona nepokošena. Tu se raširila arnika sa svojim žutim glavicama. Obskrbnik doma je te glavice rezao i protisnuo na stroju za mljevenje. Dobiveni bi sok nosio u bolnicu u Begunje. Poznato je da se arnika davno upotrebljavala kao lijek za zatvaranje rana. Sada se kušalo liječiti njom unutarnje rane — čir na želucu. Ima na visokim travnjacima Begunjščice mnogo gencijana. *Gentiana lutea*, visoka do 1 metar nosi žute cvjetove u pazuhu napravnih listova. Sabirači ljekovitog bilja vade joj korijen i prava su napast za ovu rijetku biljku. I orhideje su ovdje brojnije. Na vlažnijim mjestima nađe se mirisavi tamni crnov ili kako ga Slovenci zovu: murka (*Nigritella*). Tu je i otrovna čemerika (*Veratrum album*). Na pašnjacima će ona ostati netaknuta, jer i malo tele znađe da se to ne jede. A što da se kaže o rubovima alpskih sjenokoša gdje su maćuhice mnogo življe obojene, gdje cvate zlatni petolist i niska ljubičasta astra!

Rajska dolina na Jahorini zarubljena je ružičastim alpskim klinčićem, a njega sam našla i u Kranjskoj Gori na sjenokoši do potoka.

I tako cvijeće i trave tkaju sagove, ljudi ih kose i sijeno spremaju, a kad dijete oboli, često će mu baka napraviti mirisavu kupelj od »trine«, a to su otpaci sijena.

U planinama Brade

Jedan veliki pjesnik žalio se da mu je teško u nesreći sjećati se sretnih dana. Možda zato što nisam pjesnik meni je, naprotiv, u nesretnim danima velika utjeha sjećati se lijepih dana.

Sjećam se usamljenog lutanja uzduž i popreko po strmim padinama Brade u Prokletijama. Sada, dok ovo pišem, prošlo je tri godine od onih divnih dvanaest srpanjskih dana koje sam proveo u onim, još uvijek divljim planinama, južno od Gusinja. Prije odlaska sam pročitao ponovno sve što je objavljeno u planinarskim časopisima, tako da sam na terenu prilično iznenađivao domoroce poznavanjem njihova kraja. Gotovo mi nisu vjerovali da sam tamo prvi puta.

Tek što sam ušao u Dolju, sreo sam pored jednog pokrajnjeg potočića Đetu Ljuljaševića. Nisam krio svoje namjere, suprotno običajima alpinista, a on se toliko zabrinuo za me da mi je ponudio svoju pratnju. Nisam ga htio odbiti da ga ne uvrijedim, ali sam dodao, kako mu ne bih smio oduzimati slobodno vrijeme — košnja je upravo bila u punom jeku.

Kad već nisam uspio naći penjačkog partnera, opredijelio sam se za samačko lutanje i unaprijed se tome veselio. Rastao sam se s Đetom uz obećanje da ću ga jednog dana posjetiti u njegovoj kući u kojoj me je već danas počastio kukuruznim kruhom i kiselim mlijekom.

Prvog dana htio sam se odmoriti od naporna i duga putovanja, što ga čovjek mora pretrpjeti da bi stigao u ove krajeve, pa sam se prošetao u Zastan i popeo se na Vratnice. Danas ih zovu Ropojanska vrata, ali mi se Kušanov predratni naziv Vratnice čini prikladnijim. »Vrata« bi značila prolaz iz jednog kraja u drugi, u ovom slučaju iz Grbajskog Zastana u dolinu Ropojani, a da li je to zaista moguće? Dakako, nema nemogućeg, pogotovo ako je planinar vješt penjačkoj tehnici, ali »vrata« ipak znače pješački prolaz. Doduše, B. Gušić u svom poznatom članku o Bradi u Prokletijama (NP 3—4, 1964) kaže: »Pa kad sam onda jednom iz Ropojanske doline od Jezerca (Liqueni Geshtarš) ušao u taj svijet... prelazeći samom graničnom crtom... kroz Ropojanska vrata...« — ali iz tog opisa nije vidljivo, radi li se o penjačkom usponu ili zaista o postojanju kakve staze ili makar samo police po kojoj bi se pješice moglo prijeći s jedne strane na drugu. Bio sam na toj škrbini, odakle se pruža izvanredan pogled na tornjeve Čokištesa, ali pod sobom sam ugledao samo stijene. Ne osobito strme, ali ipak toliko, da se na Jezerce može sići samo penjačkom tehnikom. Uostalom, tuda je Zvone Blažina sišao, ali je to bio penjački silaz (vidi Kotlajićev članak u NP, br. 5 do br. 10/66). Ako je Gušić zaista pronašao lagani prolaz ovom rastrganom, prostranom i obraslom stijenom, danas bi to predstavljalo najbrži i najniži prijelaz iz doline Ropajani u Grbaju.

I dok tako razmišljam razgledavajući stijenu pod sobom, Ahmed me zamoli da ga slikam. Kakav Ahmed? Eh, čovjek i kad bi htio, ne može biti sam. Prije nego što ću ostaviti Livadi Vogl, onu zadnju zelenu tratinu pred sam uspon na Zastan, sretnem stado ovaca i mladog pastira Ahmeda. Kad saznade za moje namjere, najprije se uzvrpolji, ali ne reče ništa. Tek što odmakoh desetak koraka stazom u šumu, on me zovne i zamoli, može li mi se pridružiti. A ovce? Neće ih nitko! On tu čuva zadrudne ovce preko ljeta. Ima besplatnu ishranu i pristojan honorar u novcu. Inače je iz Vusanja, i ne pozna ovaj kraj. Na Vratnicama nije bio, pa bi mi se rado sada pridružio.

Bio je u opancima. Na strmom snijegu pri usponu još je nekako išlo, ali sam mu pri silazu morao kopati stepenice. Sreća da svoj penjački čekić imam sa sobom i na ovakvim šetnjama. Već mi je češće zamijenio cepin.

Na fotografiji se mora vidjeti i francuska vježbenica. Nek se zna, da nije čuvao ovce duvajući u frulu, jer on je dak ekonomske škole u Đakovici. Po nacionalnosti je Albanac i odmah je primijetio neujednačenu grafiju na karti koju sam nosio sa sobom. Pokušao sam autora karte opravdati da je dao u albanskoj latinici samo slova za glasove kojih nema u našem jeziku, a ostalo da je iz praktičnih razloga fonetizirao.

Sunce nekako sve slabije grije. Vrijeme je da alpinist-lutalica prekine razgovor o albanskom pismu s pastikom koji nosi francusku vježbenicu u ruci i da se vrati u dolinu. Grbaja je već sva u sjeni. Zurimo dolje. Meni baš nije do žurbe, ali moram Ahmeda opravdati pred planinkom. Ona je stroga i mogla bi ga otpustiti. Sad je već pun straha. Od Adema, starijeg pastira, mogao bi dobiti i batina. Stvarno, vrug je uzeo šalu, čujemo kako ga Adem doziva. Na kraju se sve dobro svršilo. Sretni su što vide Ahmeda živa. Pokušavam ga, autoritetom stranca i gosta, zaštititi i opravdati. Ali, tu je blizu granica i, čovjek odmah pomisli na najgore.

Interes za strančevu prisutnost brzo je potisnuo u zaborav Ahmedovu avanturu. Ispituju me o svemu i svačemu dok čekamo da se skuha varenika (ili bolje: da mlijeko postane varenika). Najviše ih impresionira činjenica što sam sâm a uz to se još verem po ovim divljim planinama i uzduž jedne nesigurne granice.

Sutradan rano ujutro eto me opet pored njihova obora. Upravo su pri muži. Željeli bi da ih ovako slikam. Još je preslabo svjetlo i sumnjam u uspjeh ovog snimka. Ipak snimam — kasnije sam iznenađen dobrim snimkom.

Na strmoj stazi u Krošnju još sam uvijek u sjeni. Dolina se već kupa u punom suncu. U škrbini nad Krošnjom, zvanom Qafa è Skrožs, dočekuje me sunce, povjetarac i pogled na beskonačan niz zasnježenih planina. Kakvo ušišćenje! Što je ono crno tamo na kamenu? Približim se i opipam. Pokidani stari demper — sav izbljedio od sunca i snijega. Neko ga je sigurno prošle godine tu zaboravio. Ali zašto je pokidan?

Divna priroda svuda oko mene odvrti mi misli od rješavanja te zagonetke. Da ne bude baš sve po stazi, počnem odmah od škrbine penjati po malim i simpatičnim tornjevima u istočnom grebenu Maja Bals. Usput imam i pogled na SI stijenu ovog vrha kao i na markantan zub Maja Njer è Krit što se uzdigao s druge strane Krošnje. Kakav užitak! Povjetarac piri i razblažuje mi čelo tako da se ne stigne sakupiti ni kapljica znoja. Srpanj je, sad se negdje dolje uz more stvara sve veća vreva na plazama... dok naše mame lutaju po pazaru od teže do teže tražeći mahune bez »konca« i vuku preko užarenog asfalta teške torbe u iznemoglim rukama...

E, ovaj neću prelaziti! Pa šta ako jedan od tornjića ostane nedotaknut? Izgubio bih mnogo vremena, a želim na vrijeme doći na vrh da iskoristim položaj sunca za najprikladnije snimanje. Činilo mi se nevjerovatno da su ljudi tako kasno počeli dolaziti na ove vrhove. A tako je lako! Da, sve je lako kad se ide po travovima drugih; kao što reče Đeto, sad bi i krava lako na Maju Bals, ali Maja Keçe...?

Meni je sada Maja Keçe, Zao vrh, ta toliko opsjedana planina, eto tu »na dohvat ruke«. Koliko traganja sa ropojanske i grbajske strane da se nađe »slaba tačka« ovog vrha, da se dođe na nj. A trebalo je samo sresti Đetu Ljulaševića, ili nekoga od njegovih, pa da Maja Keçe još prije rata bude »osvojenak«. No, o tome kasnije.

Sa Maja Gurt è Zjarmit zaista izgleda da puta dalje nema. Sa svih strana samo strme stijene, osim sa ove odakle sam došao. Dozivam si u pamet Kotlajićev opis njegova povratka sa Maja Keçe. Pokušavam pronaći najteži detalj tog smjera, ali ga ne uspijevam pronaći i zato tražim vlastito rješenje.

Sa onog južnijeg vrha Maja Gurt è Zjarmit silazi prema ropojanskoj strani jedan prilično položen kamin. Plan je ovakav: sići do mjesta gdje se stijene ovog vrha nešto polože i prelaze u travom obrasle padine. Te su padine gledane odavde, doduše, prilično strme ali još uvijek takvo rješenje izgleda izvedivo. Zamišljeno, učinjeno! Treba samo malo pažljivije paziti na orijentaciju — i problema nema.

Sidem niz kamin kakvih 30-ak metara dobrim starim klasičnim sistemom upiranja. Ako i ne bude moguće traverzirati do škrbine, mogu se lako vratiti! Ali tu je »moja« travnata polica — kao naručena. Njom malo gore, malo dolje, na jednom mjestu malo penjanja u priječnici preko kamenog brida, kratak skok, lagan doskok — i eto me u škrbini na početku grebena. Ni ne slutim da sam prošao upravo Đetovim stopama. Tko da sad misli na tog skromnog čovjeka, koji se tako bratski zabrinuo za mene. Sad me zanima samo greben. Pa tu nema nigdje teškoća koje bi premašivale one u poznatom SZ grebenu Jalovca. Kamene zube nije ni potrebno penjati gore pa dolje. Gotovo se uvijek nađe prolaz s jedne ili druge strane. Čak sam neke zaobilazio u odlasku s jedne, a u povratku s druge strane.

»Tapa, tapa«, rekao bi Ribar, i eto me na »Zlom vrhu« koji se meni iskazao samo kao malo namršten, ali u stvari vrlo dobrostiv. Prvo što me impresioniralo bile su glatko lomljene kamene ploče ujednačene debljine poput onih kojima još i danas u dalmatinskim selima pokrivaju krovove. Prava mi je nepoznanica, kako se stvaraju ovako pravilne.

Sada sunce već žešće peče. Ploče i asocijacija na krovove dale su mi ideju da napravim strehu i tako stvorim sjenu u koju ću skloniti naprtnjaču. Što na vrhu, što po okolnim grebenima niz koje sam se spuštao možda i po sto metara, motao sam se ovdje čitavih sat i pol. Fotografirao, uživao u divljem ambijentu i najčešće zadržavao pogled na susjednim vrhovima u Albaniji. Kakve stijene, kakvi dugački snježanici! Spustio sam se u duhu od podnožja sjeverne stijene Maja Škurs po neprekinutoj plahti snijega sve do Zastana. Kakva »skijača«!

Zvijezde su ravnodušno sjale, a s obližnjeg snježanika dopirao je hladan povjetarčić. Budeći se svako malo, proveo sam noć u osami, razmišljanju, drijemanju... Imam u džepu još jednu konzervu, ali je ne marim ni pogledati. Već mi je preko glave sve te konzervirane hrane. Mlijeka, tekućine, čaja, nečeg toplog! Ali bit će i to kad se spustim u Grbaju. Sad, kad je već osvanuo novi dan i kad me ponovno obuzeo nemir lutanja, strpit ću se još nekoliko sati, grickat će travku i zavarati želudac.

— * —

Uspinjem se na vrh. Koji je to? Jedan od Karanfila, sigurno. Razlike u visini toliko su neznatne da ih je teško razlikovati. Ovog trenutka to nije ni važno. Osjećam kako mi srce kuca, čujem njegov ritam, stalan i neumoran, čujem kako živi, i kako i »ja« s njim živim. Gledam oko sebe: nepregledan niz vrhunaca u lancima planina što se nižu jedan iza drugog, u nijansama zelenog, plavog, sivog. Prokletije! Kako mi to ime sada odzvanja nekom posebnom jekom. Ovdje je legenda i stvarnost stopljena u jedno. Ovdje se još može osjetiti dah nepoznatog, draž otkrivanja, ono nešto što je uzbuđivalo ljude prošlih stoljeća i gonilo ih na naporna i duga putovanja, ono nešto što čovjeka tjera danas u dubinu morskou, u visine neba... Osjećam to tako stvarno kao srh na vlastitoj koži, kao onaj srh i euforiju pred grebenom iza kojega se krije nepoznanica.

Na katunu Vezirova Brada pogostila me tiha planinka gustim mlijekom punim masnog skorupa. Kao da je znala koliko ga volim. Nismo uspjeli porazgovoriti jer ona ne zna hrvatski, a ni ja albanski. Pokazao sam novčanik u želji da joj platim, a ona je s indigniranim pokretom ruke otklonila pruženi novac. Zahvalio sam se, to je bilo sve što sam mogao. Onda sam preko travnatog sedla po dobro ugaženoj stazi krenuo prema Grbaji.

Na domaku prvih kuća zaustavim se na jednom izvoru. Konačno se mogu umiti. Dok se brišem u maramu primijetim da mi se netko približuje: žena s djetetom, baka i unuka. Pozvala me na kavu. Rado sam prihvatio, i radi kave i da što duže odgodim povratak. Otpočima razgovor. Kažem da sam stigao pred nekoliko dana, da sam odsjeo u planinarskoj kući i da joj se sada vraćam. Sada dolje više neću biti sam, došli su drugovi iz Kranja i iz Beograda.

Moj se boravak u gostoljubivoj kući otegnuo duže od jedne kave. Razgovaramo sjedeći na podu, na nekim prostiračima i jastucima, osjećam orijentalni ugođaj. Nisu mi dali mira dok nisam skinuo svoje teške cipele — za mene je to bio uvod u san. Mekani jastuci i polusjedeći-poluležeći položaj, umor i posljedice provedene noći na otvorenom visoko u planini — svladao me san.

Probudio sam se i ustanovio da je na meni pokrivač, i da sada osim ženskih glasova čujem i jedan muški, od nekud mi poznati glas. Stvarno, pa to je Đeto! Bili smo oboje veseli radi ovog iznenađnog susreta. On danas kosi na košanicama moje domaćice. Sad je vrijeme ručka, zato je tu u kući. Morao sam mu ispričati kako sam proveo ove dane a naročito kako sam se uspeo na Maja Keče. Ispričao sam mu sve što sam o tom vrhu pročitao u literaturi. On se na to najprije zagonetno nasmiješio, a onda mi je ispričao kako je on još prije rata bio na tom vrhu. Dakako, ne sâm kao ja, već u društvu svojih rođaka. Sad mi je bilo jasno zašto me onako detaljno ispitivao o smjeru mog silaza sa Maja Gurt i Zjarmit na škrbinu pod grebenom koji spaja oba vrha. Bilo je to 1938. ili koju godinu kasnije kad su jednom prigodom lovili divokoze u području ovih vrhova. Na spomenutom grebenu im je poginuo izvrstan lovački pas i po tome su taj greben vrlo dobro zapamtili.

U razgovoru sam nastojao doznati što više detalja, koji bi me uvjerili da su oni zaista već tada bili na vrhu Maja Keče, jer je on, bar za planinare, važio kao neosvojen sve do 1957, kada su se na nj popeli beogradski alpinisti. Dakako, ovaj uspon Ljuljaševića nije isto što i kasniji planinarski usponi, motivi su im posve različiti. Prema tome su beogradski alpinisti ipak prvi stigli na taj vrh, prvi među planinarima. Tako je ovo moje odmaranje u tuđoj kući urodilo jednim korisnim razgovorom.

U Grbaji je ove godine vrlo živo. Kuća je puna kao košnica. Svuda naokolo po košanicama marljivo se kosi, u debelom hladu krošnjatih stabala strižu se ovce. Marljivi drugovi iz Beograda uređuju okoliš svoje lijepe kuće. Neki odlaze na skijanje u Krošnju. Meni ostaje još da riješim problem lokacije Ljulaševića stana. Otišao sam u Dolju do njihove kuće da, po dogovoru s Đetom, krenem s njihovom djecom u planinu. Zabrinuo sam se jer je bilo već predveče kad smo krenuli, ali videći dječji brzi korak, postalo mi je jasno, zašto oni nisu ni najmanje zabrinuti.

Na prijevoju iznad Maja Prevt koristimo posljednje sunčeve zrake i fotografiramo. Dovolje smo hodali po dosta dobro ugaženoj stazi, ali čim smo prešli na ropojansku stranu, staza se izgubila. No 12-godišnji Đeka dobro pozna svoju planinu. Na jednom strmijem obraslom skoku zadivljeno promatram kako ova djeca sasvim instinktivno primjenjuju pravila slobodnog penjanja. Ipak nas je uhvatila noć, no to Đeku ništa ne smeta. On je na čelu, a nas četvorica slijedimo ga s punim povjerenjem. Već na daljini od kakvih 200 metara obaviještava katunare iz svega glasa da im vodi jednog turistu. On to, doduše, izvikuje na albanskom, ali toliko već razumijem.

Na stanu su same ženske: planinka Tereza, dvije Marije (obje djevojke za udaju, iako im je tek 16 godina) i djevojčica Ljulu. Dobra se planinka pobrinula da čim bolje pogosti gosta iz dalekog grada. Iako se izbor jela kreće samo na relaciji kukuruzni kruh — mlijeko i mlijeko — kukuruzni kruh, oni su svi zdravog rumenog izgleda i puni radne kondicije. Dok sam ja slijedećeg dana skicirao okolne vrhove, djeca su se igrala vrlo naporene igre »bajraka«. Odakle im samo tolika energija?

S Breguta sam se uspeo na prijevoj sjeverno od Maja Vuksanit i spustio se u Ljubokuču. Tu sam susreo pastira, čovjeka srednjih godina, koji čuva dio zadružnog stada. Dobar se glas daleko čuje i ovaj me pastir obavijestio o ekonomskim promjenama u Jugoslaviji: »Nekakva reforma, ne znam šta je to, samo znam da je sve poskupilo.«

Slijedećeg sam dana otišao u Dillin katun. Pronašao sam lijepo nadsvođenu pećinu u sjevernoj stijeni Maja Keče. Možda je tu nekada bilo sklonište neke Dile po kojoj su prozvali ovaj ledenjački kotao. Pećina je tačno nasuprot zapadnog brida famoznog Koplja. Pogled se suče po strmom bridu što se pružio u nebo kao izazov bez premca u ovim planinama. Gledam ga i zamišljam kako će se osjećati onaj koji jedne noći bude bivakirao u njemu, jer bez bivaka sigurno neće ići!

Nakon nekoliko bezuspješnih pokušaja da ispenju nešto novo, drugovi iz Kranja napustili su Grbaju. Ali evo opet novih gostiju! Dovedli su se čak s malim autobusom, Poljaci. Otišao sam s njima na Maja Cami, odakle je divan pogled na čitavu skupinu Brade i na Klimentske planine u Albaniji. Ovdje me jedan od njih, Marijan Kruczek, pridobio za SSZ greben Maja Keče, premda sam bio planirao da sutra u jutro rano otputujem kući.

Marijan je po profesiji nastavnik fizičkog odgoja. Vidi se i u njegovom stilu penjanja da mu je tijelo spremno za fizičke napore. Iako obojica imamo po neku povredu od sportske aktivnosti, ipak nam ide glatko, i sve mi se čini da smo najbrži navez u ovom dugačkom i napornom smjeru. U Zastanu je Adem sa zadružnim ovcima. Upućujem mu pozdrav mahanjem ruke, a on nam odgovara.

Na vrhu smo, a sunce je još visoko nad horizontom. Preko grebena, do Maja Gurt ē Zjarmit, gotovo trčimo. Moj partner nije ni malo iznenađen što znam unaprijed za svaki skok, svaki prolaz, svaku policu. Njemu je to shvatljivo, jer sam tu bio prije nekoliko dana. Prije mraka, eto nas u dolini. Ni govora da bismo odmah otišli u planinarsku kuću. Primjetili nas Adem i njegova simpatična planinka te nas u jedan glas pozvali na vareniku. Tko se ne bi odazvao!

Kad smo izašli iz katuna bila je već mrklja noć. Onih par stotina metara od Livadi Ličeni Grbais pa do planinarske kuće osjetio sam kao definitivni odlazak iz ovog neobičnog kraja, iz ovih planina gdje se čuje tišina i osjeća osama, i gdje bih se tako rado opet vratio.

U tužnim danima ugodno je sjećati se sretnih dana.

Na Slavenskoj transversali

OD LONDŽICE DO NOVE GRADIŠKE

Četvrtak, 15. juna. U povratku kući, kad smo se već približavali Beogradu, vođa našeg puta, Bata Atanacković, prešao je u deo kupea gde sam u jednom uglu usamljena ponovo preživljavala ceo naš put. Zgode i nezgode na našem putu javljale su mi se sada u mislima, neke kao iseći iz novina, nepovezano i lepršavo, neke brzo i grubo u obliku naslova, a neke jasno kao žive, da se skoro mogu rukom opipati.

Umalo što nije seo na moje plave zvončice koje sam sinoć po kiši brala dok smo se spuštali sa Brezovog Polja u Strmac.

»Ne!« Uplašila sam se. »Zar na moje cveće!«

»Hteo sam samo da vidim da li ćete приметiti«, smeje se Bata i pruža mi bonbonu: »Da vas podmitim! Kako bi bilo da o našem putu napišete nešto duhovito i vedro?«

»Ali ja ne umem tako da pišem«, branim se.

»Ne mari, napišite onda kako umete«, ne odstupa Bata.

Ne odgovaram, ne obećavam, ali mislim: ne bi trebalo da pišem. Volim istinu iznad svega. A istina je najčešće neugodna i ljudi je ne vole, pa se mogu nekome zameriti, a ja to ne želim. Pa ipak, vođu našeg puta koji je plemenit i dobar čovek, ne mogu da odbijem. I pišem o onome što sam videla na našem putu.

Nedelja, 4. juna. Pošli smo, kao i obično, počevši od blagajnika na beogradskoj stanici, koji nam je naplatio skuplje karte, i krenuli u noć punu neugodnosti. Presedali smo u toku noći nekoliko puta i imali vremena da se vajakamo: »Mogli smo da uzmemo ovaj voz u... a mogli smo da pođemo i u... ali to bi bilo skuplje...«

Ponedjeljak, 5. juna. Od Londžice počinje naše pješačenje kroz Krndiju. Nismo se zadržali u Spomen-domu, koji je podignut na jednoj terasi s pogledom na šume i sela, a posle smo se vajakali: »Eto, da smo prenoćili u Spomen-domu možda bismo još i stigli za jedan dan u manastir Sv. Nikole...« Pošli smo hrabro i — pogrešno u 13 h na jedno putovanje za koje je potreban čitav dan hoda bez predaha. Markacija je bila nepotpuna, tragovi su se gubili i na raskrsnicama smo se često kolebali i vraćali, gubili vreme uzalud. Lugar, koga smo sreli nedaleko od Spomen-doma kaže, da je manastir daleko i da ćemo morati da noćimo na Lončarskom visu u relejnoj stanici. Idemo s nadom da ćemo na tom dugom putu ipak nešto naći, makar kolibu, i da sigurno nećemo noćiti pod vedrim nebom.

Ulazimo u neprohodnu šumu u kojoj se čuju samo ptice. Šuma je gusta, a zemlja puna vlage, suhog i trulog granja i stabala. Takva, ona liči na šumsku pustinju u koju živa čovekova noga nikad nije kročila, niti su njegove vredne ruke učinile nešto za nju.

Kad smo najzad naišli na jedno raskršće — gde je spomenik označavao mesto nekadanje partizanske bolnice, šuma je bila ređa, a markacija jasnija i upućivala na četiri razne strane: na manstir, Dobru Vodu, Lončarski vis, partizansko groblje — spuštalo se veće. Dve krmače s prasadima su bezbrižno, ne obraćajući pažnju na nas, i dalje tražile sebi hrane ispod lišća i paprati. Mislili smo: kad su tu domaće životinje, onda je i selo tu negde. Neko će doći po svinje, pa će i nas povesti u selo. Ali niko nije došao. Pošto je relejna stanica bila »zatarabljena«, kako neko od nas reče, a noć se naglo spustila, te markacija nije više bila vidljiva, pregli smo da naćinimo ležaj za noć. Slobodan je pronašao jedno drvo, čija je lisnata krošnja potpuno zaklanjala vedrinu neba. Mi žene beremo paprat. Kića i Bata prave ležaj. Slobodan loži vatru. Dovlačimo granje da bi ga bilo dovoljno za celu noć. Pripremamo se da provedemo noć pod vedrim nebom u blizini Partizanskog groblja.

Slavonija je puna spomen-grobova, kao uostalom i cela naša domovina: »Svaka j' stopa grob do groba. Naša je zemlja krvlju okupana.

...Ležali su stisnuti drug uz druga u zimskoj i kišnoj noći, punoj magle i strave čekajući napad. Vatre se nisu smele paliti. A oni su bili bos i goli i gladni su bili... I ostavili su svoja tela ovde na ovoj voljenoj moćvarnoj zemlji. Svi: i borci i njihove porodice, proganjeni kao gorske zveri...«

Tišina je. Svinje su se negde u tami izgubile. Ne čuju se više ni ptice. Preko zvezda su se navukli oblaci. Osećam kako senke umrlih prolaze šumom i nestaju u tami. Ne, ne mogu da spavam u ovoj noći. Sedim sama kraj vatre i dozivam ih da se ogreju, sad je bar sloboda u našoj zemlji i neprijatelj nas više ne vreba u šumi. Možda negde u gradu. Ali ovde u šumi mi smo slobodni i svoji. No oni nemo promiču i iščekavaju u tami, a ja ostajem sama u noći kraj vatre i na svom ležaju od paprati i mislim na sve one koji su ginuli, možda uzalud, i na one koji i danas možda uzalud ginu za slobodu širom celog zemnog šara...

Utorak, 6. juna. Jutro je oblačno. Rominje kiša. Posle doručka polazimo. Oznake su nešto bolje, ali retke. Paprat je veoma bujna, lepa — ukras naših šuma. Izlazimo iz močvarne šume i idemo grebenom. Miriše majčina dušica. Mnogo neobičnog cveća: plavog, žutog, belog. Lelujaju se na visokim stabljikama Van Gogovi suncokreti, plavi zvončići, bele rade. Prostran vidik na druge vrhunce, na druge šume, krompirišta, kukuruze, na pšenicu prošaranu krvavim bulkama. Na najvišem vrhu grebena nailazimo na krupno, teško, tesano kamenje. Ostaci srednjevekovnog zamka, ili vila nekog nastranog bogataša? Ne, na ovom mestu je bio ukopan nemački top, koji je »štito« od partizana sela i puteve slavonske. Nemaca više nema, a ni topa. Od njih su ostala samo četiri kamena kao sećanje na zlo koje je srce naroda pobedilo. Sada partizani na miru oru slavonsku plodnu zemlju i seju krompir, i ovas, i kukuruz, i pšenicu.

Koraćamo. Već je prošlo podne. Sad smo u šumi visokih i debelih bukava. Za poslednjih dvadeset i četiri sata nismo sreli živu dušu. Od Londžice smo se zaustavljali samo da utvrdimo markacije i da, preko tranzistora, čujemo vesti. Nešto strašno se sprema u ovom našem nemirnom svetu... Najzad silazimo u pitominu: beremo jagode, nailazimo na pčelarnik i izlazimo na drum, po markaciji skrećemo s drumu i spuštamo se u dolinu. Šumi planinski potok i vodi nas u manastir Sv. Nikole.

Manastir je vrlo čist. U poslednjem ratu je nastradao: konaci su potpuno spaljeni i u ruševinama. U crkvi je ostalo nešto lepih fresaka. Ovde je najzanimljiviji nadstojnik kaluder, koji se »na savremen način«, kako kaže Bata, bori za opstanak manastira. To je visok i snažan mlad čovek, veseli, plavih očiju, rumenog lica, pomalo trbušast. Stoji za šankom i nudi nas alkoholnim napitcima na kojima zarađuje sto na sto. Žali se da ga ometaju u obnovi konaka, koji on namerava da obnovi u turističke svrhe, jer je manastir osiromašio posle agrarne reforme. Bori se i za toletne bukve, na koje se industrija nameračila, a one su ukras manastira i atrakcija za turiste. Kad su Srbi svojim grudima ovde štitili granice moćne austrijske carevine, manastir je bio obasipan poklonima i nagradama, sada životari od izletnika.

Sreda, 7. juna. Prozračno jutro. Mi idemo grebenom na kome se smenjuju hrastova i bukova stabla i četinari. Oko nas mirišu jagode i majčina dušica, veličanstven pogled i levo i desno na šume i prostore, na bogatu i plodnu slavonsku zemlju, koju je Reljković s pravom nazvao zemaljskim rajem. Lagano se spuštamo u dolinu. Susreće nas šum potoka i seljak koji nas upućuje u selo Duzluk. Selo, kao selo: zapušteno i kaljavo. Ali su prozori ipak puni cveća. I najzad, evo, tu je i Jezero iznad koga se uzdižu razvaline srednjevekovnog gradića Ružice.

Sinoć nas je u manastiru posetio predsednik planinarskog društva u Slavonskoj Orahovici. Mlad, pasionirani planinar, Mate Mitrović, omiljeni čovek koji svuda stiže. Uspeo je da stvori nekoliko planinarskih grupa, da razvije takmičenje i da na njima učestvuje u svim krajevima Jugoslavije. Sa Jezera odlazimo u Orahovicu, koja je dobila naziv po tome što su ljudi u davna vremena donosili čitava orahova stabla iz Sokolovice, jednog brda više manastira na kome su se legli sokolovi. Pored orahovih stabala, Orahovica ima vrlo lep park bogat raznovrsnim drvećem i šibljem. Posred parka teče potok, a na njemu je vodenica u kojoj melje svoje žito sedamdesetoro domaćinstava, oslobođenih poreza.

Četvrtak, 8. juna. U 4 h izjutra po kiši i izmaglici odlazimo iz Orahovice prema Velikoj. Tu smo zatekli plave tople bazene pune vesele dece, koja su skakala, plivala i vrištala — sve u isti mah. Ovde se u toku celog dana smenjuju osmogodišnje škole.

Dom je na vrhu. Penjemo se strmim stepenicama. Neobično je sparno kao pred oluju. Kažem: biće pljuska po podne. Smeju mi se: »Gle, nezvaničnog prognozero!« Deca radoznalo pilje u nas i čude se kako to — mi stari — planinarimo. Uopšte svi nam se čude: i deca i odrasli. Dom je veoma lep, lukzuzan, režiija velika. Preuzelo

ga je ugostiteljstvo i cene su postale nepristupačne planinarima, zato oni moraju spavati pod lisnatim drvetom u šumi.

Oko dva sata polazimo iz Velike preko Lapljaka i Nevoljaša strmom kosom za Jankovac. Čoveka obuzima čudno osećanje kad ide kroz nepoznat kraj a cilj, mada jasan, ipak još nije vidljiv. Penješ se, a preda te visina i prepreka, pa opet nova visina i nova prepreka i sve tako kao da nema kraja svemu tom naporu. Oznake su dobre, ali je put veoma strm i naporan. U šumi smo i nema horizonta, neba nema. Ipak grmljavinu čujemo, sevanje munja vidimo i znamo da će nas pljusak primorati da stanemo ovde usred šume. Batu boli peta. Čekamo ga. Slobodan se žurno penje, ostavlja svoj ranac, pa se vraća po Batin. Na vrhu Nevoljaša sustiže nas pljusak. Ne može se dalje. Pokriveni onim ko što ima — džakovima i čaršavima od polivinila, kabanicama, čekamo da prođe prvi nalet. A onda, iako kiša još nije prestala, produžavamo svoj put: do mraka moramo biti u Jankovcu. Čuje se udaljena tutnjava. Zemlja je mokra. Teren klizav u šumi. Izlazimo iz nje na bujne i sočne proplanke i livade pune cveća, pa opet ulazimo u šumu. Ovo je najlepša šuma na našem putu. Stabla su visoka, glatka, prava, siva kao čelik. Šuma liči na katedralu, koja u nama budi divljenje prema stvaralaštvu prirode, lepšem od svakog ljudskog stvaranja. I najzad u sumrak, kaljavi i prozeblji stižemo u dom na Jankovcu kao u svoju rođenu kuću, punu mađarske, bunjevačke i srpske dece iz Subotice, gde smo primljeni veoma srdačno.

Petak, 9. juna. Noćas je kiša neprestano padala i šuma je jutros neprohodna. Ceo dan ćemo presedeti na Jankovcu te ako bi kiša prestala da pada, dotle ćemo mi predahnuti. Ovo se mesto zove po grofu Josifu Jankoviću »od Pribarde i Vučine cara Leopolda ordena kavaljira i kraljevskom komorniku 1780—1861«. To čitamo na njegovom grobu što se nalazi visoko gore u steni ukopan i gvozdanim vratima zatvoren. Savremeni varvari su tražeći zlato slomili gvožđe i razbili crveni mermer. Sve ove šume oko nas i livade i proplanci i kose i grebeni behu njegovi. A on je ovde dolazio sa sličnim njemu ljudima da lovi divljač... Pa je i to otišlo u nedodih.

Subota, 10. juna. Ujutru nam prilazi osječki planinar Melhior i uverava nas da je markacija na Papuku odlična. Danas je magla kao testo da se ni prst pred okom ne vidi. Pada izmaglica i posle nekoliko koraka odelo nam je potpuno mokro. Bata se ne oseća dobro. Svi bismo želeli preko Papuka, ali nam je žao da Batu ostavimo samog. Zato smo se podelili. Slobodan ide sam preko Papuka, a ostali idemo s Batom naokolo. Prolazimo pored naselja čija su dvorišta ogrezla u blatu, a putovi — glib. Teško se noge izvlače iz ove plodne blatnjave zemlje. Zar ni od kuda pomoći? Gde je kamen, šljunak, pesak da se pospu neprohodni putevi i močvarna dvorišta? Sâm seljak je bespomoćan.

Kad smo uveče stigli u Zvečevo, Slobodan je već bio tamo. Putovao je sedam i više časova neprekidno kroz maglu i šumu, koja je skoro neprohodna. Morao je razgrtati grane da bi se ispod njih provukao, a one su na njega stresale svoje mokro lišće. Ništa nije video, jer nije bilo vidika i sigurno bi zalutao da markacija nije bila odlična.

Nedelja, 11. juna. Dakle, tu smo, na teritoriji Treće operative zone, u invalidskom odmaralištu. U sali je veliki portret Petra Drapšina, komandanta slavonskih partizana. Na uzvišici pored Doma je grob Trifuna Karanovića-Karana, koji je ovde poginuo, braneći 1943. Zvečevo, treću operativnu zonu. »Svaka j' stopa grob do groba...« Šetamo po okolini do Djedovine. Znam kako izgleda ariš, i kako smreka. Berem poljsko cveće i stavljam ga ispred portreta Petra Drapšina. On se smeši. Ima plave, blage oči... Kako na njegovom pogrebu, tako i danas ne shvatam da jedan komandant operative zone može biti tako neoprezan da čisteći oružje samog sebe ubije.

Ponedjeljak, 12. rujna. Rano ujutru, oko 5 h polazimo u Daruvar preko Sovjaka, Ljutača, Crvenog vrha, Vranog kamena. Nedavno su i ovde protutnjali moderni vanda, pa ako i nije sve onako kako je bilo pre trista godina u vreme pojave Reljkovićevog »Satira« ipak, »o Slavonijo, zemljo plemenita, na priliku zemaljskoga raja«, možda bi ti bila i bolje uređena, davala od sebe više blaga kad bi u tebi bilo više škola, jer... sreli smo mnogo dece, majušne blede mršave dečice koja putuju autobusima (u Srbiji većinom pešače), a da dođu do njih moraju plivati kroz blato i močvare.

Lik jednog dečaka, đaka putnika, ne mogu da zaboravim. Bledog rošavog lica, ali veselih vedrih plavih očiju i plave, skoro bele kudrave kose, koju doteruje svojim

tanašnim ručicama da bi bio pristojniji i lepši. Podseća me na nekog? O, budući Jesenjinu, hoćeš li i ti voleti svoju Slavoniju i docnije kad odrasteš, pevati o njoj i boriti se za njenu sreću? Ili ćeš otići u Libiju, Adis Abebu, Zapadnu Nemačku da pečališ pare?

U Daruvaru smo ostavili Batu, a mi smo svi krenuli na Petrov vrh i junački ga osvojili. Lisnate bukve nam skrivaju vidik, zato se penjemo na vrh osmatračnice, sa koje veliko prostranstvo, bogato šumama i poljem, napaja lepotom naše oči. Kako neko može da ostavi ovu prelepu zemlju i da se nikad više ne vrati u nju?!

Istog dana odlazimo u Pakrac i Lipik. Prenoćit ćemo u Pakracu. Za večerom nam mlad inženjer, direktor rudnika, daje informacije o planini Psunju, našoj najdužoj relaciji puta. Posle večere odlazimo da vidimo prvu srpsku učiteljsku školu. Postala je to adaptacijom od kasarne barona Trenka u ono vreme kad u Srbiji nije bilo ni osnovnih škola i odigrala je veliku ulogu u životu srpskog naroda.

Utorak, 13. juna. Osvanulo je kišovito jutro. Čekamo u mlekari da prestane kiša, ali ona ne prestaje i Bata sanjari: »Kad bih bio bogat Amerikanac, izašao bih na ulicu i zaustavljao bih prolaznike; svakome bih dao pet hiljada dinara i uzeo mu kišobran. Pa bismo pošli iako pada kiša...« Ipak ne možemo čekati da prestane kiša, i polazimo na dvanaestočasovno pešačenje. Možda će biti i kraće, ali mi to još ne znamo. Put je kaljuga, neprohodan, strm. Uskoro su mi noge mokre do kolena, a odelo otežalo od vode, koja se probila do kože. Hladno mi je, ali se ići mora kad se nekud pode. Cilj nam daje snage. Odavna smo ostavili Pakrac i njegove vinograde i ušli u šumu. Mislim na naše partizane, na vojnike uopšte, na patnju vijetnamskog i arapskog naroda... Markacija je dobra, a šuma prokrčena tu gde će uskoro proći asfaltni put za pežoe i renoe, taunuse i folksvagene...

Mi idemo sada šumskom stazom koju nam je markacija obeležila. Ta staza je puna lokvi i džombi. Čas upadamo u lokvu, čas se penjemo na džombu. A pomažu nam dobri štapovi kojima nas je snabdeo Slobodan. Naokolo trunu panjevi, debla, grane. Šume su bogate, guste, nepokrčene, nečiste kao prašume, kao da čovek ovuda ne prolazi. Zubore potoci kao neprekidna pesma. I ptice pevaju, najviše kosovi i kukavice. Šumski koncert.

I najzad u sami sumrak, kao svoje spasenje, ugledasmo dom na Omanovcu. Lep dom i dobro opremljen, čak ima i televizor. Ovde nisu hotelske cene. Tu ćemo prenoćiti, ogrejati se i svoja odela osušiti. Dobili smo toplu večeru i toplu čebad koliko smo hteli. Lugar nam je pričao kako je pre izvesnog vremena ulovio na Psunju divlje svinje i pokazao nam je njihove kljove. Nacrtao nam i plan gde ćemo najlakše pregaziti nabujalu planinsku rečicu Rogoljicu. Meni je poklonio trud težak tri kilograma, skinut sa nekog stoletnog bukovog stabla.

Sreda, 14. juna. Odlazimo sa Omanovca. Kiša ne pada, ali je magla pritisla planinu. I zemlja i drveće je puno vlage od jučerašnje i noćasnje kiše; sad više ne pada i to nas raduje. Slušamo vesti. Stanje veoma ozbiljno. Ali ja mislim da do rata neće doći. Glasno kažem: nikome se ne ratuje! Slušam šumski koncert. Šuma je veoma gusta: četinarska, brezova, bukova. Neka prekrasna stabla lišaj je potpuno ugušio i ona iako trula još stoje uspravno. Da: »Drveće umire uspravno!«

Na Brezovom Polju relejna stanica nam je nepristupačna. Službenik iznosi pečat i tu, na kiši ispod kišobrana stavlja pečate na naše transverzalne knjižice. Pošto smo ručali u senici, izlazimo na suv kameni put: »Kroz maglu blista kameniti put...« Tim putem treba da stignemo u Strmac, pošto prepešačimo još dvanaest kilometara. Put vodi kroz šumu i spušta se naglo i stalno. Penjanja, dakle, više nema. Stabla su visoka, prava, debela i siva. Na strmim usecima kraj puta rastu jagode i mi se svaki čas zaustavljamo i beremo ih. Rastu i plavi zvončići, i neko žuto cveće i plavo i belo leluja se na vetru lagano i upija se u sećanje kao san, kao bajka. Na dva sata ispred Strmca sustiže nas pljusak. Sklanjamo se kraj puta i kraj potoka, koji se nabujao od kiše sa visine stropoštava pored nas i ispod puta propada dole negde daleko, daleko. Otežalo lišće od kiše ne može više da nas štiti i mi polazimo dalje ka Strmcu.

Evo i bolnice za tuberkulozu, zatim hotel. Ne, ovde nećemo prenoćiti, jer ovo nije Jankovac i nije naša rođena kuća. Prenoćit ćemo negdje u Novoj Gradišci, a ujutru odlazimo u Beograd.

Četvrtak, 15. juna. Najzad smo u vozu za Beograd, posle Vinkovaca, gde smo prešli iz šinobusa s kojim smo došli iz Nove Gradiške.

Na beogradskoj stanici Bata kaže: »Sastanak u društvu u utorak«. »Dobro, Bato,« odgovaramo i svi se rastajemo, prilično već umorni.

Medvednica u prošlosti i sadašnjosti

Nije tako davno što na Medvednici nije bilo drugih objekata osim željezne piramide na vrhu Sljemena, bolnice Brestovac i lugarnice ispod Sljemena uz koju je bio mali planinarski dom. Sve ostalo je bilo zaraslo prastarom šumom. Sjeverna strana Medvednice bila je terra incognita. Pod kraj prvog svjetskog rata rijetko se tko usuđio poći u tu prašumu gdje su putevi bili zatrpani povaljnim stabaljem i zarasli grmljem. To je bila domena »zelenog kadra«¹ kog su planinari izbjegavali. Jedino je stari profesor Novotny krstario tim predjelima. Cesta kojom danas jure brojni automobili bila je tada pusta, jedino je nedjeljom prošla koja kočija. Krajem rata okolica se Brestovca mijenjala. Sagrađene su barake za ratne invalide, koje je trebalo sakriti pred građanstvom. Planinara je tada bilo malo, samo nedjeljom su se skupljali na zaravanku pred planinarskim domom. Mir i tišina vladali su Medvednicom, kakova danas još jedino postoji na udaljenim bosanskim planinama.

Tišina je ovdje vladala stotinama i hiljadama godina. Planinu su pokrivala neprohodne šume u kojima su živjeli risovi, divlje mačke, medvjedi, veprovi, jeleni i ostala divljač. Prvi ljudski tragovi nađeni su u spilji u zapadnom dijelu Medvednice. Taj dio planine ima kraške osebine kao vrtače, spilje i ponornice. Spilja Vetrnica otkrivena je tek 1936. godine na visini od 350 m, iznad Gornjeg Stenjeva. Brojni ostaci medvjedih kosti u Vetrnici pokazuju otkud potiče ime planine. U spilji je nađeno na kamenim policama mnogo medvjedih lubanja koje su tamo postavili pradavni stanovnici ovih naših krajeva. Kao da je postojao neki kult medvjeda. U samoj gorini inače nisu nađeni ostaci ljudskih naseobina.

Za najezde Tatara, izgleda, mogla se u našim krajevima naći sigurnost od azijskih osvajača jedino bijegom u planine ili zaklanjanjem u tvrde gradove. Stoga se i našu Medvednicu počelo smatrati podesnim utočištem od neprijatelja. Feudalci, da se zaštite, grade u toj planini tvrde gradove. Tako je sredinom XIII stoljeća izgrađen Medvedgrad, Susedgrad i Zelingrad.

Medvedgrad je sagrađen na vrhu osamljenog brijega na 587 m visine, koji je teško pristupačan iz nizine a nedohvatljiv je i s planine. Gradi ga zagrebački biskup 1250. godine. U grad se ulazilo kroz četvera vrata jer je grad bio opkoljen zidinama, a ove opet dubokim jarkom. U središtu je uz zgradu za stanovanje bila kapela Filipa i Jakoba, te obrambena kula visoka 12 metara. Zidovi su u kuli bili debeli 2,4 m. Iz Zagreba se kula jasno vidjela sve do 1957. godine kad se radi dotrajalosti jedne noći srušila. Tako je nestao i taj posljednji vidljivi ostatak gradine. Danas je sve samo hrpa kamenja. Tu se nalaze ostaci okvira gotskih prozora, kapiteli i veliko lijepo tesano ugaono kamenje dužine 0,5 do 1 metar.

Grad je dobio ime po planini. Vlasnici Medvedgrada su bili uz zagrebačke biskupe i kraljeve Sigismunda i Matije Korvina, poznate feudalne porodice iz Hrvatske Babonići, grofovi Celjski, Gregorijanci, Erdödy, Čikulini, Sermaži i konačno Kulmeri. Grad je odavno napušten jer je 1590. godine, u doba Gregorijanaca, bio potresom toliko oštećen da je postao nepodesan za stanovanje pa je vlasnik odselio u svoj dvor u Šestine. Sredinom XVII stoljeća Medvedgrad se već spominje kao ruševina.

Još su nedavno kolale priče po selima podno Medvednice o Crnoj kraljici. Kuljević misli da je to bila Marija, kćerka kralja Ljudevita a prva žena Sigismunda, ili Barbara Celjska, njegova druga žena a sestra Fridriha Celjskog. Poznato je iz povijesti da su one povremeno živjele u Medvedgradu. Postojale su i priče o crnom gavranu, kojeg je crna kraljica slala da napada njoj nepoćudne osobe, kao i uspomene na kraljevske lovine podno Medvednice na medvjede, veprove i jelene. Bujan izvor blizu Medvedgrada dobio je ime Kraljičin zdenac, potok je nazvan Kraljevec, kao i najbliže selo, a brijeg Kraljev vrh.

U planini se nekad kopao bakar, željezo, olovni sjajnik a stalno se tražilo srebro. Iza Malog Sljemena, nedaleko današnjeg doma »Gračar«² nalaze se u šumi ostaci tih starih rudarskih rovova.

Na najzapadnijem dijelu Medvednice, na vrhu brežuljka visokog 189 m sagrađen je Susedgrad, stražar između Save i planine na putu iz Zagreba u Hrvatsko zagorje.

Taj je grad bio manji, imao je predgrađe, dvije kule i lančani most. S grada se pružao vidik uz Savu sve do Slovenije, na jugoistok u Posavinu, a na zapad do Samobora i Zumberačkog gorja. Sagrađen je 1287. godine. Okolna su zemljišta pripadala Cistercitima a vlasnici su grada bili Frankopani, Banfyi, Keglevići, Erdödyi i Ungnadi. Nasiljem je došao u vlasništvo Tahija, ozloglašenog feudalca iz doba seljačke bune. Sam grad je popaljen i porušen prigodom bune u XVII stoljeću. Danas su zidine ruševina još visoka 8 metara.

U isto doba sagrađen je i Zelingrad (320 m) sjeverozapadno od Zeline, u istočnom dijelu Medvednice zvanom Drenova. Grad je bio prostran, pristupačan samo sa sjeverne strane. O njegovoj se historiji malo zna. Danas je opkoljen gustom šumom a dosta je i sačuvan. Građen je iz grubog materijala, opločen tesanim kamenjem. Zidine su debele dva metra a visoke i dvanaest metara. Vide se još i ostaci triju kula. Napušten je u XVII stoljeću. I taj je čvrsti grad sagrađen na putu iz Zagreba i Posavine u Hrvatsko zagorje.

Veći interes za upoznavanje Medvednice javlja se tek u XIX stoljeću. Vlasnici šuma, većinom vlastela, i zagrebački kaptol podižu lugarnice pri Hunjki, na Oštrici itd. Dobra cesta izgrađena je 1879. godine od Dolja do lugarnice podno Sljemena. Kako je već 1874. godine osnovano Hrvatsko planinarsko društvo tako već od tog vremena postoje skupine planinara koje posjećuju Medvednicu i ostale gore u okolici Zagreba. Zagrepčanin Lovrenčević gradi na Sljemenu prvu drvenu piramidu. U to se doba gradi i cesta preko istočnog dijela Medvednice, iz Zagreba u Zlatar Bistricu. U blizini Laza se nalazi u stijenu umetnuta kamena ploča na kojoj je uklesano: »1878. i 1879. godine ova cesta građena na trošak kraljevine za bana Ivana Mažuranića da bude od koristi Zagorcu i Posavcu.«

Vjekoslav Klaić piše 1877. godine u »Prirodnom zemljopisu Hrvatske« o Medvednici. On spominje pojedine kose, vrhunce i potoke kao »Veliki Plazur«, »Mali Plazur« s ruševinama Medvedgrada, najviši vrh »Sljeme« ili »Bistru«, potok »Bukolažec« koji dolazi s vrha Brestovca i spušta se u prodolinu koja dijeli »Kozji hrbet« od prigorja. Danas su ta imena i nazivi zaboravljeni i nepoznati.

Tek nakon prvog svjetskog rata počeli su stanovnici Zagreba pojačano pohađati Medvednicu. Proširuju se i grade planinarski domovi kao stari Tomislavov dom 1925. godine, a kad je ovaj izgorio gradi se novi reprezentativni 1936., planinarski dom na Glavici, đački dom na Malom Sljemeni te dom gradskih činovnika. Cesta se produkuje i po prvi puta Medvednica postaje skijaški teren.

Prohujale su i ratne godine u kojima su ustaše gonili partizane i ugrožavali planinare i izletnike, a partizani tražili i hvatali ustaše; bilo je tu pucnjave i okršaja. Planinarima je bio zabranjen pristup na Sljeme i bližu okolicu. Talijanski oficiri i fašisti šepirili se, gostili i zabavljali u okupiranom Tomislavovom domu, a Nijemci užurbano kopali na Sljemeni oko piramide šančeve i gradili vojna obrambena postrojenja. Sva je šuma bila posuta minama. Tako je i neko vrijeme nakon svršetka rata nagazio jedan zagrebački planinar blizu piramide na takovu minu i smrtno stradao. Za vrijeme rata gorila je i šuma. Gledali smo noću zlokobne plamene jezike kako pužu po gmlju i drveću. U nedjelju smo s planine često gledali jata srebrnih bombardera koja su letjela prema sjeveru i nosila smrt i razaranje u firerovo carstvo.

Prošla su ta teška vremena. Medvednica je nakon oslobođenja doživjela velike promjene: produžena je i asfaltirana cesta, izgrađeno je mnogo malih planinarskih domova, danas ih ima oko dvanaest, dvije su bolnice na planini, postavljen je televizijski stup s novom piramidom visokom 80 metara, žičara vozi izletnike i putnike od podnožja do vrha, na sjevernoj je strani skijaška žičara, podignute su brojne nadstrešnice, postavljene klupe, provedena električna rasvjeta, planinarske transverzale i stvorene sve ostale udobnosti današnjeg planinarskog svijeta.

Mlada i nova generacija polamilijunskog Zagreba treba da cijeni i čuva ovu staricu vječno mladu i privlačivu. Ta naša Medvednica pruža veselje, razonodu, odmor i osvježanje, zdravlje i umirenje gradskom stanovniku, ona budi interes za upoznavanje prirode, omogućuje zimske radosti skijanja i sanjkanja, utažuje mladenačke želje za pustolovinama u vrućem ljetu i ljutoj zimi, u proljeće i jesen. Ona prima posjetioce svih godišta i svih zanimanja, one bez i one sa kotačima, one na daskama, one s dubokim džepovima a pogotovo one s plitkim.

Medvednicu moramo uljepšanu a ne upropaštenu sačuvati i predati budućim generacijama, koje će je isto tako trebati i voljeti.

Ljekovito bilje u našim planinama

Prolazeći kroz naše šume i planine uživamo u njihovim prirodnim ljepotama postajući tako sve veći entuzijasti planinarskog pokreta. Ali rijetko, ili možda nikada ne pomislimo kakvo sve blago krije ta naša ljepotica — planina. Ne mislimo o tome da čak i mnoge od biljaka kojima se divimo i na kojima odmaramo oči čekaju da budu ubrane kako bi još više koristile čovjeku. Kako bi rado svaka tvornica lijekova imala u svojoj blizini takav bogati rudnik, jer mnoge od tih biljaka su nezamjenjive sirovine za veliki broj lijekova. Neke su se od davnina upotrebljavale, pa i danas se upotrebljavaju u svježem ili pak laički prerađenom obliku u narodnoj medicini, koju suvremena nauka nimalo ne zapostavlja već, šta više, njena uspjela dostignuća koristi u najvećoj mjeri.

Nije dakle čudo što se danas mnogi ljudi bave branjem ljekovitog bilja kao nuzgrednim ili čak glavnim zanimanjem. Pa zar i mi ne bismo mogli spojiti ugodno sa korisnim? To jest: u osobnoj ili društvenoj režiji organizirati sezonsko branje korisnog bilja, te na taj način pomoći društvenu zajednicu, a i sebi, odnosno svom planinarskom društvu naći vanredni izvor prihoda. Početak naravno neće biti lagan, ali tko jednom počne, ubrzo će postati strastveni berač bilja, kao i svi oni pasionirani filatelisti, numizmatičari, vinjeteri itd.

Da bismo početnicima unekoliko olakšali rad, dajemo kratak prikaz načina branja, spremanja i čuvanja bilja. Jer nije dovoljno bilje samo brati, već kod toga treba znati što, kada i kako se bere? Kako bilje pripremiti za upotrebu i kako mu osigurati dužu trajnost da bi se moglo koristiti i kada ga nema svježeg u prirodi. Toj svrsi će osobito dobro poslužiti priloženi kalendar sa nazivima biljaka.

BRANJE

Da bi neka biljka mogla imati korisno djelovanje, treba da se bere u određeno vrijeme, to jest, svaki dio biljke u vrijeme kada je u punom naponu i razvitku.

Biljku treba brati pažljivo i nikako ne trpati velike gomile u jednu vreću, da se ne bi zgnječile. Osobito treba paziti da se razne biljke ne miješaju, jer su kod mnogih neki dijelovi otrovni, pa može doći do neželjenih posljedica.

Odmah po dolasku s berbe biljke treba razastrijeti na tanke slojeve kako se ne bi zaparile. Tek potom treba prijeći na pravo sušenje.

Korijen jednogodišnjih biljaka najbolje je brati prije cvjetanja; korijen dvogodišnjih biljaka u jesen po završenoj prvoj godini života; korijen višegodišnjih biljaka po pravilu se bere u drugoj ili trećoj godini života.

Kora se skida sa dvije do tri godine starih grana i to, kod smolastog drveća u proljeće, a kod ostalog u jesen.

Pupoljci se beru u proljeće prije potpunog razvitka, ili kad se biljka već počne razvijati (kod grmlja i drva).

Lišće i cijela biljka se kidaju obično početkom ljeta, u suhe dane, 1—2 sata po izlasku sunca pošto opadne rosa.

Cvijet se bere kada i lišće, i to pred njegovo puno razviće. Izuzetak čine neke biljke koje se beru kada su već uvele.

Plod, sjeme i zrna se beru kada su potpuno zreli.

SUŠENJE I ČUVANJE

Biljke se suše ili na suncu, ili u zatvorenom prostoru u naročito za to izgrađenim sušnicama. Prilikom sušenja biljke treba više puta pretresati. Najduže će sačuvati svoje kvalitete one biljke koje su sušene u sjeni ili na uzduhu pri suhom vremenu. Međutim, sve mirisne biljke kao i cvjetovi zahtijevaju brzo sušenje, jer inače izgube svoje pozitivne odlike.

Korijenje se suši postepeno na uzduhu, ali se prije sušenja mora dobro oprati. Jedino ono korijenje, koje u sebi sadrži sluzi, treba sušiti brzo da ne pocrni. U kalendaru branja koji ovdje donosimo nalazi se u prvom stupcu naziv biljke, a u drugom kada i što se od nje bere.

LITERATURA

Đuričić A. i Elazar S.: Lekovito i jestivo bilje i gljive

MART

Abdovina, aptovina, havdika (*Sabucus ubulus*)
Ariš, gorski, bistrenica, tis (*Larix europa*)
Brašnjak, kozji rep, dragi Jurko
(*Chenopodium Bonus Henrikus*)
Bršljan, brstan (*Hedera helix*)
Planinska kiselica, staglina, šavje (*Rumex alpinus*)
Listovi i mahune do maja
frangula)

APRIL

Bagrem žuti, pucalica (*Colutea arborescens*)
Bedrinac, jarčija trava, biberuša (*Pimpinella maior*)
Blaženak, klinčić, zečija stopa (*Geum urbanum*)
Medvjede grožde (*Arctostaphylos Uva Ursi*)
Plućnjak, džigeričnjak (*Pulmonaria officinalis*)
Velebilje, bun, bunika (*Atropa belladonna*)

MAJ

Bor crni (*Pinus nigra*)
Čestoslavica, bobak, runje (*Veronica officinalis*)
Islandski lišaj, gorski mah, planinska mahovina (*Cetraria islandica*)
Crvotočina, prečica (*Lycopodium clavatum*)

JUNI

Borovnica, brusnica, kupinjača (*Vaccinium myrtillus*)
Brđanka, moravka, bradnja (*Arnica montana*)
Milogled, ličarka, kilovnik (*Santula europea*)
Gospin plašt, rosanica, lavska noga (*Alchemilla vulgaris*)

JULI

Mrazovac, mrazova sestra (*Colchicum autumnale*)
Ljupčac, miloduh (*Levisticum officinale*)
Luk divlji, luk medvjedi (*Allium ursinum*)
Medvjedi dlan, medvjeda šapa, vučija šapa, blatarica (*Heracleum spodiellum*)

AUGUST

Kopinjak (*Asarum europaeum*)
Zečji trn (*Sarothamnus vulgaris*)
Čubar, čubrika, vriesak (*Satureia hortensis*)
Bukvica, čistac, crvena metvica (*Betonica officinalis*)
Digitalis žučkasti, pustikara žučkasta (*Digitalis ambigua*)

SEPTEMBAR

Brekinja (*Sorbus terminalis*)
Lincura, vladisavka, raven (*Gentiana Asclepiadea*)
Odoljen, macina trava, valerijana (*Valeriana officinalis*)
Angelika, siriš, korijen svetoga duha (*Angelica archangelica*)
Pasjakovina, pasdrijev (*Rhamnus cathartica*)

OKTOBAR

Drijev (*Cornus mas*)
Klekinja, smreka, borovica (*Juniperus communis*)
Kukurijek (*Helleborus odurus*)
Salomonov pečat (*Polygonatum officinale*)
Crni jasen (*Fraxinus ornus*)

NOVEMBAR

Jarebika, Mukinja (*Sorbia aucuparia*)
Brijest (*Ulmus foliacea*)

Gostuški R.: Lečenje lekovitim biljem
Udžbenici botanike

Korijen do maja, cvijet u julu i augustu
Igllice i šišarka do avgusta, smola i korijen u jesen
Mladi listovi
Listovi cijelu godinu
Listovi do oktobra

Kora do juna

Listovi i mahune od maja
Korijen u oktobru

Podanak

Listovi sa grančicama do juna
Cijela biljka bez korijena
Korijen i list u junu i augustu

Mlade iglice, smola i drvo
Cijela biljka, cijelu godinu

Cijela biljka, cijelu godinu

Cijela biljka i prah do novembra

List u jesen, bobice u julu, i augustu, korijen u augustu

Cvijet do avgusta, podanak u proljeće i jesen
Cijela biljka s korijenom u cvatu
Za cvjetanja cijela biljka s korijenom.

Sjeme do avgusta

Listovi i grane sa cvijetom
Lukovica
List, korijen i plod do novembra

Cijela biljka, cijelu godinu
Biljka sa cvijetom
Lišće u cvatu do novembra
Cijela biljka u cvatu

Listovi

Plod
Korijen

Podanak, može i u proljeće

Korijen do novembra

Zreli plod i kora

Plod i korijen
Bobice

Podanak
Podanak
List, kora i sasušeni sok

Bobice
Unutrašnji dio kore cijelu godinu

Planinarske marginalije

XI IZLET ZAGREBAČKIH RADNIKA NA MEDVEDNICU GOD. 1894.

Radne i životne prilike zagrebačkih radnika u prošlom stoljeću nisu baš pogodile izlascima u prirodu. Uobičajeno je bilo radno vrijeme od 12—14 sati dnevno, a i više, a radilo se često i nedjeljom do podneva ili čak popodneva. Dodajmo tome razinu nadnica, stambene prilike (podsjetimo se npr. Kožarske ulice ili Radničkog dola) i jadne mogućnosti društvenog i kulturnog života. Jeftinije gostionice bile su jedina, radnicima pristupačna, sastajališta. K tome, nije bilo lako izaći iz grada, tada daleko manjeg, i sa njegovog sjevernog ruba — recimo od Jurjevskog groblja ili završetka Nove Vesi — doći do Medvednice, bez kola ili kočije.

U skladu je s tim prilikama jedna pojedinost zapažena u prvim zagrebačkim i hrvatskim radničkim novinama »Radnički prijatelj« (1874—75). U jednom komentaru o pravu održavanja javnih skupova (I. XI 1874) spominje se Medvednica, ali samo kao primjer područja vrlo udaljenog i bez veze sa gradom: »Kad bi zagrepčani htjeli takovu skupštinu savzati, moglo bi to biti samo u bližnjih gradovih, n. pr. Karlovcu, Sisku, Samoboru, Jaski itd., ili i na 'Jakobovu bregu' ili tija na Sljemenu«. Najprije se spominje Sv. Jakob (Veliki Plazur), jer je, zbog stare crkvice, proštenja i prijelaza između Prigorja i Zagorja, najvažnija tačka na središnjoj Medvednici. Hrbat Sljemena je u drugom planu, zanimljiv je samo kao najviša tačka, a izgleda i udaljeniji od Sv. Jakoba, jer je po strani od ondašnjeg glavnog prijelaza iz Šestina.

Jedna kratka vijest u to doba informira i čitaoce radničkih novina o planinarskom društvu:

»Gorsko društvo. Gospoda Ljudevit pl. Vukotinović, Josip Torbar i dr Gjurko Pilar naumili su ustrojiti društvo za penjanje na gore, kakvo imaju u Austriji i Štajerskoj, te su kr. zem. vladi predložili već i pravila na potvrdu.«

Ova informacija pripada vijestima i člancima o zbivanjima što ih radnici pozdravljaju kao znakove napretka grada (npr. otvarnje Sveučilišta), ali koja inače premašuju okvire njihovih tadašnjih mogućnosti i nastojanja.

Niz godina kasnije prilike su već ponešto drugačije. Početkom devedesetih godina ograničen je zakonom nedjeljni rad u obrtu i industriji, a pojedine struke zagrebačkih obrtničkih radnika predvođene malobrojnima socijalistima postižu u štrajkovima i tarifnim pokretima neka poboljšanja radnih odnosa: radno vrijeme od 9—10 ili 11 sati, veće nadnice i sl. S druge strane, socijalisti nastoje razviti radničku društvenost u svim pogodnim oblicima jer vlasti u to doba ne dozvoljavaju osnivanje posebnih radničkih organizacija. Sve te okolnosti, čini se, povećavaju interese radnika za zagrebačku okolicu, pa i za Medvednicu. Tome pogoduje i djelatnost Hrvatskog planinarskog društva. HPD je građansko društvo i radnici u nj ne ulaze, ali njegov rad na Medvednici — piramida, kuća za izletnike, markacije — svakako je povećao interes šireg kruga Zagrepčana za njihovu goru.

Tako dolazi 1894. godine do organiziranog radničkog izleta na Medvednicu. To je, vjerojatno, prvi takav izlet. O njemu nam govori slijedeći oglas, objavljen u socijalističkom listu »Sloboda« 15. VI 1894. godine:

RADNIČKI IZLET NA »SLJEME«.

U nedjelju 24. lipnja u jutro u 5 sati upriličuju zagrebački radnici izlet na »SLJEME«. Sastanak je pred gostionom i vrtom »Franje Josipa« u Novoj Vesi, te se odlazi skupno.

Tko neće poći na »Sljeme« može poći samo do »Kraljičina zdenca«. Poslije podne biti će kod »Kraljičinog zdenca« zabava uz pjevanje privatnoga pjevačkoga sбора i svirku tamburaša, a na zahtjev i ples.

U slučaju nepogodna vremena biti će izlet na 1. srpnja.

U skladu s običajem, koji se danas dosta gubi, sastanak je dogovoren za rano jutro, a predviđen je i rani povratak — danas se ide na Medvednicu više u kasno jutro, a dosta se često vraća u sumrak ili po mraku. Mjesto je dobro odabrano, bilo

je na rubu grada, dio učesnika izleta stanovao je u blizini, oko Tkalčićeve ulice, u najstarijoj zagrebačkoj radničkoj četvrti, a drugima je bilo najpogodnije doći iz Ilice i Donjeg grada preko Nove Vesi. Pješačilo se najpopularnijim putovima, otvorenom dolinom do Šestina, što je danas, pored asfalta, tramvaja i autobusa, zaboravljen običaj, pa šumskom dolinom do Kraljičina zdenca, te uzbrdo do piramide na Sljemenju. Vodio se računa i o slabijim hodačima, pa je izlet mogao završiti i kod Kraljičinog zdenca. Kad zamišljamo izgled tadašnjih radničkih stanova — ne zaboravimo da u Zagrebu već tada postoji stambena kriza — i radionica, lako je zaključiti da je izlet imao zaista znatnu rekreativnu vrijednost. Bilo je u skladu sa običajima, da ne završi samo drijemanjem na suncu ili šetanjem po šumi, nego uz pjevački zbor, tamburicu i ples, a ne treba zaboraviti da je izletnike čekalo na povratku u grad dulje pješaćenje nego danas. Nije mimo društvenih običaja, koji vrijede i u tadašnjem planinarstvu, i ne samo tada, da je jedan od radničkih aktivista, u to doba sitni trgovac, objavio uz obavijest o izletu slijedeći oglas:

Za radnički izlet na »Sljeme« preporučam izletnikom za jutarnju okrijepu pravu i izvrstnu šljivovicu, cognac, rum itd. JOSIP JAKLIN, sitničarija i trafika, Ilica 37

Taj oglas mu nećemo zamjeriti ako se sjetimo da je i danas popularan napjev, pola u šali, pola u zbilji: »Planinar kad vodu pije, cijeli svijet se njemu smije, jer on mora piti alkohol«. Nema vijesti kako je izlet uspio, no, možemo slobodno pretpostaviti — dobro.

XII PRILOG O RTD »PRIJATELJ PRIRODE« U BiH

U godišnjaku sarajevskog Instituta za istoriju radničkog pokreta »Prilozi« objavljena je radnja Nusreta Šehića »Neki momenti iz djelatnosti radničkog društva »Prijatelji prirode« (br. 2, 1966, 163—176). Autor iznosi historijat društva, s naročitim obzirom na njegove veze sa socijalističkim i komunističkim pokretom i na odnos organa vlasti prema njemu. Time je dao ujedno i prilog povijesti planinarstva u Bosni i Hercegovini (pregled te povijesti dao je u NP prošle godine H. Čaušević).

Društvo je osnovano u Sarajevu 4. travnja 1905. na inicijativu nekoliko radnika željezničke radionice, a po uzoru na slična društva u Austriji. Namijenjeno radnicima, bilo je od početka dio radničkog, posebno sindikalnog pokreta, shvaćajući turizam i planinarstvo kao kulturni pokret (usp. i podatke iz 1929. godine, prenijete u kraćem prikazu u NP 1966, br. 11—12). Uz nedjeljne izlete radilo se i na markiranju putova (Romanija, Jahorina, Prenj). Nakon rata društvo se obnavlja sporo, uglavnom 1923. Od 1927. proširuje djelatnost po cijeloj zemlji. Te godine gradi dom na Boračkom jezeru, 1929. i 1930. organizira, iz Sarajeva, 92 izleta sa 1218 učesnika i razvija razne oblike društvenosti u samom gradu. Od 1928. do 1941. izlazi u Sarajevu »Snaga«, ilustrirani radnički list za kulturu i sport. Vlasti stalno nadziru društvo, iako je prvih godina uglavnom pod utjecajem režimu bezopasne socijalističke stranke. U društvu međutim postepeno raste utjecaj komunista. U doba šestoanuarske diktature bilo je raspušteno (1931), nakon što je Centralna uprava 1930. prešla u Zagreb, ali već 1932. obnavlja rad u Sarajevu uz pomoć drugih radničkih legalnih organizacija, te ponovno proširuje djelatnost, preko podružnica, širom zemlje. Bilo je u lošim odnosima sa Savezom planinarskih društava Jugoslavije, koji je okuplao građanska društva. U taj Savez je primljeno 1936. Stalno je pod kontrolom vlasti, jer je sumnjivo kao komunističko uporište, a pojedine su podružnice izložene i represivnim mjerama vlasti. Godine 1933. priređen je veći izlet na Durmitor. Grade se domovi na Crepoliskom i na Prenju, na Babinom smetu (kod Zenice), Fruškoj gori, Mrzlici (Zasavje), Glavici (Medvednica) i drugdje. Društvo ne preporuča radnicima sportska takmičenja, nego planinarstvo i rekreativno bavljenje sportom. Održava veze sa međunarodnom organizacijom »Prijatelja prirode«. Godine 1936. održan je u Sarajevu kongres društva i naglašena povezanost društva sa radničkim pokretom, što je bilo u skladu sa povećanim utjecajem komunista. U to doba značajan dio ilegalne djelatnosti sarajevskih komunista odvija se na obližnjim planinama. Opet raspušteno 1937, društvo se formalno ponovo osniva iste godine, ali je 1940. konačno zabranjeno.

Pojavljujući se kao kulturni pokret u građanskom društvu, planinarstvo je, usprkos orijentaciji na boravak u prirodi izvan modernih urbanih centara, dio širih društvenih i političkih zbivanja. O tome nam govori i radnja N. Šehića, sa brojnim izvornim podacima, od kojih su poneki prenijeti u ovaj prikaz.

Ah, ta orijentacija!

Jedno poznato planinarsko društvo iz Zagreba poslalo je svoju ekipu da se takmiči u planinarskoj orijentaciji. Takmičenje su organizirali planinari u bratskoj Makedoniji, a zvalo se »Prvenstvo Jugoslavije«. Ekipa je bila sastavljena od samih volumena za orijentaciju, poznatih zagrebačkih planinara, koji su već više puta lutali. Evo i njihovih imena: Vidonja, Dugonja i Trčkaralo. Nerazdvojiva trojka i ovoga puta je reprezentirala boje naše Republike.

Na put se krenulo sa mnogo optimizma i samohvale. Svi su bili veseli i to se moralo proslaviti u bife-vagonu. Slavlje se otešlo gotovo do Skopja. Dok je Vidonja spavao sa ostalom grupom u kušet kolima, Dugonja i Trčkaralo su trusili šljivke i naposljetku zaspali na šanku. Probudio ih je konduktar-konobar koji je trebao naplatiti »ceh«, a rastrijeznili su se kad im je uručio račun.

Već pomalo naučeni na duge vožnje, brzo su stigli u oveće makedonsko mjesto Kočani. Tu je priredjen veličanstveni doček. Ekipa je opet bila u centru pažnje. Stotine reportera željelo je njihovu sliku. Problem je jedino bio Dugonja, koji je rijetko kojem reporteru stao u aparat, pa su ga morali snimati u nastavcima. Za vrijeme čitave ceremonije Trčkaralo je okolo skakutao i povikivao:

— Mi smo budući prvaci! Mi smo lanjski prvaci! Mi smo došli po pehar. Nije li tako momci? — okrenuo se prema Vidonji. Vidonja je samo mudro šutio i uživao u pažnji koja mu je bila posvećena. Nakon te ceremonije, karavana svih takmičara, organizatora i promatrača, krenula je u centar grada. Ulaz u sam centar bio je svečan. Sa svake strane stajalo je mnoštvo ljudi i svi su znatiželjno promatrali i zapitkivali:

— Zar je rat počeo? Zašto nose tolike rance, čuturice, pa one teške cipele? Tko ih plaća da hodaju u tome?

Jedva su uspjeli umaći radoznalim pogledima i krenuti dalje. Duga vožnja, puna drmanja bila je vrlo ugodna. Konačno je došao i kraj puta i stigli su u platinasto carstvo.

* * *

Poslije dubokog sna osvanulo je prekrasno, dugo očekivano jutro. Za koju minutu startat će i naša ekipa. Vrš se posljednje pripreme.

— Start! — čuo se glas mrkog čovjeka sa četiri sata na ruci i sa mnoštvom papira ispred sebe.

Naša ekipa je nakon kratkog ucertavanja eksplozivno krenula. Prvi je trčao Vidonja, a kako i ne bi. On sve vidi i red je da ide prvi. Drugi je trčao Dugonja. Često se zbog svoje visine i velikog ranca zakvačio za nisko granje i bila je prava umjetnost osloboditi ga. Trčkaralo nije poštivao red. On je trčao kud je trebalo i kuda nije trebalo. Zavirio bi u svaku šuplinu, brao je vrganje, šljive i sve što je stigao. Trčao je s jednog kraja na drugi i ponašao se kao robot, kojemu je pritisnuto dugme »Trčkanje«.

Prvu kontrolu su tražili »samo« dva sata. Svaku iduću po deset minuta više. Put se odužio u beskonačnost, pa je ekipi pao moral. Pred sam cilj prvoga dana natjecanja stanje je bilo ovakvo: prvi je žurio Trčkaralo, iza njega 30 metara polagano je teturao Vidonja sa kompasom u ruci, a daleko iza njih vukao se četveronoške Dugonja. On je bio na izmaku snage. Par ekipa, koje su ga prestige, naprosto su ga pregazile. U polubesvjesnom stanju prošao je kroz cilj prve etape. Tu je bilo prvo prenoćište. Počelo je podizanje šatora. Dugonja je razapeo šator, a Trčkaralo je zabijao kolce. Vidonja, poslovođa ekipe, davao je savjete, jer će bivak ujutro bodovati takmičarska komisija. Šator treba dobro postaviti. U prvoj etapi izgubili su mnogo vremena u lutanju i možda će nešto bodova ušičariti na bivaku. Ali opet nezgoda. Doktor, koji je ujutro pregledavao šatore, spotakao se o Dugonjine noge, koje su virile iz šatora. Sav uplašen, nakon jedne sočne kletve i ne gledajući šator, dao im je samo dva boda.

Počinje start druge etape i svi takmičari su okupljeni na startu.

— Momci, danas treba zapeti i nadoknaditi izgubljeno vrijeme — govori Vidonja. Iza toga slijedio je raketni start ekipe. Tempo je bio odličan i pred njima se sve lomilo. Vidonja i Dugonja su nešto popravili kondiciju i sad su bili ravni Trčkaralu.

— Kontrola bi morala biti negdje ovdje — govorio je poslovođa. Nastala je pretraga terena. Pretražili su grmlje, krošnje i sve rupe, a Dugonja je gledao čak i ispod trulog lišća. Od kontrole ni traga ni glasa. Trčkaralo je pretrčao čitavu okolicu i sve što je našao bilo je par vrganja.

— Treba provjeriti ucrtanu tačku. — Nastao je tajac. Azimut je određen i još treba odrediti dužinu. Crtice na trokutu se redaju. Tup! Oho, pa to je dva kilometra dalje. Tko je kriv? To se dogodilo onog momenta, kada je Vidonja skinuo naočale da obriše stakla.

— Nema veze, nismo puno lutali — prozbori poslovođa. Slijedio je opet raketni start i, evo ih na kontrolnoj tački. Slično se dogodilo i sa ostalim kontrolama. Zadnju kontrolu nisu tražili, ta to je ona tačka odakle su jučer krenuli. I tako su konačno stigli na cilj.

Poslije svečanog ručka došao je trenutak podjele nagrada. Sakupilo se mnoštvo ljudi. Svi veseli i nasmijani. Slika je veličanstvena. U prvom planu stolovi sa nagradama. Iza njih visoki planinarski i politički funkcioneri. Sa lijeve strane ekipe sa grbovima planinarskih saveza republika, a sa desne strane brojni promatrači. Svečanu atmosferu još više su pojačali ukrašeni jarboli sa mnoštvom zastava. To sve se odigravalo na prekrasnom zelenom sagu Osogovskih planina na visini od 1600 metara.

Prvo mjesto zauzela je ekipa iz bratske Makedonije. Pljesak, urlik veselja itd. Redale su se nagrade, ali našu ekipu nikako da prozovu. Eto, već su dodijelili četvrtu nagradu, krasne rance, a njih nema. Oni moraju biti među prvih šest. Došli su prije mnogih drugih. Vidonja je uzbuđen, srce mu strahovito kuca. Teško da će izdržati do kraja. Trčkaralo je van sebe i sav se pretvorio u uho. Jedino mirno djeluje Dugonja, koji je svjestan da za ono što je on pružio u ovoj igri, nije zavrijedio ni zadnje mjesto.

Šesto mjesto dodjeljuje se... Znači, niti šesti nisu, onda su sedmi i bog!

Sedma nagrada dodjeljuje se... više onaj isti čovjek sa četiri sata još strašnjim glasom.

— Nismo ni sedmi — promuca Vidonja — to je namješteno, sramota! Pa mi smo bolji od ovih.

Osma nagrada dodjeljuje se planinarima iz Zagreba, prozbori čovjek sa četiri sata.

Utučeni veseljaci iz Zagreba nisu gotovo čuli ovaj povik i čovjek sa četiri sata morao je još jednom dreknuti.

Osma nagrada dodjeljuje se...

Veseljaci iz Zagreba se prenu i izađu pred auditorij. Nastaje tajac. Sve oči uprte su u njih. To su oni »prvaci«. Ha-ha!! Prolomi se prekrasnom planinom. Neki klipani još i fućkaju. Prvi ide Vidonja. Pogled mu je uperen u vrh gojzerica. Iza njega ide Dugonja. I on pokušava gledati u zemlju, ali zbog dužine vidi sve oko sebe. Trčkaralo je najbolje prošao jer se sakrio iza Dugonje. Da bude spektakl potpun, čovjek sa četiri sata predao je veseljacima kao osmu nagradu dva paketića riže i jedan detergent. Tek sada je nastao pravi prasak smijeha. Jedan brat Srbin prelaze da odmah skuhažu tu rižu, a neka zgodna djevojka iz grupe Slovenaca klikće:

— Vidi onog prljavog, izgleda da su nagrade pravo podijeljene. Ovo se valjda odnosilo na Trčkaralo, on je ipak bio prljaviji od Dugonje.

I tako su naši favoriti ispunili realna očekivanja i zauzeli osmo mjesto. To i nije tako strašno, mogli su biti i šesnaesti. Na povratku u svoj grad gasili su jad i nesreću pivom u onom istom vagon-restoranu. Kada je pive nestalo, zaorila se pjesma kroz vagone i sve je opet bilo po starom. Vidonja i Trčkaralo nemaju baš mnogo sluha, ali su zato pjevali od srca.

— Dolazi Zagreb, evo nas opet na našem terenu!

— Eh, da je ovdje organizirano takmičenje, sigurno je da bismo mi bili prvi...

»Lepe ti je Zagorje zelene...«

Aleš je opet imao problem: on joj neće dopustiti da ga vuče za nos. Neka se izjasni, nije više u pubertetu, pa da ne zna što on hoće.

Odobravao sam mu sasvim mehanički, cunjajući iza njega:

— Stari, imaš pravo, dakako da imaš pravo.

Znao sam da će moj prijatelj već sutra misliti drugačije, jer je to kod njega, bar što se tiče djevojaka, sasvim uobičajena stvar. U toku čitavog našeg razgovora, bolje reći monologa, deviza je bila: čvrst, muški stav u odnosu na ženski rod.

— Štef, ne idemo li previše u lijevo? — iznenada Aleš promijeni temu.

— Tako je! Treba oštro s njima — potvrdih ni ne primijetivši promjenu.

Bio je lijep ljetni dan. Put se kretao grebenom Medvednice prema Vugrovcu. Tamo su nas trebale čekati Alešova djevojka i njena prijateljica, koja se navodno zanima za mene.

— Dobro idemo, svejedno, lijevo ili desno — rečem uvjerljivo, a Aleš me zamišljeno i pokorno slijedio. Premda već dugo nismo vidjeli ni jedne markacije, ništa nije posumnjao. Za nj sam bio autoritet u orijentaciji.

Nit razgovora se prekinula i svaki se zanio svojim mislima. Mislio sam o nepoznatoj djevojci i o tome kako će se Aleš brzo promijeniti čim ugleda svoju djevojku.

Bližilo se podne u planini, pravo ljetno vruće podne. U taktu koraka mrmljao sam melodiju:

— Jednom sam imao ljubavi dvije: planine, planine i tebe..., a Aleš mi se pridružio, premda nije imao ni malo sluha.

Vrijeme je odmicalo, a mi smo hodali kroz šumu, sad rjeđu sad gušću. Staza je stalno išla nekud u lijevo. Osjećao sam da taj »lijevo« kopka i mog prijatelja. Rekao je to nekoliko puta, ali se nisam dao pokolebati.

Napokon se šuma posve razrjedila i pogledom smo mogli obuhvatiti široku panoramu.

— Ono je iznad Vugrovca — uvjerljivo pokažem prema maloj crkvi.

— Ali meni ovo više miriše na pejzaž Hrvatskog zagorja, ako smijem primijetiti — odgovori Aleš.

— Nemaš što primijetiti, ovo je... — započnem ponovno, a pogled mi odluta u daljinu: onaj oblak na horizontu! Frapantno je sličan jednoj planini, koju odavno poznam. Ipak, to mora biti samo oblak, jer inače...

Aleš je naposljetku dočekao svoj čas. Čovjek sa sjekirom dolazio nam je ususret. Nakon pozdrava Aleš se počeo uljudno raspitivati. Odgovor sam unaprijed osjećao:

— Do Vugrovca? Pa tako, tri do četiri ure, ali natrag! Sad ste u Hižakovcu.

»Lepe ti je, lepe ti je Zagorje zelene...« zapjevao sam trčeći niz strminu. Alešu također nije ništa drugo preostalo. Zaustavili smo se u voćnjaku ispred sela.

— Rakijica bi prijala, ha? — upitah ga gledajući šljive čija se ljuska počela plaviti.

— One će sigurno biti na Vugrovcu — odgovorio je mrko.

— A mi smo u Zagorju! — zaključio sam.

Rasprava je bila kratka. Aleš mi je predbacio moje vođenje, ja njemu njegovu nepažnju i preveliko povjerenje i, na kraju, situacija se ionako nije dala izmijeniti: u Zagorju smo i — točka! Najvažnije je dokopati se ponovno Zagreba. Djevojke sigurno neće čekati u beskraj svoje zalutale kavalire, i Vugrovec danas otpada u svakom slučaju. A uostalom, nismo li zauzeli svoj stav u odnosu na njih? Nepokolebljiv i čvrst muški stav! Neka i djevojke jednom osjete neizvjesnost čekanja. Bit će to osveta Alešovoj djevojci zbog njezinih raznih mušica. Bio je tu i jedan prešućeni razlog: kako uopće odavde pogoditi u Vugrovec? Iz Stubičkih toplica lakše je u Zagreb. Imamo novaca za vlak, pa je nepotreban ponovni uspon na planinu.

Sada su ispred nas bili »dragi doli i gaji« Hrvatskog zagorja. Pomireni sa činjenicom da smo tu, u domovini Matije Gupca, prepustili smo se seoskim stazama. Baš je lijepo, isplatio se zalutati.

— Kuma, koliko ima do Stubičkih? — začuo sam Aleša iza sebe. Raspitivao se preko živice.

— Koliko hoćete! Ako idete polako do »večernje« ste dolje, a brzo — ko zna, ali...

— ...sigurno prije — nadovezao sam.

— Da, svakako prije — složila se kuma.

Aleš je bio nesretan. Makar je znao da do navečer ne može stići u Zagreb na sastanak — ugovorio ga je s djevojkom za svaki slučaj — počeo je s požurivanjem.

Put do Donje Stubice brzo je prošao. Toranj crkve podsjetio nas je na staru zagrebačku katedralu. Obišli smo staru građevinu i ušli u gostionicu preko puta.

— Ja bih pivo — reče Aleš.

— A ja bih nešto jeo.

I da ne duljim, po izlasku iz ugodne gostioničke hladovine imali smo zajedno samo još toliko novaca da bismo se mogli u Zagrebu provozati tramvajem.

— Čuj, a da ipak idemo vlakom? — siknuo sam zajedljivo ispruživši dlan sa sitnišem.

— Živio turizam! — odvrati mi prijatelj i krene prema Medvednici.

Šuma je bivala sve tamnija, dok smo se nekim zamišljenim azimutom kretali prema fakultetskom dobru. Još iz doline smo vidjeli nekoliko zgrada i sada je trebalo doći do njih. Tko zna, da li je baš to fakultetsko dobro ili nije. Gazili smo uz brijeg šuteći. Aleš je hodao kao da ima bure među nogama. Bila je to ona dobro poznata kožna bolest, koja nastaje trenjem za dugih pješačenja, pogotovo za ovakvih vrućih dana. Kapi znoja slijevale su nam se niz lice. Pogledao sam prijatelja za sobom. Izgledao je jadno. Uostalom, kao i ja.

U skloništu pri Hunjki dobili smo nekoliko kriški kruha za preostali sitniš i tada preko Puntijarke krenuli prema Zagrebu. Kako su bile drage ove staze! Milina je biti opet na poznatom putu. Aleš se vukao kao da je cijeli život proveo na konju, kao bolesni kauboj. Išli smo niz brijeg polaganije nego bismo se penjali.

Bližila se ponoć kada su svjetla grada postala bliska i kada je Aleš počeo s jutarnjom temom razgovora:

— Čuj, stari, da je ujutro nazovem?

Kao da je zaboravio na svoj stil i onaj muški stav, da se barem jedan dan mora ljutiti na cijeli ženski rod. Kuda li je samo nestala sva ona gorčina, prijetnje i srdžba? Stao sam, i počeo se smijati. Zabezegnuto me gledao. Što je mislio, ne znam. Kroz smijeh sam mu predložio:

— Idemo sutra s djevojkama u Šestine!

— Ti si lud!

— Ali ne. Ozbiljno mislim, sutra idemo na šetnju u Šestine. Želim čuti tvoju priču o ovom izletu. Znam da ću za sve ja biti kriv, ali baš zbog toga želim biti prisutan.

Slijedećeg dana put od autobusne stanice u Šestinama do najbliže restoracije bio nam je obojici neobično naporan. Bolio nas je svaki dio tijela. No izdržali smo, a također i povratak — u četvero.

Alpinističko ljetovanje

Odlomci iz dnevnika

4. august. Alpinistički tabor PSJ pod Grossglocknerom. Ujutro smo krenuli na Bärenkopf (3342 m). Namjeravali smo izvršiti uspon u njegovoj sjevernoj strani. Preporučili su nam njegov desni dio, koji je za razliku od lijevoga pretežno u snijegu, a manje u ledu.

Pristup je trajao više od tri sata: ne toliko zbog udaljenosti, već više stoga što stalno moramo zaobilaziti ledenjačke pukotine. Vrijeme mi se čini sumnjivim. Ali, možda nas posluži sreća.

Sa sedla skrećemo pod padinu kroz koju se namjeravamo penjati. Oblaci su se malo razvukli, vidi se Moserboden, i sad svi troje snimamo to predivno alpsko jezero i njegov veličanstveni susjedni vrh Weisbahorn.

Izabrali smo smjer od sedam rastezaja od kojih su posljednja dva u ledu. Tačno u 13 sati počinjemo koristiti naše cepine i dereze »dvanaesterke«. Počela je sitna kišica, zatim nas je zahvatila magla. Ne vidimo se međusobno. »Veselo«, mislim u sebi, »sva sreća što je tu teško zalutati.« Dado penje kao prvi, i odlično mu ide. Oko 15 sati izašli smo iz leda na greben. Kiša lijeva kao ... kao ... kao u filmovima! Smrznutim prstima otkopčavamo dereze (uzdah olakšanja!) i ostavljamo granit i led Bärenkopfa spuštajući se njegovim zapadnim grebenom. Već na silazu počinje se vedriti, ali samo počinje, a mi pomalo psujemo, toliko smo mokri i promrzli. I jasno, do logora smo prešli gotovo sav put trčeći, dok nas je kiša neumorno prala — čas jače, čas slabije.

Vrijeme ne obećava ništa — sutra ne idemo na turu. Uvečer u Dadovom šatoru grickamo čokoladu i pričamo do iza jedanaest.

5. august. Kiša i magla — Dado kaže »jednoličan pejzaž«. A ustvari se ne vidi niti do susjednog šatora. Smijemo se slušajući kako Mariborčanin Dario svojim sustanarima iz šatora čita naglas neki »krimić«, jer ih nema dovoljno da bi svatko čitao svoga ...

Dado i ja pokušavamo skuhati nekakav ručak. Voda je puna pijeska, sva smeđa. Samo što se ne cakli od te užasne granitne prašine ...

8. august. Kazimir nas je probudio već u četiri sata, vrijeme je divno. U pet sati krećemo iz logora, traverziramo ledenjak Pasterze, i Dado nas vodi prema ulazu u Meletzki-greben kojim namjeravamo doći i na najviši vrh Austrije, Grossglockner. Nosim ruksak, užasno mi je težak, i još mi je vruće. Penjemo nenavezani ...

... čekali smo oko pola sata red do dođemo na vrh. Bilo je pedesetak vojnika koji su željeli sići (bolje rečeno: morali sići), i nas otprilike isto toliko koji smo se željeli uspeti. Taj ću prizor sigurno zapamtiti ...

Na silasku smo vidjeli »gloriju«. Bila je divna ... U prvom trenutku uopće nisam bila svjesna što to vidim, a onda sam počela vikati: »Dado, Kazimire, snimite mi to, molim vas!«, jer je moj aparat bio u kvaru. U svakom slučaju, krasna nagrada za uspon.

— * —

13. august. Alpinistički tabor PSH u skupini Ortler. U Soldi se danas slavi »Festa di mezz'estate«, a tu, 700 m iznad nje ... Kad sam jutros provirila iz svoje vreće, učinilo mi se da sa šatorom nije sve u redu. Nekako se sav zgrbio. Onda je netko iz pernatog omota sa moje desne strane zaurao »Snijeeeeeeg!«. Malo sam se stresla i prva uspjela odvezati crijevo našeg »poluhimalajca«. I stvarno, vani je sve bilo strašno tiho, i strašno bijelo, samo se čuo pjevuckavi zvuk patentnog zatvarača velikog šatora iz kojeg su postepeno provirivali znatiželjnici. Nastala je opća galama: te se Čou kuhalo smrznulo, te u snijegu nismo mogli naći porcije itd. Počinjemo čistiti logor od pet centimetara debelog omotača ...

... Večeramo griz sa kakaom i grožđicama. Svaki gleda da iz guste mase izvuče što više »cveba«. Bojim se da ni sutra neće biti bolje vrijeme ...

18. august. Budimo se dosta kasno. Vedro je i oblačno — u isto vrijeme. Počinje-
mo se spremati za turu. Ja još ne znam kamo bih.

Inače nas svako jutro teroriziraju ovce sa obližnje planinarske kuće. A jutros
su bile naročito agresivne; upale su u logor još dok smo svi spavali, slistile su sav
naš margarin i veći dio »špeka« iz torbe, i razbile Čou njegov divni »koher«. Tresli
smo se od smijeha zajedno sa spavaćim vrećama dok ih je Duško pokušavao otjerati.
Tukao ih je cepinom, a one su mu ga skoro pojele.

Odlučila sam se: ići ću sa Stankom i Nenadom traverzirati greben od vrha
Punta Madriccio do Punta di Lago Gelato. To mi je već neki dan zapelo za oko.
Sasvim se razvedriilo. Globus i Duško su upravo krenuli na Ortler, a za njima će
popodne i ostali.

U 10,30 i mi smo napustili logor. Lagano se uspinjemo ledenjakom Vedretta del
Madriccio. Cilj nam je prepenjati sjeverozapadni zasnježeni žlijeb u istoimenom vrhu.
Pred ulazom u smjer navlaćimo dereze, vadimo iz ruksaka rukavice i navezujemo se.
Vršni dio je zaleđen, pa Nenad uvrće jedan vijak za led i osigurava me. Izlazim na
»suho«, a odmah zatim dolazi Stanko. Još malo, i već smo na vrhu (3265 m). Nenad
i ja izigravamo Stanku foto-modele. Vidljivost je danas bolja nego ikada, na nebu
niti oblaka. Blago onima koji su krenuli na Ortler! Nastavljamo prema Cima Pozzo,
i dalje prema Passo di Lago Gelato. U logoru smo već oko tri sata, i uskoro se kuha
»Podravka« juha, pa »EVO« leća, i kao poslastica, puding od banana.

Uvečer su se Globus i Duško vratili u logor. Nisu uspjeli s usponom. Vidjeli su
da ne bi imali dovoljno hrane i da bi morali bivakirati u snijegu, pa su se okrenuli
i pošli natrag. Pokušat će prekosutra.

— * —

23. august. Dolomiti. Marika nas budi rano — ne bismo danas željeli biti ne znam
koji po redu navez u Dibonovom bridu u popularnoj Cima Grande. Zato smo brzo
pod stijenom, i dok se navezujemo, imamo priliku promatrati prve ponavljajuće tek
nedavno ispenjane Superdretissime u sjevernoj stijeni.

Ipak je par dužina užeta ispred nas već jedna trojka. Najprije idu Stanko i Ne-
nad, zatim Marika pa ja. Već na prvom osiguravalištu dolaze još neki penjači, pre-
stižu me, i kad sam krenula, u jednom mom karabineru i oko njega bilo je već devet
užeta, a moje je bilo deseto. Jedva sam ih se riješila penjući nekom varijantom. Sad
se žurimo s penjanjem, nastavljamo po sistemu »cug-cug«. Na jednom osiguravalištu
Marika saznaje da su u navezu iza nas Španjolci iz Barcelone. Nude nas bonbonima
i orasima. Jako su ljubazni...

Sad već penjemo paralelno s trojkom što je bila pred nama. Sporazumijevamo
se s njima na engleskom, pitaju nas da li smo penjali u sjevernoj stijeni Triglava,
nude mi flaster za ogrebeni prst. Inače smo Marika i ja danas jedini ženski navez u
Dibonovom smjeru.

Sigurno smo jako zgodno djelovale, jer su nas na vrhu stalno snimali. Počeli
smo jesti »Buco« sir sa keksima, čokoladom i groždicama. Onda su nas neki ljudi
ponudili kruhom, a malo zatim i sendvičima — kao da su znali kako racionalizirano
trošimo nas četvoro jedan jedini hljeb od četvrt kilograma dnevno. Neću zaboraviti
niti onu čašu čaja koju mi je pružio jedan njemački penjač dok sam plakala od boli
koliko me je odjednom počeo mučiti šuplji kutnjak.

Na silazu prisustvujemo pravoj predstavi. Ljudi se pentraju gore-dolje, padaju,
viču... Jedna djevojka cijelo vrijeme viče »Achtung, achtung!« i ruši kamenje...
Lagano nastavljamo put prema »Rifugio Lavaredo« planirajući sutrašnji uspon.

Doprinos toponomastike za upoznavanje planina

Često planiramo odlazak u planine. Ako želimo u nepoznate ili slabo obrađene, planiranje je od posebne važnosti. U tim situacijama, jedini prijatelj su vojne sekcije, stari i oprobani drugovi od prvih planinarskih koraka. Koliko se puta one pre polaska razvijaju. Mnogo časova se provede u razgledanju reljefa i ispitivanju njegove prohodnosti. Traže se potoci i retki izvori, a sa posebnom pažnjom obrađuju putevi i staze. Naseljena mesta i čobanski stanovi su od istog interesa kao i površine pod šumom ili pašnjacima. Obično se tom prilikom zadovoljimo s detaljnim upoznavanjem komunikacija, konfiguracije, hidrografije i naseljenih mesta. Obeležavamo maršrute, konake, uspone na vrhove i obilazak drugih interesantnosti. Naš put može da počne.

U tom momentu nazivi nam ne govore mnogo, ili nemamo vremena da o tome razmišljamo. Ipak, karte nam mogu baš svojim nazivima još da pomognu. Bezbroj toponima kojima je karta ispunjena, kao da govore jezikom i narečjem stanovništva. Govore nam njegovom živom maštom ili interesom za materijalna bogatstva. Zaista, kada se po povratku iz planina ponovo uzme karta, bivaju nam bliski ne samo reljef i vrhovi koje smo obišli, već i nazivi. Tek tada ćemo za najveći deo naziva shvatiti smisao i upoznati maštu i gorštačku bistrinu stanovnika i čobana tog područja.

Sigurno je da nazivi jedne oblasti odaju mnoge osobine koje karakterišu kraj i narod. Udublivanjem u koren naziva i njegov smisao, može se mnogo šta otkriti, mada nam oni na prvi pogled ne govore mnogo. Prema poreklu naziva možemo ih svrstati u nekoliko grupa:

1. Prema reljefu i izgledu zemljišta: Šuplja vrata, Strme strane, Oblo brdo, Veliki krš, Duge njive, Kamena luka, Zupci, Valoviti do.
2. Prema hidrografiji i meteorološkim uslovima: Mokra gora, Sušica, Mala rijeka, Vjetrena brda, Treskavac, Maglič, Oblakovo, Suhi do.
3. Prema istorijskim događajima i vlasništvu: Kučka krajina, Vojno selo, Karaula, Čekića krš, Karadžin breg, Belopoljski stanovi, Stražarnica, Alagina reka.
4. Prema stanju komunikacija i prohodnosti: Kozji krš, Pitomine, Strmenica, Gusni put, Zavoj, Čiste strane, Ovčiji put, Begov konak.
5. Prema flori i fauni: Lipovica, Javorište, Retke bukve, Konjski krš, Košutica, Mečin do, Lisičiji kamen.
6. Prema geološkom sastavu i bogatstvu kraja: Lepi do, Žuti kamen, Pogana planina, Goleš, Mlečni dolovi, Konjarevo, Bijeke stijene.

Ali ovim se ne iscrpljuju mogućnosti za upoznavanje. Svi ovi nazivi potiču od naroda koji mu je uneo svoju dušu. Čitajući i istražujući nazive, lako mogu da se uoče sve osobine koje ima narod toga kraja. Radi ovoga se kao nepogrešivi zaključak može izvesti sledeće: potpuno shvatanje naziva zahteva poznavanje kraja, pogotovu stanovništva. U ovom smislu, nazive možemo da podelimo u sledeće grupe:

1. Uloga mašte i estetske sklonosti: Vidikovac, Pogled, Kamena djevojka, Lepi do, Kotlovi, Babin zub, Vratnice, Skokovi.
2. Zainteresovanost za privredu i ekonomsko stanje: Debele njive, Jagnjičar, Dobra voda, Grnčar, Krečane, Rudište, Dobri do, Repište.
3. Značaj istorijskih događaja i legendi: Junakov grob, Razbojište, Novakova pećina, Markove stope, Savina voda, Zborište, Smrznuti čovek, Jerinin grad.

Isto tako, iz naziva možemo da uočimo jezik ili narečje stanovništva koje živi pod planinom i leti izlazi na nju.

Sve ovo treba shvatiti kao želju da se ukaže na značaj naziva za nas planinare. Na nama je da ovu mogućnost obilnije koristimo u istraživanju i upoznavanju naših planinskih područja. Možda je ovaj napis mogao da ukaže na korist toponomastike kroz jedan opsežniji rad, sa više dokumentovanosti i sistematičnosti, ali je za to na ovom mestu nedovoljan prostor. Možda će baš ova mogućnost za proširivanje, i opsežnost materije, podstaći i druge planinare da dopune gledišta iznesena u ovom napisu ili ispune praznine. Svaki rad u ovom pravcu biće dokaz da gornji redovi nisu bili uzalud.

Čudnovata galerija

Napolju je zrak bio posve nepokretan i gotovo usijan. Toplina je žarila iz svega što nas je okruživalo. Žito se žutilo pod srpanjskim suncem. U zlatnom moru ljetnog obilja vlada je bonaca i ništa nije moglo pokrenuti klasove i rijetko drveće iz duboke i potpune obamrlosti.

Ali ovaj put sunčana panorama nije nam usporila korake, nije nas stigla zadiviti. Žurili smo, mrveći stopalima ispućalo tlo. Naš pravi cilj bio je duboko izvan kraljevstva Sunca, hladan i nepristupačan. Već na svom ulazu spilja se branila hladnom sjenkom, a tama njenog kamenog legla prijetila je iz dubine. Sunce nas je ostavilo, prepustilo umjetnoj svjetlosti acetilenskih svjetiljki. Kad smo se uvukli dublje u krivudavu unutrašnjost ostavila su nas i godišnja doba i sve blagosti i mirisi vanjskog svijeta. Priroda kao da nam ovdje nudi samo vječnu, škrtu kamenu temperaturu, tišinu i tamu. Spilja je negostoljubivo šutjela. Ali kad je osjetila upornost naših znatiželjnih koraka, kad je osjetila naše poštovanje, kao da se odlučila pozdraviti svoje prve ljudske goste. Iz daljine su se ritmično oglasile kapljice vode, a naše svjetiljke su uskoro naišle na bistra jezerca.

Podzemlje nam je počelo nuditi svoja blaga; naša svjetla oživjela su obrise kamenih oblika, iznenađujućih linija i boja. Mliječni, kristalni, obojeni, oni su raskošno blistali pred našim zadivljenim pogledima. Koliko vijekova, koliko kamenog strpljenja, koliko proteklog vremena kriju u sebi ove prirodne skulpture?

Uznemirila nas je pomisao, koliko je ljepote skriveno i ljudima nepristupačno. Poželjeli smo ponijeti trofej iz ove prirodne galerije, zadiviti i nekoga napolju, razveseliti vanjski svijet. Odabrali smo skulpturicu kristalno prozirnu, krhku, tako blistavu kao da je nastala davnim taloženjem najčistijih podzemnih suza. Ona je blještala pomognuta sjajem oko sebe. I kad smo je otkinuli s njenog prirodnog postolja, ništa nije izgubila od svog kristalnog dostojanstva. Spilja je godila njenju ljepotu kao što je, napolju, Sunce godilo zlatnim klasovima žita. Ali kad smo izašli kroz stjenoviti otvor, kad smo izložili ukradeno blago pogledu Sunca i neba, ono se tužno ugasio na dlanu, pretvorilo se u čudni, kameni znak nekog dalekog svijeta i uvenulo na dnevnom svjetlu. Pogledali smo se i shvatili žalosnu istinu: na svoj način nikad nećemo nikoga zadiviti pravim ljepotama podzemlja. Kao da nam je ovom tužno preobraženom vanenačkom skulpturicom spilja poručila: Ne odnosite moje blago varajući i mene i vanjskog promatrača, već dovedite gledaoce u moje prirodne riznice, u moju nepreseljivu galeriju!

Uže u gorskoj službi spasavanja

(Referat na Međunarodnom zboru gorskih spasavalaca; Jahorina, 9. V 1967)

Gorska služba spasavanja upotrebljava u svojoj praksi dvije vrste užeta, koja se međusobno bitno razlikuju. To su normalna penjačka užad iz sintetičnih materijala i čelična užad. Obje vrste se razlikuju po svojim osobinama, pa se zato upotrebljavaju u različite svrhe. Užad iz konoplje, manile i sisala sadrži zbir loših osobina gornjih dviju vrsta, te u pravilu ne dolazi više u obzir za bilo kakvu upotrebu.

U akciji spasavanja, s obzirom na užad, razlikujemo dvije faze: prvo, pristup do nesrećenog i drugo, transport nesrećenog iz stijenje. U prvoj fazi se radi o normalnom penjanju u stijeni pa tu upotrebljavamo i obično penjačko užde. O njemu je već u nekoliko navrata pisano, a Međunarodna alpinistička Unija (UIAA) je propisala i uvjete kojima to užde mora udovoljavati. Da samo ukratko rezimiramo:

Penjačko užde ne mora izdržati veliko statičko opterećenje, najviše težinu penjača i njegove opreme (oko 80–100 kg). Međutim, ono mora zadržati pad tereta, dakle mora imati veliku dinamičku čvrstoću. Sila zaustavljanja (trajaj, Fangstoss) ne smije premašiti granicu izdržljivosti ljudskog tijela i zbog toga užde mora imati veliku mogućnost rastezanja. Cvorovi i oštri pregibi ne smiju mu čvrstoću bitno smanjivati.

Veliko rastezanje penjačkog užeta uzrokuje nejednoliko spuštanje, odnosno dizanje tereta, što je vrlo nezgodno za nesrećenog s medicinske strane, a i za njega i za spasavaoca je to neugodno psihičko i tehničko opterećenje. Tome još pridonosi veliko trenje penjačkog užeta o stijenu, zatim velika mogućnost zapinjanja u klinastim procjepima i jako habanje na kamenu i oštrim bridovima. Treba uzeti u obzir i nepovoljan odnos između dužine i volumena užeta.

Kod transporta nesrećenog u stijeni ne smije dolaziti do padova, trzaja, udaraca i naglih promjena brzine. Opterećenja kod transporta su uglavnom statička i zato se pri spasavanju upotrebljava čelično užde čija velika trzajna vrijednost ne umanjuje njegovu prikladnost. Kod toga dolaze do izražaja sve njegove dobre osobine: malo trenje i habanje u stijeni, ono ne može zapeti u procjepima i ima povoljan omjer volumen-dužina. To omogućuje da pojedino užde ima veću dužinu, čime se izbjegavaju čvorovi i komplikacije u vezli s njima.

Za sada, koliko nam je poznato, još ne postoje propisi i norme za upotrebu čeličnih užeta u GSS-u. Svrha je ove rasprave da objasni kako je došlo do upotrebe sadašnjih tipova i veličina čeličnih užeta.

Na svijetu postoje različiti propisi i norme za proizvodnju i upotrebu čeličnih užeta, no kako su u većini alpskih zemalja na snazi propisi DIN ili njima vrlo slični propisi, to će čitavo daljnje izlaganje biti bazirano na njima.

Za dizala koja prenose ljude tabela DIN 4130 traži najmanji promjer užeta 10 mm, i za brzine transporta do 0,3 m/sek faktor sigurnosti 12. Stotinu metara takvog užeta teško je 34–40 kp, što ne dolazi u obzir za prenošenje u planini, pa moramo naći neki drugi izlaz iz dane situacije (kp = kilopond).

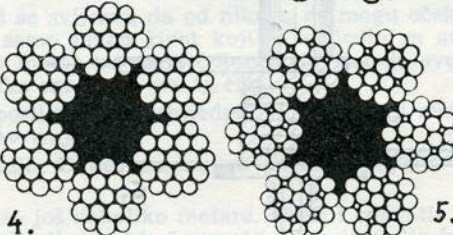
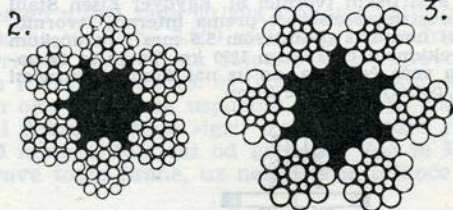
1.

U tabeli DIN 15020 dana je formula koja kaže da je minimalni promjer užeta jednak produktu faktora opterećenja »k« i drugog korijenja sile koja ga opterećuje. Procijenimo li najveće opterećenje (2 čovjeka i jedna nosiljka) užeta na 200 kp, u tabeli ćemo za naš slučaj (povremena upotreba, ručni pogon i mala brzina transporta) naći vrijednost faktora $k = 0,28 - 0,30$. To za užad prema DIN 655 i 656 daje $d_{min} = 3,96$ mm, a za užad DIN 6895 $d_{min} = 4,24$ mm. Slijedeći veći standardni promjer je $d = 5$ mm. Faktor sigurnosti za naš pretpostavljeni teret iznosi kod toga 6,75 do 7,85.

To je osnovni kriterij za izbor užeta. Međutim, pošto se čelična užad radi u nekoliko izvedbi, moramo se odlučiti za najpovoljniji tip.

Uže je izrađeno od žica uvijenih u pramenove, a ovi su oko konopljene jezgre uvijeni u užde. Kod uzdužno-pletenog užeta je smjer navijanja žica u pramenove, i pramenova u užde isti, dok su kod križno-pletenog užeta ti smjerovi različiti. Spiralna užad ima samo jedan pramen od nekoliko slojeva žice uvijenih u

naizmjenice suprotne smjerove oko deblje jezgrene žice. Ovisno o smjeru uvijanja pramenova u užu razlikujemo desnovojna i lijevo-vojnja užeta. Sl. 1. prikazuje najviše upotrebljavana križno pletena desnovojna (S/Z) i lijevo-vojnja (Z/S) užad.

Postoji nekoliko načina izrade čeličnog užeta:

a) Obično užu ima sve žice istog promjera (sl. 2)

b) Seale užu — pramenovi su uvijeni iz žica triju raznih promjera: jezgrene žica je najdeblja, srednji sloj ima najtanje žice, dok je promjer žica vanjskog sloja nešto manji od promjera jezgrene. Takvo užu ima povećanu savitljivost i znatno je otpornije na vanjska oštećenja od užeta u običnoj izvedbi (sl. 3).

c) Warrington užu ima pramenove načinjene naizmjeničnim uvrtavanjem tanjih i debljih žica. Savitljivost mu je još više povećana, no smanjena mu je otpornost na vanjska oštećenja (sl. 4).

d) Konstrukcija s nadopunjavanjem ima između pramenova uložene tanje žice. To znatno povećava težinu užeta, jer se uložene žice ne računaju kao nosive (sl. 5).

Žice se prije pletenja mogu savinuti u oblik koji će zauzeti u užu. Takvo užu se ne raspliće, ono je umireno.

Za izradu žica se upotrebljava čelik čvrstoće 130–160–180 kp/mm². Standardna vrijednost je 160 kp/mm². Žice iz materijala 180 kp/mm² su vrlo osjetljive na vanjska oštećenja, pa se takva užad upotrebljava samo u neke specijalne svrhe.

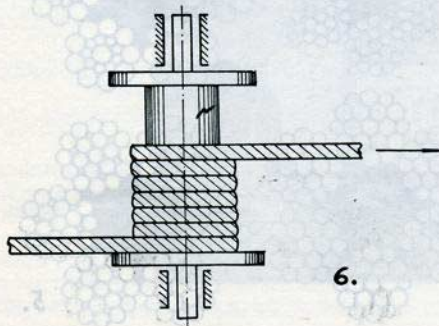
Za zaštitu od korozije žice mogu biti pocinčane.

Neki proizvođači propisuju smjer pletenja obzirom na smjer namatanja užeta preko bubnja vitla. Standardnom IKAR vitlu i kočnici bi prema tome odgovaralo lijevo-vojnja užu (sl. 6).

Iz svega navedenog nije teško izabrati najprikladnije užu za spasavanje u stijeni: to je užu prema DIN 656, križno pleteno, lijevo-vojnja umireno, pocinčano, promjera 5 mm, izvedbe A (Seale) iz materijala čvrstoće 160 kp/mm². Oznaka za nabavu: čel. užu A5 × 160 Z/S DIN 656, umireno, pocinčano.

Računska prekidna čvrstoća mu iznosi 1560 kp, dozvoljena nosivost prema DIN 15020 je 325 kp uz faktor sigurnosti 4,8, težina mu iznosi 9,3 kp/100 m.

Vrlo mnogo se upotrebljava užad izrađena u austrijskoj tvornici St. Egydyer Eisen Stahl Industriegesellschaft prema internoj tvorničkoj normi, s promjerom 5,5 mm i računskom prekidnom čvrstoćom 1890 kp. To je za 20 posto veća čvrstoća, no uz naš faktor sigurnosti to poboljšanje nije bitno.

6.

Kod izbora pomoćnog užeta nemamo mnogo mogućnosti: dolazi u obzir jedino užu prema DIN 655, križno pleteno, lijevo-vojnja, promjera 2,5 mm, umireno, pocinčano, izvedbe »D« iz materijala čvrstoće 160 kp/mm². Oznaka za narudžbu je: čelično užu D, 2,5 × 160 Z/S DIN 655 umireno, pocinčano. Računska prekidna čvrstoća takvog užeta iznosi 415 kp, uz nosivost 83 kp kod faktora sigurnosti 5, a težina mu je 2,46 kp/100 m.

Smanjeni faktori sigurnosti od 12 na 6 do 8 nas obavezuju na strogo poštivanje svih ostalih propisa za rad sa čeličnom užadi: Kod nabave užeta moramo biti posve sigurni da su sve žice u užetu iz jednog komada: od svake količine čuva se posebno komad užeta od 3 metra dva mjeseca duže nego što je užu u upotrebi.

Proizvođač je dužan dati atest za dobavljenost užeta. Umetanje scroliranih umetaka i uplitanje krajeva smiju raditi samo stručne osobe uz obavezni atest. Za vrijeme rada u stijeni treba postupiti s najvećim oprezom: prije kao i poslije upotrebe užu se mora na čitavoj dužini kontrolirati radi eventualnih oštećenja.

Opterećeno užu se ne smije savijati na promjer manji od 75 mm (prema DIN 15020), a posebno treba paziti da se na neopterećenim dijelovima užeta ne prave očiće, odnosno da se one ispravljaju prije nego se užu trajno deformira. Za amortizaciju trzaja i manjih padova tereta dobro je kočnicu i vitlo sidriti elastično pomoću normalnog penjačkog užeta i to barem na dužini od jednog metra. Zbog malog koeficijenta trenja čelik-aluminij, standardno IKAR vitlo se ne bi smjelo upotrebljavati bez drvene kočnice, jer se čelično užu dok nije dobro napeto oko bubnja vitla, vrlo rado klizne i zatim, čim se malo zategne, naglo zakoči. Drvena kočnica sprječava takva klizanja i udarce kod kočenja. Metalni svornici (bitve) za fiksiranje užeta na kočnici i vitlu ostavljaju trajne deformacije na užetu, zato se za duža zaustavljanja preporuča upotreba žabica. Žabica opet mora biti izrađena sa čeljustima, nikako ne sa kuglama, radi što manjeg gnječenja užeta. Najnovije izvedbe vitla posjeduju umjesto bitava mali skripac.

Najveća opterećenja nastupaju u užetu kod prelaza transportne naprave sa police sidrišta u okomiti smjer. Zato se preporuča na tih par metara pri početku spuštanja odnosno pri vršetku dizanja izvršiti dodatno osiguranje i izvlačenje običnim penjačkim užetom.

Oštećenja kod kojih se čelično užu više ne smije upotrebljavati jesu:

— očića nastala stezanjem omče kod nepravilnog namatanja užeta.

— vadičep, izobličenje koje nastaje uvlačenjem pramena u užu zbog gnječenja ili truljenja jezgre;

— nagnječenja nastala od pada kamena ili prelaska jednog preko drugog zavoja na kočnici ili vitlu;

— odebljanja nastala pucanjem i skupljanjem jezgre;

— labav vanjski sloj žica u pramenu i

— prekomjerno rđanje, posebno treba paziti na koroziju unutrašnjosti užeta.

U tabeli DIN 15020 opisana su i oštećenja koja isključuju čelično užu iz daljnje upotrebe. Prema tabeli, užu od 5 mm DIN 656 baca se kad je na najlošijem mjestu prekinuto 8 žica na dužini od 30 mm ili 16 žica na dužini 150 mm. Smatramo međutim da kod spasavanja u planinama užu treba izbaciti iz upotrebe čim pukne jedna jedina žica, jer ona može zapeti u klinastoj pukotini, načiniti tamo grudu smotane žice i potpuno zakočiti užu.

Češka drama u stijeni Matterhorna

Početkom ožujka 1967. godine došli su Jozo Psotka, Milan Kalab, Jan Durana i Stanislav Lednar, češki alpinisti, u Zermatt s namjerom da ponove Bonattijev smjer u Sjevernoj stijeni Matterhorna. Smjestili su se u hotelu i čekali dan za danom lijepo vrijeme. Došao je 11. ožujka, koji je obećavao poboljšanje vremena i oni su teško natovareni krenuli prema Hörnlihütte i dalje prema podnožju stijene. Međutim tek 14. ožujka dočekali su lijepo plavo nebo, tako da su slijedeći dan odredili za početak uspona. Oko 19 sati toga dana odlučili su se na bivak, na istom mjestu gdje je i veliki Bonatti proveo svoju prvu noć u stijeni. U nastavku uspona slijedećeg dana ostavili su ispod sebe ključna mjesta na početku smjera, koja se nalaze oko 600 metara iznad podnožja stijene. Bili su već visoko, kada je toga dana oko 15 sati počeo padati snijeg. Na povratak se više nisu mogli odlučiti. Psotka, začetnik cijelog pothvata, predložio je da se ovdje ostane bivakirati, što se kasnije pokazalo dobrim, jer je krajem dana prestalo sniježiti. Sa razvedranjem došla je i hladnoća. Rano ujutro nastavili su sa usponom i svladavali stijenu metar po metar. Nakon cijelog dana penjanja vrlo umorni odlučili su se na bivak. Oko ponoći vrijeme se naglo pogoršalo i tu je počela njihova tragedija.

Oblaci su jurili oko stijene i padao je gusti snijeg. Sniježilo je i u Zermattu odakle su svi sa strepnjom očekivali rezultate njihova pothvata, jer se temperatura spustila na 40 stupnjeva ispod nule a ledeni vjetar je puhao orkanskom snagom. Žičare su mirovale, a služba planinskih vodiča u Zermattu bila je spremna za akciju spasavanja.

A što se za to vrijeme događalo na Matterhornu?

Na malom kuhalu pripremao se čaj i juha za penjače. Prošao je dan, a noć je bila još duža. Slijedeći dan donio je nešto bolje vrijeme. Četvorka je kretala polaganom naprijed. Lednar osiguravan od Psotke svladavao je stijenu. U 12.45 počela je tragedija. Lednar je htio zabiti klin za samoosiguranje. Najednom je muklo zatutnjilo. To se ponovilo još dva puta. — Oprez! — viknuo je Lednar svojim prijateljima i tada je pao u dubinu. Kamenje se rušilo niz stijenu. Tamna gromada stijene projurila je kroz zrak pored njih. Psotka je zadržao uže na leđima. Zadržao je pad od 70 metara. Ali što se dogodilo s prijateljem? Drščućim rukama učvrstio je Psotka uže i bez riječi dopenjao dolje prema prijatelju. Znao je tačno što ga tamo očekuje. Nakon nekoliko minuta stao je pokraj bezživotnog tijela. Kod pada Lednar je izgubio kacigu i glavom udario o kamen. Bez sumnje, da mu je kaciga i ostala na glavi, udarac bi bio smrtonosan. Kalab i Durana dopenjali su također do njih i sada su sva trojica stajala bez riječi svjesni težine situacije. Nalazili su se na visini od 3.900 metara u nezavidnom položaju. Zaliha hrane, kao i kuhalo s gorivom odletjeli su zajedno s Lednarovom naprtnjačom niz stijenu. Bio je to tragičan i sudbonosan 19. ožujak 1967. Nakon što su truplo pričvrstili uz stijenu, nastavili su oko 14 sati sa usponom. Psotka je vodio navez. On je alpinista sa mnogo iskustva i dobro poznaje »igru iznad podnožja stijene«. Oko 19 sati nalazili su se samo 250 metara udaljeni od grebena. Već je 120 sati grupa bila skoro bez spavanja, bez prave tople hrane, uz neizmjerne teškoće u stijeni — a k tome još i smrt prijatelja.

Česi su vodili borbu za svoj život. Bili se svjesni, da od nikoga ne mogu očekivati nikakvu stvarnu pomoć. Postojao je samo jedan život koji je vrijedio za sve. Zvao se Jozo Psotka. Svladavao je stijenu metar po metar. Suprotstavljao je svoje udove stijeni i sam se čudio odakle mu tolika snaga da sve to čini.

Ostali su ga apatično slijedili. Kasno poslijepodne pobijedeni su posljednji metri do Zmutt-grebena, gdje završava Bonattijev smjer.

Ali njihov tragičan put još nije završio. U nevremenu su potražili mjesto za bivak.

I konačno, sedmi dan. Uspeli su se brzo još nekoliko metara. »Leći i spavati« — Kalab i Durana su mislili samo na to. Ali Psotka je bio neumoljiv. On je radio kao

mašina. Tražio je put za silaz, osiguravao prijatelje. Opet je nadolazila noć. Kasno oko 19 sati izronila je iz sumraka i magle Solvayhütte. Tek je ovdje Psotka popustio. Nakon mučnih doživljaja kroz proteklih sedam dana, trideset i tri godišnji inženjer i asistent na Višoj tehničkoj školi, sada se prvi put sjetio svoje žene i djece kod kuće.

Ovdje se nalazio još jedan čovjek. Kada je Kurt Hoffmann, alpinista iz Stuttgarta, čuo u Zermattu da se češki alpinisti nalaze u nevolji u sjevernoj stijeni Matterhorna, požurio je prteći duboki snijeg da im ponudi svoju pomoć. Kod Solvayhütte šutke im je stegao ruku. Nije ih pitao za nesreću u stijeni. Razumjeli su se bez riječi...

Od kada su se penjači našli u skloništu na Hörnli-greben, daljnje njihovo spašavanje imalo je brži tok. Kao za sreću, slijedeći dan osvanuo je lijep, i helikopter sa pilotom Brunom Bagnoudom i dvojicom vodiča iz Zermatta, Herman Petrigom i René Arnoldom pritekao je nesretnim penjačima u pomoć. Ali priteći u pomoć ne znači i pružiti pomoć. Helikopter je lebdio iznad Solvayhütte odakle je René Arnold skočio iz visine od 2—3 metra na snježni greben. U kući se nalazio bolestan Durana, koji je imao snježno sljepilo i promrzli Milan Kalab. Psotka i Hoffmann napustili su ih i sišli u dolinu da donesu hrane i lijekove.

Kratko vrijeme iza toga nalazili su se svi na Theodul-glečeru, odakle je uslijedio transport u zermattsku bolnicu. Sa preciznošću stroja tekla je akcija spasavanja. Bila je to idealna kombinacija tehnike i ljudske sposobnosti. Ali truplo Stanislava Lednara ostalo je u stijeni.

Početkom mjeseca srpnja 1967. počelo se sa izvlačenjem mrtvog alpiniste. Nakon dva dana priprema, iako su vremenske prilike bile vrlo loše, 4. srpnja René Arnold i vođa ekipe Rudi Kaufmann počeli su u 9.47 sa ekipom uspon na Matterhorn. Dva vitla bila su pričvršćena na greben i pomoću njih počelo je spuštanje ekipe prema mrtvom alpinisti. U 12.35 došli su do leša, a već u 13.30 sati započelo je dizanje prema grebenu. Oko 15 sati toga dana izašli su sa lešom na greben. Cijela akcija bila je izvedena pod vodstvom Ericha Fridla. Troškove spasavanja snosila je vlada ČSSR. Erich Friedl izjavio je nakon akcije, da su za spasavalačku ekipu uvjeti bili izvanredno opasni.

Kao zaključak! Mnogi su se pitali, zar je uopće bilo potrebno stavljati na kocku živote spasavalaca u toj akciji. Ali postojala je želja da se mrtvi alpinist pokopa u domovini, pa je zbog toga akcija ipak izvedena.

(Prema »Alpinismusu« Antun Filipčić)

Prvenstveni usponi

Novi usponi na Prenju

SMJER DILBER — ZAHIROVIĆ U IZGORJELOJ GRUDI

Prilaz. Od lovačke kuće (Malinova koliba) lovačkom stazom pod stijenu Izgorjele grude u velikom amfiteatru.

Opis. Smjer počinje na najnižem jeziku stijene lijevo od velikog snježnika ispod prevjesa (kamena piramida). Od piramide pravo gore po razvedenom terenu do dva klina. Od klinova kosom policom do malog okna na desnoj ploči, te pokraj okna jednu dužinu užeta do kamene piramide. Od nje desno u široki kamin i njime do prevjesa koji prelazi u plafon. Lijevo od prevjesa u kamin koji na nekoliko mjesta prelazi u prevjes (klinovi), na hrbat, te bridom na vrh Izgorjele grude (slika desno).

Ocjena smjera. Težina u prvoj polovini IV, u drugoj V, dužina 650 metara, trajanje uspona 6 sati.

Penjali Farus Zahirović i Ilija Dilber 2. VIII 1966.

Silaz. Sa vrha po besputnom terenu do sedla i markiranim putem do lovačke kuće.

SMJER DILBER — OMANOVIĆ U ZAPADNOJ STIJENI OTIŠA

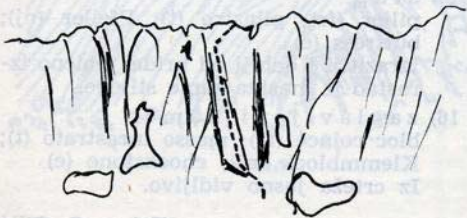
Pristup. Od planinarskog doma na Jezercu putem do sedla između Otiša i Zelene glave, te siparom pod zapadnu stijenu Otiša.

Opis. Iznad sipara po razvedenom stijenju do na brid, te po njemu do ploče (klin). Iznad klina pravo gore do drugog klina. Od klina dalje na brid i po njemu na vrh.

Silaz. Sa vrha markiranim putem do doma na Jezercu.

Ocjena smjera. Težina III i IV, dužina 180 m, trajanje uspona 2 sata.

Penjali: Ilija Dilber i Teufik Omanović 28. VII 1966.

SMJER DILBER — ZAHIROVIĆ U VJETRENIM BRDIMA

Prilaz. Od planinarskog doma na Jezercu putem do pod Vjetrena brda oko sat i po hoda.

Opis. Smjer počinje na snježniku te po razvedenom terenu i siparu do pod prvi kamin. Na početku odmah dva teška mjesta (2 klina) te ulaz u veliku rupu. Iz rupe pravo gore teškim penjanjem u žlijeb te po razvedenom terenu pravo u dimnjak. Kroz dimnjak u uski kamin, te do njegovog završetka. Iz kamina 40 metara u desno i na vrh.

Ocjena smjera. Težina IV (vrlo teško), dužina 150 m, trajanje uspona 2 sata.

Penjali: Ilija Dilber i Faruk Zahirović 27. VII 1966.

Silaz. Markiranim putem do Jezerca 1 sat.

Alpinistički termini za morfologiju stijene

UZVISINE I USJEKLINE

- 1) v f h, v r h u n a c
sommets (fr.); vetta, cima (t); Gipfel (nj); summit, top (e)
Najviša tačka neke planine.
- 8) š k r b i n a
brèche, échancrure (fr); bocchetta (t); Scharte (nj); notch, gap (e)
Čest i uobičajen naziv za ureze u grebenu, najčešće vrlo izrazite i oštro urezane. Jako široke škrebine nazivamo još sedlo ili prijevoj.
- 9) g l á v a
Kopf (nj)
Manji kameni vrh.
- 10) i g l a
aiguille (fr); ago, guglia (t); Nadel (nj); needle (e)
Nesto slično tornju ali šiljatije.
- 11) š k r b o t i n a
fourchet (fr); forcella (t); Lücke, Scharte (nj)
Skoro uvijek jako urezana škrebina koja se u grebenu s obe strane vrlo strmo uzdiže, tj. čije su strane vrlo strme.
- 14) t ó r a n j
tour (fr); torre (t); Turm (nj); tower
Mali stjenoviti vrh sa strmim stranama. Tornjeve nalazimo ne samo u grebenu već i u stijeni a i potpuno odvojene, tj. same za sebe.
- 20) p l ä t t f ö r m a, m ä l ä t e r ä s a
palier, replet (fr); terrazzino (t); Absatz (nj); stance, platform (e)
Zaravan u grebenu ili stijeni.
- 21) s k ô k (u grěběnu)
salto di cresta (t); Aufschwung (Grat-aufschwung) (nj)
Skok označuje ono mjesto u grebenu ili stijeni koje je uočljivo strmiije nego prosječni nagib.

UREZI (USJEKLINE) U STIJENI

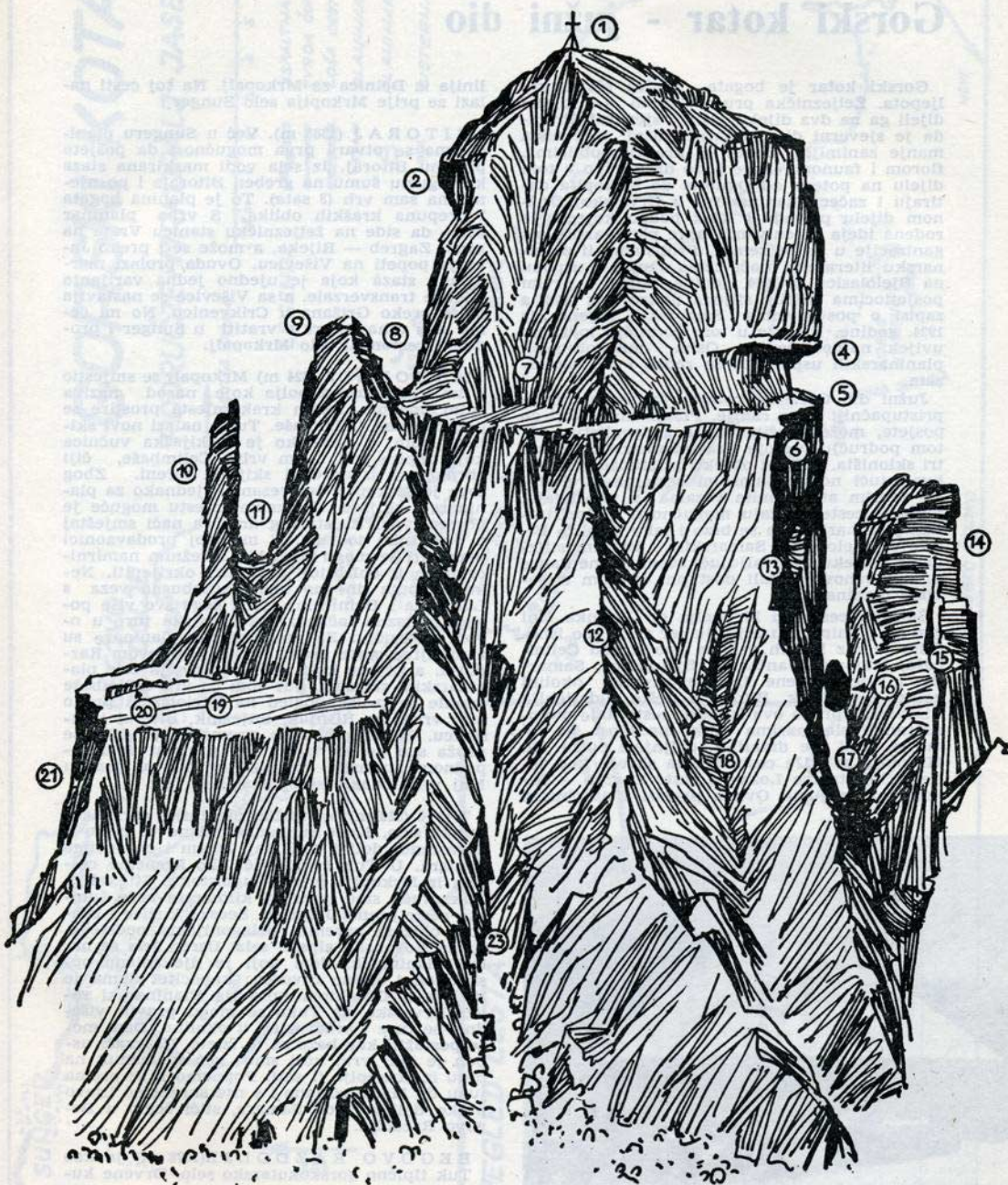
- 5) p ò l i c a
vire (fr); cengia (t); Band (nj); shelf, ledge (e)
Na našoj slici jasno uočljivo.
- 7) d ú p k a, i z d u b a k (niša)
niche (fr); nicchia (t); Nische (nj); niche (e)
Plića udubina u stijeni.
- 15) p ū k o t i n a
fissure, fente (fr); fessura (t); Riss (nj); crack (e)
Uski uzdužni rascjep u stijeni.

- 17) k à m i n
cheminée (fr); camino (t); Kamin (nj); chimney (e)
Usjek minimalne širine kao čovječje tijelo, kod kojega su bočne strane paralelne, npr. između stijene i tornja. Penjačka tehnika: upiranjem.
- 18) ž l j ě b i n a
dièdre (fr); diedro (t); Verschneidung (nj); diedre, groove (e)
Usjek koji zatvaraju dvije stijene međusobno naklonjene poput stranica poluotvorene knjige.
- 19) g r ě d i n a, t e r ä s a
terrasse (fr); terrazza (t); Terrasse (nj); terrace (e)
Velika, prostranija polica u stijeni.
- 23) j à r u g a
gorge (fr); gola (t); Schlucht (nj); gorge (e)
Naročito dubok usjek sa strmim stijenama.

ISPUPČENI, ISTAKNUTI DIJELOVI

- 2) p r ě v j e s, n ä d v i s
surplomb (fr); strapiombo (t); Überhang (nj); overhang (e)
Iz crteža jasno uočljivo.
- 3) b r i d
arête, angle (fr); spigolo (t); Kante (nj); edge (e)
Jako strmi greben s malom horizontalnom udaljenosti.
- 4) s t r ô p
toit (fr); tetto (t); Doch (nj); roof (e)
Prevjes s gotovo vodoravnom donjom plohom.
- 6) g l á v a s t ū p a
Pfeilerkopf (nj)
Zaravnjeni završetak stupa.
- 12) r è b r o
côte (fr); costa, costolone (t); Rippe (nj); rib (e)
Nesto kao brid (vidi 3) ali izrazitiji i manje strm.
- 13) s t ū p
pilier (fr); pilastro (t); Pfeiler (nj); buttress (e)
Izrazitiji i deblji od brida. Obično izrastao iz masiva same stijene.
- 16) z a g l á v l j e n i k ä m ě n
bloc coince (fr); masso incastrato (t); Klemmblock (nj); chockstone (e)
Iz crteža jasno vidljivo.

Tekst: S. Gilić

Gorski kotar - južni dio

Gorski kotar je bogata riznica planinskih ljepota. Željeznička pruga Zagreb — Rijeka dijeli ga na dva dijela: južni i sjeverni. Premda je sjeverni dio poznatiji, južni nije ništa manje zanimljiv. Bogat je kraškim oblicima, florom i faunom, i nije čudo da upravo u tom dijelu na potezu od Ogulina do Mrkoplja datiraju i začetci planinarstva u Hrvatskoj. Južnom dijelu pripada i Klek podno kojega je rođena ideja o osnivanju prve planinarske organizacije u našoj zemlji. Prolistamo li planinarsku literaturu, naći ćemo zapise o usponu na Bjelolasicu iz 1864. godine. Zapis o prvim posjetiocima Bijelih stijena datiraju iz 1878. a zapisi o posjetiocima Samarskih stijena iz 1924. godine. Klek je u tom području ipak bio uvijek najposjećeniji. Osim mnogobrojnih planinarskih uspona tu se rađao i naš alpinizam.

Južni dio Gorskog kotara danas je mnogo pristupačniji nego ranije. Planinarima koji ga posjete, može pružiti velika zadovoljstva. Na tom području postoje dva planinarska doma i tri skloništa. Svi ovi objekti pristupačni su zahvaljujući novim šumskim cestama i relativno dobrim autobusnim vezama u tom kraju. Šumske ceste pružaju mogućnosti motoriziranim planinarima da se brzo i lako približe Bitoraju, Bjelolasici, Samarskim i Bijelim stijenama i Kleku. Zahvaljujući svemu tome danas su ovi vrhovi postali dostupni širokim slojevima planinara.

Šumska cesta od Mrkoplja do Jasenka čini glavnu planinarsku arteriju jer služi kao ishodište za niz lijepih vrhova kao što su Celimbaša, Maj vrh, Jančarica, Bjelolasica, Samarske i Bijeke stijene. U neposrednoj okolini nalaze se i Klek, Bitoraj i nešto udaljenija Viševica. Upravo ova šumska cesta daje motoriziranim planinarima veliku prednost, pa ćemo se i mi nje držati u daljnjem opisu. Do Mrkoplja se stiže cestom koja skreće kod željezničke stanice Lokve s ceste Zagreb — Rijeka prema jugu. Ovuda prolazi i autobusna

linija iz Delnica za Mrkopalj. Na toj cesti nalazi se prije Mrkoplja selo Sunger.

BITORAJ (1385 m). Već u Sungeru planinarima se otvara prva mogućnost da posjete planinu Bitoraj. Iz sela vodi markirana staza kroz gustu šumu na greben Bitoraja i po njemu na sam vrh (3 sata). To je planina bogata i prepuna kraških oblika. S vrha planinar može da side na željezničku stanicu Vrata na pruži Zagreb — Rijeka, a može se i preko Javorja popeti na Viševicu. Ovuda prolazi markirana staza koja je ujedno jedna varijanta riječke transverzale, a sa Viševice se nastavlja dalje preko Grižana u Crikvenicu. No mi ćemo se s vrha Bitoraja vratiti u Sunger i prođuti cestom u selo Mrkopalj.

MRKOPALJ (824 m) Mrkopalj se smjestio u tri kraka usred polja koje narod naziva istim imenom. Jedan krak mjesta prostire se pod obronak Celimbaše. Tu se nalazi novi ski-jaški dom, a nedaleko je i skijaška vučnica koja dopire pod sam vrh Celimbaše, čiji obronci su izvanredni skijaški tereni. Zbog toga je Mrkopalj interesantan jednako za planinare i skijaše. U samom mjestu moguće je posredstvom turističkog društva naći smještaj u privatnim sobama. U mjesnoj prodavaonici planinari se mogu opskrbiti živežnim namirnicama, a u obližnjoj gostionici okrijepiti. Nekoliko puta dnevno ima autobusna veza s Lokvama i Delnicama, zbog čega sve više postaje polazna tačka za planinarske ture u ovom području. Za motorizirane planinare su zanimljive ceste prema Tuku i Begovom Razdolju, a za one koji već iz Mrkoplja žele planinarskim stazama, put vodi na vrh Celimbaše odakle se pruža pogled na Bjelolasicu preko Maj vrha, na Risnjak, Snježnik, Bitoraj i Viševicu. Za lijepih dana prema jugu vidik se pruža sve do mora. S vrha nas put vodi zapadnom stranom planinskog bila u pravcu Maj vrha odakle se spuštamo u Tuk.

TUK (818 m) je tipično planinsko gorskokotarsko selo. Kuće su mu poredane uz cestu u zatvorenoj dolini pod Maj vrhom i obroncima Samara. U Tuk ćemo stići ako krenemo cestom iz Mrkoplja prema jugoistoku. Stigavši u Tuk prešli smo prva tri kilometra naše šumske ceste prema Jasenku. Seoske kućice i prozori okićeni crvenim pelagonijama podsjećaju na slovenska alpska sela. Usred sela se nalazi planinarski dom koji je djelomično opskrbljen i stalno otvoren; kapacitet doma je 30 ležaja. Objektom upravlja Planinarski savez Hrvatske. Iz Tuka se mogu praviti višednevne ture i kraći izleti u okolinu. Dom može poslužiti kao baza za te izlete. Najkraći uspon je Maj vrh, koji smo već spomenuli na putu iz Mrkoplja (1 sat). Popnemo li se prema jugu do Matić poljane i s nje skrenemo lijevo preko doline ispod Samara, stići ćemo u Begovo Razdolje.

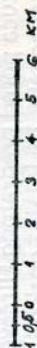
BEGOVO RAZDOLJE (1078 m) je kao i Tuk tipično gorskokotarsko selo. Drvene kućice pokrivene drvenim daščicama smjestile su se uz cestu u dužini od preko pola kilometra. Ovamo možemo stići i izravno cestom iz Mrkoplja (6 km). Kroz selo vodi cesta koja iz

Planinarska kuća na Jančarici Foto: Z. Hlebec

GORSKI KOTAR

PODRUČJE: MRKOPALJ-JASENAK

LEGENDA

ASFALTNA CESTA

TVRDA ŠUMSKA CESTA

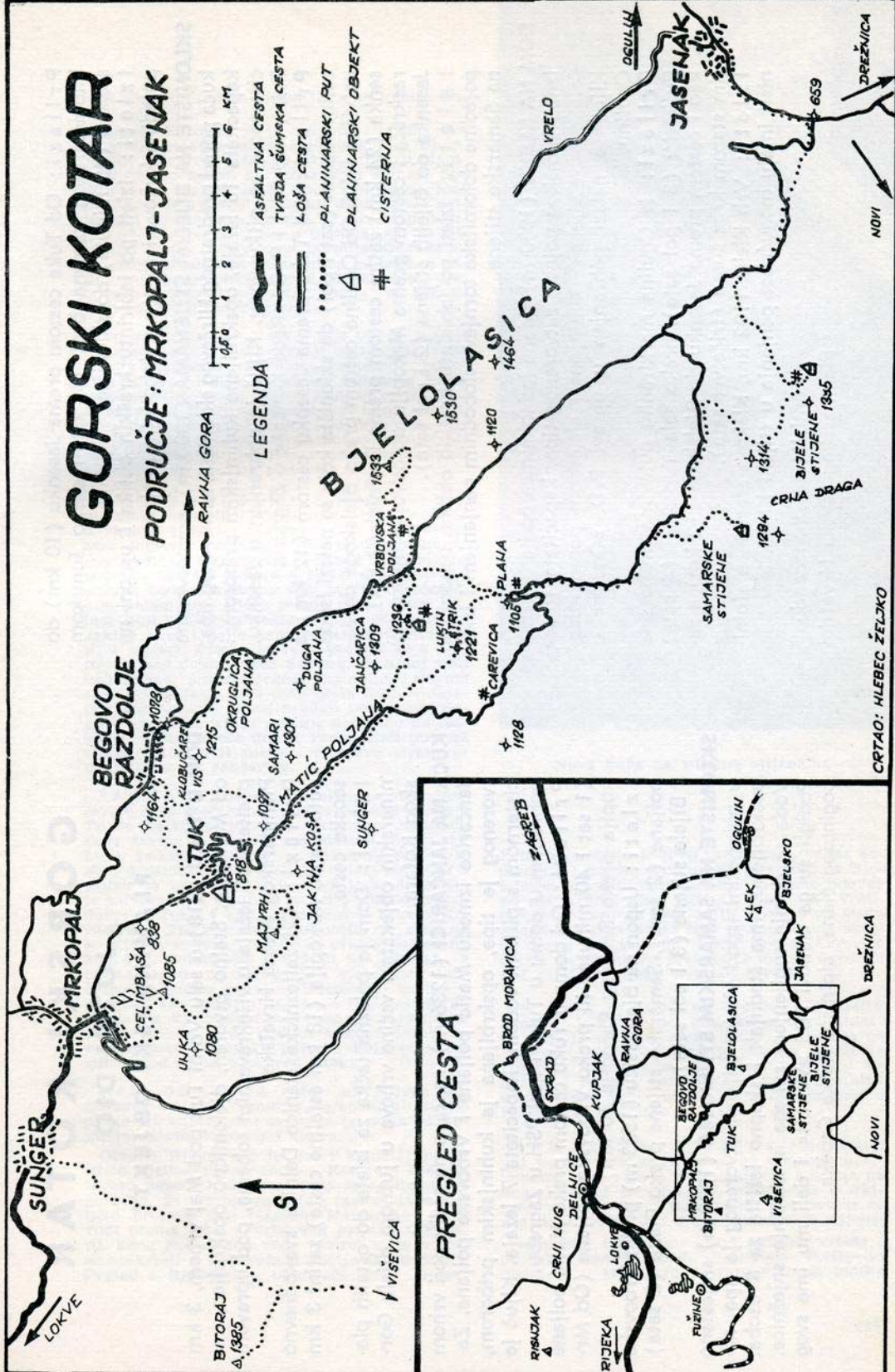
LOŠA CESTA

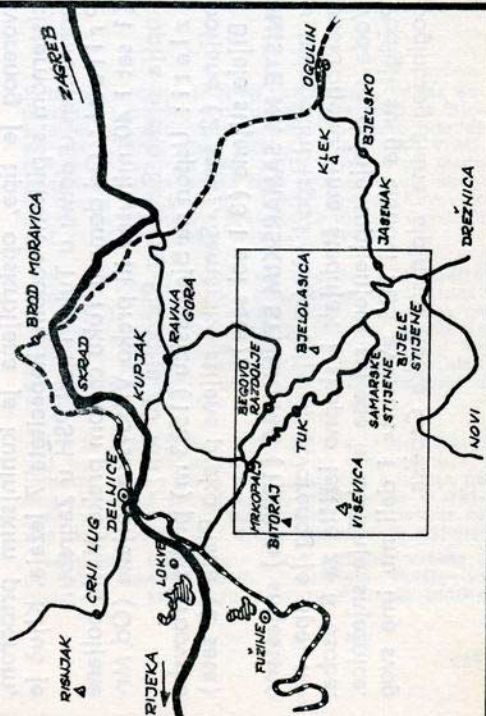
PLANINARSKI PUT

CISTERIJA

PREGLED CESTA

CRTAO: HLEBEC ŽELJKO

GORSKI KOTAR

JUŽNI DIO

PLANINARSKI OBJEKTI

Prilazi: Od Tuka cestom prema Jasenku (10 km) do kilometarskog kamena broj 13, zatim desno šumskom stazom (45 minuta) do skloništa.

Izleti: Izleti po labirintu kraških oblika i usponi na pojedine kukove i tornjeve slobodnim penjanjem.

SKLONIŠTE NA BIJELIM STIJENAMA (1300 m), novootvorena

kuća pored predratnog Hirčevog skloništa, zatvorenog tipa, kapaciteta 15 ležaja, opskrbljena kuhinjskim priborom i cisternom za pitku vodu. Ključ je pohranjen u Jasenku, Tuku, kod PSH i P. D. »Rade Končar« u Zagrebu.

Prilazi: Od Tuka prema Jasenku cestom (12 km) a zatim stazom (sat i pol) do skloništa koje se nalazi ispod najvišeg vrha. Od Ogulina cestom preko Bjelskoga do Jasenka (24 km) zatim cestom prema Drežnici (2 km) do raskršća i cestom prema Mrkopolju do odvojka lijevo. Od Jasenka do Bijelih stijena (2 i pol sata).

Izleti: Izleti po labirintu kraških oblika, usponi na pojedine dolomitske tornjeve slobodnim penjanjem i izlet na Samarske stijene.

DOM NA KLEKU (1000 m) zidana jednokatnica pod stijenama

iznad šumskog pojasa, zatvorenog tipa, kapaciteta 15 ležaja s opremljenom kuhinjom i cisternom pored kuće. Ključ se nalazi pohranjen u pravu P. D. »Ogulin« u Ogulinu.

Prilazi: Iz Ogulina markiranim putevima preko sela Puškarici (3 i pol sata), preko sela Turkovići (4 sata) kao i cestom prema Jasenku do Bjelskoga (12 km) a zatim stazom kroz šumu (tričetvrt sata).

Izleti: Vrh Kleka 1182 km, Klekova glavica, a alpinisti imaju mogućnost penjanja u stijeni Kleka.

Komisija za propagandu

Planinarskog saveza Hrvatske

DOM U TUKU (818) u selu Vojni Tuk pod Maj vrhom, 3 km

od Mrkopolja. Stalno otvoren, djelomično opskrbljen, kapaciteta 30 ležaja u višekrevetnim sobama, pod upravom Planinarskog saveza Hrvatske.

Prilazi: Od željezničke stanice Delnice svakodnevno autobus do Mrkopolja (18 km asfaltna cesta) zatim 3 km seoske ceste.

Izleti: Dom je polazna tačka za izlete do ostalih planinarskih objekata i većine vrhova u južnom dijelu Gorskog Kotara.

KUĆA NA JANČARICI (1236 m), zapravo na sedlu pod vrhom

Jančarice između Matić poljane i Vrbovske poljane. Zatvorenog je tipa, opskrbljena je kuhinjskim priborom, cisternom s pitkom vodom, kapaciteta 7 ležaja. Ključ je pohranjen u domu u Tuku i kod PSH u Zagrebu.

Prilazi: Od doma u Tuku cestom preko Matić poljane (1 sat i 40 minuta) ili preko Vrbovske poljane (Od Mrkopolja preko Begovog Razdolja 10 km).

Izleti: Uspun na Bjelolasicu (1533 m) preko Vrbovske poljane (2 sata), Samarske stijene preko Plane (2 sata) i Bijele stijene (3 i pol sata).

SKLONIŠTE NA SAMARSKIM STIJENAMA (1302 m) smješteno

u polupećini ispod visoke stijene, otvorenog je tipa, neopskrbljeno. Ima štednjak i skupno ležište za 8 osoba. Voda se dobije topljenjem snijega iz obližnje snježnice. Podigli su ga članovi PDS »Velebit« i dali mu ime svog poginulog člana, alpiniste Ratka Čapeka.

Mrkoplja ide preko Starog Laza za Ravnu Goru.

Begovo Razdolje je u vrijeme između dva rata bila polazna tačka u pohodima na Bjelolasicu, Samarske i Bijele stijene, jer su planinari ovamo stizali sa željezničke stanice Sušice preko Starog Laza i ispod Višnjovice. Kod mještana je vjerojatno iz tih dana ostala prijaznost prema planinarima. U prvim pohodima na Samarske stijene s planinarima su odlazili i lugari iz Begovog Razdolja. Odavde su polazili putem preko Okruglice poljane, a zatim Dugom poljanom ispod Samara do Vrbovske poljane i nastavljali dalje u pravcu Samarskih i Bijelih stijena.

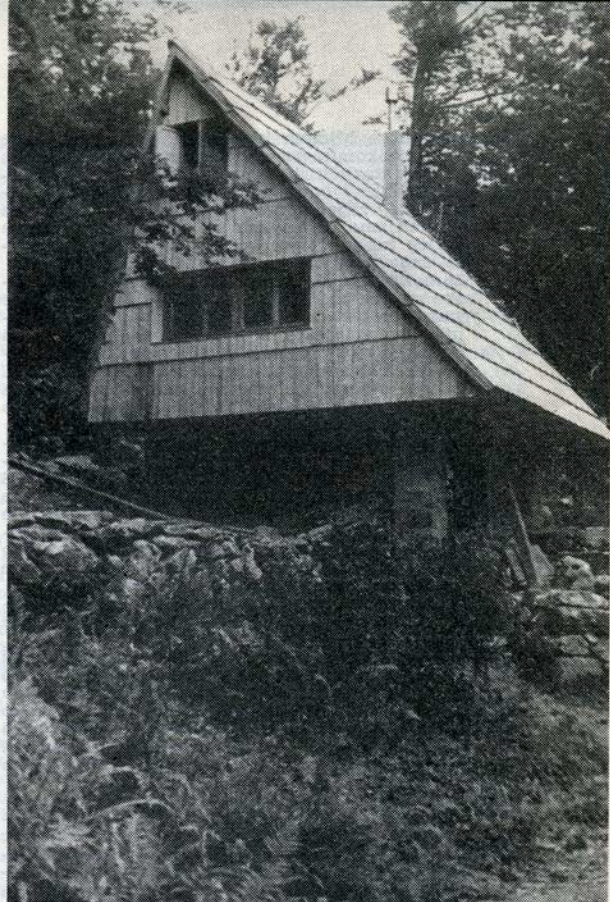
VRBOVSKA POLJANA se nalazi na visini od 1131 metar. To je planinska livada posuta vrtačama i okružena pretežno bukovom šumom. Nalazi se ispod zapadnog kraja grebena Bjelolasice. Dobra šumska cesta dolazi ovamo iz Begovog Razdolja (4 km) i produžava dalje prema Jasenku. Od Mrkoplja je udaljena oko 10 kilometara i motorizirani planinari koji žele na Bjelolasicu mogu prema tome brzo stići do njezina podnožja.

MATIĆ POLJANA. Slijedeći izlet koji možemo poduzeti iz Tuka vodi cestom koja se u strmim i ostrim zavojima diže oko 250 metara do Matić poljane, velike planinske livade dugačke oko 3 kilometra. Poljana je široka na početku oko 500 metara a zatim se nepravilno sužuje. Ovamo možemo stići iz Tuka i pješačkim putem koji siječe zavoje ceste, zatim putem koji polazi sa sedla između Maj vrha i Jakine kose i dalje kroz šume ispod Sungera (1001 metar). Prema sjeveru proteže se s Matić poljane dolina ispod Samara, po kojoj vodi već opisani put za Begovo Razdolje. Lijevo stranom poljane vodi naša cesta Tuk — Jasenak koja prema staroj predaji nosi naziv Begova staza. Na kraju poljane dolazimo na raskršće. Cesta skreće desno, ravno vodi put na Lukin Strik (1221 metar), a lijevo strmo se penje staza na Jančaricu.

JANČARICA je prijevoj ispod vrha Jančarice (1309 metara) na visini od 1236 metara. Tu se nalazi planinarsko sklonište Planinarskog saveza Hrvatske, nekadašnja šumarska kuća, poklon Šumarije u Mrkoplju planinarskoj organizaciji. U kući se nalazi štednjak i pribor za kuhanje i sedam ležajeva. Sklonište je zatvoreno, a ključ se nalazi u Planinarskom domu u Tuku i kod Planinarskog saveza Hrvatske u Zagrebu. Kraj skloništa je cisterna sa pitkom vodom. Odavde se otvara pogled na Maj vrh, Čelimbašu, u daljini na Bitoraj, a prema zapadu na dugi greben Bjelolasice. Jančarica je veoma povoljno mjesto za izlete, a naročito kao baza za uspon na Bjelolasicu. Za uspon na Bjelolasicu potrebno je najprije se strmo spustiti kroz rijetku bukovu šumu na već opisanu Vrbovsku poljanu koja se smjestila ispod sedla u pravcu istoka.

BJELOLASICA (1533 m), najviši vrh Gorskog kotara, dominira grebenom dugim preko tri kilometra i sa svoja tri vrha od kojih je najviši visok 1533 metra.

Greben Bjelolasice je gol i kamenit pa se ističe bjelinom vapnenca. Kontrast bjeline, tamne šume i klekovine, koja seže blizu vrha grebena, je vjerojatno i bio razlog da narod tako prozove ovu planinu. Markirana staza vodi prema vrhu s Vrbovske poljane (1,30 sati). Zbog nedostatka vode potrebno je njome se opskrbiti u Begovom Razdolu ili Jančarici. Pogled s Bjelolasice obuhvaća čitav Gorski

Nova kuća na Bijelim stijenama

Foto: J. Bestak

kotar a naročito je lijep prema tornjevima Samarskih i Bijelih stijena. Na povratku sa Bjelolasice na Vrbovsku poljanu možemo odavde po markiranoj stazi stići na Planu. No vratimo se ponovo na kraj Matić poljane na cestu »Begovu stazu«. Prije smo spomenuli da skreće desno i u velikom luku preko Carevice dolazi na Planu. Za pješaka je mnogo ugodniji put za Planu preko Lukinog Štrika.

PLANA se nalazi na desetom kilometru ceste od Mrkoplja, na koti 1105 metara. Odavde postoji već spomenuta markirana staza na Vrbovsku poljanu. Plana je malena livada na kojoj se nalazi šumarska kuća, a uz nju cisterna s pitkom vodom. Ovo mjesto poslužit će za odmor umornom putniku koji je sišao s Bjelolasice ili stigao iz Tuka.

SAMARSKÉ STIJENE. Nastavivši put cestom prema Jasenku, na trinaestom kilometru, kod samog kilometarskog kamena na desnoj strani pored ceste, naći ćemo markirani odvojak. Ovaj planinarski put dovest će nas za tričetvrt sata u srce Samarskih stijena.

Samarske stijene su pravi labirint vrtača i provalija između kojih se priroda maštovito razigrala u stvaranju najraznovrsnijih oblika

u snježno bijelom kamenu. To su najčešće oštre i okomite forme, katkada i do 50 metara visoke. Različiti kukovi, tornjevi, litice, obelisci, kupole i čunjevi odvojeni bezbrojnim rasjedima, žljebovima, pukotinama i dubokim provalijama, u kojima se ponegdje zadržava snijeg tokom čitave godine, čine surovu ljepotu koja čovjku pruža nezaboravan događaj. Dubokim i teško prohodnim sedlom su Samarske stijene podijeljene na dvije jasno odvojene skupine: sjeverozapadnu i jugoistočnu. Sjeverni dio Samarskih stijena je veoma rastrgan dubokim pošumljenim ponikvama, dok se južni dio izdvaja kao povezana reljefna cjelina. Stijene okružuju nepregledna prostranstva šuma bukava i jela. Poseban ukras stijenama daju rijetke smreke koje su se na nekim mjestima smjestile na same vrhove. Među Samarskim stijenama nalazi se planinarsko »Ratkovo sklonište«, koje su sagradili članovi PDS »Velesit« 1952. godine. Sklonište je izgrađeno od ostatka partizanske bolnice. Otvorenog je tipa i opskrbljeno samo najnužnijim priborom. U njemu može u nuždi naći konak do desetak osoba. Vode u blizini nema, već se koristi snijeg iz duboke vrtanje ispod skloništa. Sklonište nosi naziv po alpinistu Ratku Capeku, koji je poginuo 1951. godine u stijeni Spika u Julijskim Alpama.

U vrijeme kada su prvi planinari posjećivali Klek, o Samarskim stijenama nije se mnogo znalo. Ako je u njima i bilo posjetilaca, to su bili lugari koji su tu dolazili radi lova. Upravo su i oni pratili prve planinare u posjetu ovim stijenama. Prvi poznati obilasci Samarskih stijena datiraju početkom dvadesetih godina našeg stoljeća.

BIJELE STIJENE odvojene su od Samarskih dubokom Crnom dragom, a nalaze se oko dva kilometra u pravcu jugoistoka. Prelaz sa jednih na druge stijene preko Crne drage je vrlo težak i naporan i zahtijeva penjačku vještinu. Dolinu Crne drage koristili su prvi posjetioci Samarskih stijena za nastavak pohoda prema jugu u Primorje i na Kolovrat-ske stijene. Uspion na Bijele stijene sa Begove staze počinje kod kamena koji nosi oznaku 15-og kilometra. Tu se uzbrdo odvaja jedva vidljiva staza koja nas vodi preko Boca do malog proplanka pod samim vrhom na visinu od 1300 metara. Ovu je stazu otkrio jedan lugar iz Begovog Razdolja koji je prije 90 godina na Bijele stijene vodio zaslužnog planinara i botaničara Dragutina Hirca. Godine 1928. izgrađena je na Bijelim stijenama planinarska kuća i prozvana imenom D. Hirca koji je svojim opisima otkrio ljepotu Bijelih stijena planinarima i botaničarima. Bijele stijene su po prostranstvu veće od Samarskih stijena. Protežu se u jednom kompaktnijem masivu u pravcu sjeverozapad — jugoistok. Ovdje također dominiraju tornjevi, piramide, obelisci, zupci i čunjevi očešljani škrapama. Ispod tih bijelih oblika crne se duboke provalije i ponikve, a sve to također okružuju nepregledne šume. Na Bijelim stijenama dominiraju dva vrha i to zapadni (1314 m) i istočni (1335 m). Pogled s vrhova je veličanstven. Upravo pod istočnim vrhom nalazi se na malom proplanku okruženom bijelim ornamentima stijena i zaštićenom stablima, Hirčeva kuća. U blizini

stare planinarske kuće dovršava se planinarsko sklonište koje grade planinari PD »Rade Končar« iz Zagreba. Otvorenje skloništa očekuje se ovoga ljeta. Raspolagat će se 15 ležaja i priborom za kuhanje. Ključ će se nalaziti u Tuku, Jasenku i kod Planinarskog saveza Hrvatske i društva »Rade Končar« u Zagrebu. Pored stare kuće nalazi se cisterna s pitkom vodom.

Kod silaska sa Bijelih stijena poslužiti ćemo se sada drugim, lakšim putem, stazom koja se blaže spušta ponovo na našu cestu, ali oko 4 kilometra bliže Jasenku. Nakon 15 minuta napuštamo cestu i kraticom izlazimo ponovo na nju dva kilometra prije Jasenka. Nakon daljnjih pola kilometra naša »Begova staza« izlazi na cestu Jasenak — Novi oko kilometar i pol prije Jasenka.

JASENAK (637 m) je selo koje se smjestilo na velikoj kraškoj poljani okruženo šumovitim planinskim vrhuncima. Ovu prolaznu cestu iz Jasenka za Ogulin, Drežnicu i Novi. Prije ulaska u Jasenak nalazi se lovački hotel u kome se može prenoćiti i okrijepiti. U ljetnim mjesecima Jasenak ima autobusnu vezu s Ogulinom (24 km), zbog čega je vrlo pogodan kao baza za posjet Bijelim stijenama.

OGULIN. U Ogulinu završava naš put koji smo započeli u Lokvama, no i on može poslužiti kao polazna tačka za sve do sada opisane putove. Nalazi se na željezničkoj pruzi Zagreb — Rijeka, a poznat je po nekoliko znamenitosti. U Ogulinu se nalazi stari Frankopanski grad u kojem je smješten muzej, zatim je tu Đulin ponor gdje nestaje rijeka Dobra, a u blizini grada su dva umjetna jezera stvorena gradnjom brane, Ogulin je polazno mjesto za posjetioce Kleka i za alpiniste koji žele penjati u njegovim stijenama. Na Klek se može stići raznim putevima: iz Bjelskoga, sela koje se smjestilo pod strmim padinama Kleka na 12-om kilometru ceste što vodi od Ogulina prema Jasenku, ili pješačkim stazama iz Ogulina preko sela Puškarić ili preko sela Turkovići. Na Kleku se nalazi planinarska kuća koja je zatvorena, a ključ se nalazi kod uprave Planinarskog društva u Ogulinu.

»Begova staza« od Mrkoplja do Jasenka velik je pomoćnik i saveznik u obilasku ovih lijepih krajeva južnog dijela Gorskog kotara. Lokve i Ogulin, polazne tačke za obilazak opisanog područja, jednako su interesantne za motorizirane i nemotorizirane planinare. Svima njima južni dio Gorskog kotara pruža velike mogućnosti. Motorizirani planinari mogu ovdje provesti mirni nedjeljni vikend, a ostali organizirati višednevne ture.

I upravo sada kada mnoge poznate planine u blizini velikih gradova vrve od posjetilaca i kada mnogi planinari traže nešto novo i nešto mirnije, ovaj južni dio Gorskog kotara upravo se nameće svojim ljepotama i zanimljivostima. Prostranstva oko Tuka, Bjelolasice, Matić poljane, Jančarice, labirinti Bijelih i Samarskih stijena pružaju uvijek nešto novo, bezbroj lijepih ugođaja i prekrasnih detalja iz bogate riznice prirodnih ljepota. Svatko tko samo jednom posjeti ovaj kraj rado će se ponovo vratiti u želji da vidi i upozna nove detalje.

DOM NA LISCU KOD ZENICE

Neposredna okolina Zenice pruža obilje mogućnosti za izlete, planinarske ture i zimske sportove. U neposrednoj blizini Nemile smješteno je klimatsko-rekreaciono odmaralište Bistričak, dok su na planini Lisac i Smet izgrađeni veoma lijepi i ugodni planinarski domovi.

Sjeverozapadno od Zenice na Liscu dom je podignut na visini od 1012 m, u potpunosti je snabdjeven, ima stalnog domaćina i otvoren je čitavu godinu. Građen je 1952. Ima prizemlje, potkrovlje, trpezariju, i opremljen je radio i TV aparatom.

Najpogodniji prilaz vodi iz ž. st. Jelina (na pruzi Zenica—Doboj). Iz stanice se može najprije prugom ili pak cestom prema Vranduku, a zatim lijevo pješacom stazom kojom ima u zavojima 2 sata laganog hoda. Ovaj prilaz je kraći, ali naporniji. Postoji i nešto duži ali lakši prilaz iz naselja Banlozi. Put vodi kroz gustu četinarsku šumu i traje oko 3 sata hoda. Oba su pravca markirana.

Okolica doma i čitav Lisac ugodan je za dužji boravak. Od kuće ima oko 40 minuta do vrha Lisca gdje se nalazi relejni odašiljač, odakle se pružaju krasni vidici na Vlašić, Vranicu, Zec, Perun, Smet i druge planine. Do samog vrha Lisca izgrađena je cesta. Od doma ima i markirani put do Bistričaka. Traje oko 4 sata, nije naporan, a pruža lijepe vidike.

Domom upravlja PD »Tajan« iz Zenice, koje okuplja oko 600 članova. Prošle godine je društvo dom elektrificiralo, a ove godine izvršilo je proširenje objekta i neke adaptacije. Na tim radovima sudjelovalo je dobrovoljno oko 100 članova, a s njima su surađivali i članovi PD »Željezničar« iz Zenice. Svojim zalaganjem istaklo se mnogo članova, kao npr. Rudolf Arapović, dr Ivan Fidler, Dane Damjanović, Smajo Hećo itd.

Planinari koji žele posjetiti Lisac mogu prije uspona dobiti sve potrebne informacije u prostorijama PD »Tajan« u Zenici, ulica Kidrič »C« 12.

Mladen Bogeljić

GODIŠNJA SKUPŠTINA PD »PSUNJ« — PAKRAC

Planinarsko društvo »Psunj« održalo je u subotu 16. 3. 1968. u maloj dvorani DTO »Partizan« svoju redovnu godišnju skupštinu. Skupštini su prisustvovali uz članove društva i gosti iz obližnjih planinarskih društava.

Društvo je u proteklj godini imalo 316 članova, 38 omladinaca i 35 pionira. To je svakako manje nego prije nekoliko godina. Međutim aktivnost društva nije pokazala znakove nazadovanja. U 1967. godini organiziran je niz izleta u blizu i daljnju okolinu i na poznata historijska mjesta. Omladinci su sudjelovali na orijentacionim takmičenjima u Slavoniji. U tome je društvo imalo veliku saradnju s okolnim planinarskim društvima. Također su aktivno surađivali sa Slavonskim planinarskim odborom na uređenju i propagiranju Slavonske transverzale.

Planinarski dom na Omanovcu nalazi se već preko pet godina u vrijednim rukama planinara iz Pakraca. Oni su u prošloj godini dali mnogo svojih slobodnih sati na uređenje doma i okoline.

Njihov rad nije ostao nezapažen, pa im je zato i pružena materijalna pomoć. Najveću pomoć društvu za dom je pružilo gospodarstvo »Mojice Birte«, pogon šumarije Lipik. Odjel narodne obrane skupštine Pakrac poklonio je društvu za dom na Omanovcu televizor.

Članovi su u planinarskom domu organizirali veoma uspješno nekoliko planinarskih veselica. Dom je u toku 1967. godine posjetilo preko 1700 planinara, među kojima i nekoliko velikih grupa iz Zagreba. Markaciona sekcija se marljivo brinula da prilazni putevi do doma budu u što boljem redu.

Društvo je za iduću godinu izradilo i plan rada u kojemu prvo mjesto zauzima omasovljenje društva i rad s omladinom. Planiran je niz izleta i sudjelovanja na savezним akcijama.

Vidno mjesto u planu rada zauzima i uređenje dijela autoceste koja vodi preko Begovače i to naročito dionicu od Begovače do planinarskog doma na Omanovcu. Članovi imaju dobru volju da tu ulože svoje snage, no mnogo ovisi i o izvoru financijskih sredstava. Ova cesta omogućila bi i motoriziranim planinarima da dođu na Omanovac, a samom domu i društvu to bi donijelo bolje financijske rezultate.

Na kraju skupštine izabran je novi upravni odbor. Za predsjednika ponovo je izabran dosadašnji predsjednik inž. Ladislav Molnar.

Delegat PSH podijelio je zaslužnim članovima društva diplome i odlikovanja, kojima ih je odlikovao Planinarski savez Hrvatske.

Po završetku skupštine priređeno je ugodno planinarsko veče.

Željko Hlebec

PLANINARSKI ODBOR ZAGREBA (POZ)

Prošlo je više od godinu dana od neuspjele i prekinute izvanredne skupštine Planinarskog odbora Zagreba. Održavanjem druge skupštine nakon nekoliko mjeseci izabran je novi Glavni odbor i sekretarijat. Od 22 planinarska društva regije Zagreb, 18 društava dalo je u taj novi Glavni odbor svojeg predstavnika.

Iz mjeseca u mjesec taj se Odbor polako konsolidirao i počeo s radom. U toku godine dana neka društva su izmijenila svoje predstavnike zbog njihove neaktivnosti. To je pokazalo da su društva zainteresirana za rad odbora. U toku tih polugodišnjih promjena Leo Oppitz podnio je zbog svojih osobnih razloga ostavku na funkciji tajnika.

Mjesto tajnika bilo je neko vrijeme ispraznjeno što se osjetilo na radu sekretarijata jer su njegove dužnosti obavljali predsjednik i potpredsjednik. Da bi se stanje sredilo, Glavni odbor je kooptirao iz Nadzornog odbora Eduarda Pavišića za novog tajnika. Planinarski odbor bio je suočen i s problemom pisanja dopisa i ostalih pisanih materijala. Taj problem riješen je angažiranjem Ivanke Vrtarić koja sada obavlja posao administrativca uz simboličnu nagradu.

Međutim, usprkos teškoća oko sređivanja, realiziran je veći dio plana. POZ je bio u to-

ku 1967. godine inicijator i organizator nekoliko značajnih akcija.

Planinarskom društvu »Sljeme« povjereno je organiziranje izložbe planinarske fotografije. Izložba je doživjela u Zagrebu veliki uspjeh i tada je na zahtjev Sreskog planinarskog odbora Sarajevo premještena u Sarajevo. Osim na desetak mjesta u Sarajevu, izložba je prikazana i u Mostaru i Zenici. Radovi su vraćeni u Zagreb nakon više od godinu dana. To je bio i razlog da autori radova nisu na vrijeme dobili natrag svoje radove.

Pod pokroviteljstvom POZ-a našlo se i nekoliko orijentacionih takmičenja. Neka od tih su već nekoliko godina pod brigom POZ-a. PDS »Velebit« veoma je uspješno organizirao pojedinačno prvenstvo Zagreba u orijentaciji, a isto tako uspješno organizirao je takmičenje »Memorijal Janka Mišića« PD »Japetić« iz Samobora, a »Trofej Vugrovec 1967« PD »Sljeme«. Sva takmičenja su bila dobro organizirana i dobro posjećena.

Osim toga POZ je snosio pola troškova prvog noćnog orijentacionog takmičenja koje su organizirali omladinci PD »Zagreb-Matica« bez ikakvog znanja i odobrenja. Glavni odbor je ipak smatrao da je ovaj, iako čudan pokušaj organiziranja noćnog orijentacionog takmičenja, ipak vrijedan i zato je donio naknadno odluku da se pokrije polovina troškova organizacije.

Osim ovih krupnih akcija POZ je dao svoj doprinos i ostalim planinarskim akcijama na području grada Zagreba. Prilikom održavanja Sleta mladih planinara Hrvatskog zagorja POZ je organizirao zajednički prijevoz za planinare iz svih planinarskih društava Zagreba na Kalnik gdje je slet održan. U toj akciji zagrebačkih planinara sudjelovalo je oko 250 ljudi.

Financijsko poslovanje POZ-a bilo je vjerovatno najveći posao. Relativno mali iznos dotacije SOFK-e grada Zagreba trebalo je što racionalnije podijeliti i iskoristiti. Glavni odbor POZ-a je dodijelio iz tih sredstava financijsku pomoć PD »Lipi« iz Sesveta za uređenje kuće na Lipi i PD »Rade Končar« kao pomoć za dovršenje kuće na Bijelim stijenama. Isto tako dodijeljen je i dio sredstava PDS »Velebit« jer se to društvo nalazilo u velikoj materijalnoj krizi.

POZ je u protekloj godini održavao i Partizanski put po Medvednici ali nažalost nisu poduzete nikakve akcije za obnovu markacija na nekim dionicama puta koje su veoma nužne. Zbog toga je Glavni odbor prihvatio prijedlog da se taj put dađe na upravljanje PD »Zanatlija« koje društvo ima i svoj objekt na tom putu.

U programu rada nalazilo se i održavanje skijaško-planinarske škole. Ta škola iako je bila u potpunosti pripremljena ipak nije održana. Razlog tome bilo je nedostajanje sredstava.

Predsjednik POZ-a Stanko Hudoletnjak uspješno je zastupao interese POZ-a a time i interese zagrebačkog planinarstva u SOFK-i grada. POZ je između ostalog aktivno saradivao i sa susjednom planinarskom regijom Zagorja, a delegati POZ-a sudjelovali su na savjetovanjima međudruštvenog savjeta ZPP-a, koji vrši u Zagorskoj regiji sličnu funkciju kao POZ u regiji Zagreb. Osim opisanih aktivnosti POZ je radio na koordinaciji rada među zagrebačkim društvima.

Sve to ukazuje da je POZ ipak u proteklom razdoblju opravdao svrhu svoga postojanja i potrebu da djeluje. Zainteresiranost zagrebačkih društava da sudjeluju u radu poka-

zuje i njihovo odobravanje rada jednog takvog koordinacionog tijela.

Svi ti rezultati postignuti su u vrijeme nakon neugodnih trzavica i u vrijeme konsolidiranja jednog novog odbora. To ukazuje na realna i opravdana očekivanja da će Planinarski odbor Zagreba i ubuduće savjesno ispunjavati svoju funkciju na unapređenju planinarstva u Zagrebu, a time i u našoj republici.

Zeljko Hlebec

PLANINARSKI DOM U GRBAJI (PROKLETIJE)

Sa Gusinjem, do koga vodi automobilski put, postoje višekratne svakodnevne autobuske veze iz pravca Ivangrada i iz pravca Peći, s tim što je ova posljednja u prekidu od decembra do aprila. Od Gusinja do planinarskog doma »Radničkog« u Grbaji ima dva sata umjerenog hoda. Prvih par kilometara put je još pogodan za putničke automobile, ali je preporučljivije ostaviti ih u Gusinju. U svako doba u Gusinju se mogu najmiti tovarni konji za prenos priljaga do kuće i za jahanje. Put je markirani, jasno vidljivi koloski put, koji mještani upotrebljavaju u svako godišnje doba. U Gusinju postoji i Planinarsko društvo »Karanfil« (u centru mjesta), čiji članovi će posjetiocima u svako doba biti pri ruci.

Put do Doma vodi preko zaseoka Dolja. Pola sata hoda dalje od Dolje, desno od puta i više njega, nalazi se kuća porodice Ljulašević. Ukoliko dolazak ranije nije najavljen, tu treba potražiti čuvara planinarskog doma, kod koga se nalazi ključ. U pogledu korišćenja doma i upotrebe predmeta u njemu, smještanja, prijavljivanja graničarima itd., treba se u potpunosti ponašati prema uputstvima čuvara doma. Njemu se također i plaćaju usluge prema cjenovniku.

Dom ima 10 ležaja u skupnoj spavaonici sa krevetima i 10 u potkrovlju. Nalazi se na livadi pogodnoj za logorovanje. Ima kuhinju u kojoj posjetioci mogu sami spremati hranu, i trpezariju. U domu ima tekuća voda, a nedaleko od njega na rječici može se kupati u ljetnim mjesecima. Za snabdijevanje hranom posjetioci se mogu dogovoriti sa čuvarom ili nekim od mještana. U Gusinju se mogu kupiti svi prehrambeni i drugi artikli potrebni za planinu, tako da se ne treba opterećivati nošenjem velikih zaliha hrane iz svog mjesta. Električne struje za sada nema, za osvjetljenje služe petrolejske lampe. U domu postoji knjižica posjetilaca u koju se treba upisati, i spomen-pečati okolnih vrhova. Također ima nešto planinarske literature i originalnih zapisa o prvenstvenim turama.

Dom predstavlja ishodišnu tačku za najraznovrsniju planinarsku aktivnost, počev od najlakših kratkotrajnih šetnji, preko zamašnih planinarskih tura, pa do alpinističkih pothvata svih kategorija. Isto tako, u blizini doma može se baviti visokogorskim smučanjem, praktički preko cijele godine, jer se u zaklonjenim prostranim cirkovima među stijenama Karanfila nalaze snježna polja čak i u pozno ljeto.

Od veoma velikog izbora planinarskih tura najvažnije su opisane u NP 1966,5-6 i 7-8 i u Planinskom vjestniku 1964., 8. 1 9 i 1966. 7. Detaljne obavijesti mogu se tražiti od PD »Radnički«, Beograd, Zarka Zrenjanina 31.

AKTIVNOST PLANINARA IZ LUKAVCA

Nakon veoma teške i kritične dvije godine, kada je Planinarsko društvo »Svatovac« iz Lukavca preživljavalo krizu u svome radu, prošla 1967. godina bila je najaktivnija od kako društvo postoji. Od 40 članova koliko ih je bilo na početku godine, krajem 1967. broj članova povećan je na 92, od kojih je preko 50 posto omladina. Akcije društva bile su uglavnom usmjerene na organizaciju izleta na okolne planine Svatovac, Ozren, Vijenac, Ostroviču i druge. Značajno je spomenuti da je društvo prošle godine ostvarilo pohod na Triglav sa svojih pet članova, što predstavlja značajan uspjeh ovog mladog planinarskog kolektiva.

Na godišnjoj skupštini, koja je održana krajem februara, mnogo se diskutiralo o narednim zadacima društva i formama njegovog rada. Aktivnost društva ove godine usmjerena je na organizaciju izleta i pohoda u planine, školovanje stručnog kadra za sprovođenje planinarskih akcija, i osposobljenje planinarske kuće na Svatovcu. Ovu planinarsku kuću društvo je dobilo od Fabrike sode Lukavac i članovi društva će je kroz organizaciju dobrovoljnih akcija osposobiti za upotrebu. U ovim akcijama neće izostati pomoć i same fabrike. Pored toga društvo će markirati prilazne puteve do planinarske kuće. Društvo je skoro sva finansijska sredstva, koje je prošle godine dobilo za svoju aktivnost, upotrijebilo za nabavku planinarske opreme, koju je dalo svojim članovima na otplatu. Ovo je bila vanredna pomoć društva svojim članovima, većim dijelom omladini, da dođu do najpotrebnije opreme za planinarenje.

Sindikalni odbor, ocjenjujući pozitivno rad planinarskog društva, poklonio mu je i pet šatora, koji će mu pomoći u organizaciji pohoda na planine gdje nema planinarskih objekata.

Novi upravni odbor, koji je na kraju skupštine izabran, na svojoj sjednici održanoj odmah poslije skupštine postavio je kao prioritarni zadatak pronalaženje društvenih prostora i propagandnog izloga da bi se stvorili osnovni uslovi za rad društva, sastanke članova i propagandne akcije. Za predsjednika društva ponovo je izabran Marko Nikolić, jedan od najaktivnijih članova, koji je i do sada mnogo učinio za ponovno oživljavanje rada planinarskog društva u Lukavcu.

Hamdo Tabaković

BRIGE PLANINARA VAREŠA

Članovi planinarskog društva »Perun« iz Vareša svojim aktivnim radom spadaju već niz godina u najaktivnije društvene organizacije svoje komune. Društvo je izgradilo i svoj planinarski dom »Javorje« na Perunu više samog Vareša koji je pružio ugodan i prijatan smještaj hiljadama planinara, kako iz Vareša i njegove okolice, također i iz cijele Jugoslavije.

Međutim i pored svoga autoriteta, društvo je prošle godine bilo u veom teškoj situaciji radi nedostatka najosnovnijih materijalnih sredstava za svoju osnovnu djelatnost i održavanje planinarskog doma na Perunu. Prošle godine nad društvom zajedno sa planinarskim domom je uzelo patronat Općinsko sindikalno vijeće, čime je uzeta i obaveza za ostvarenje najosnovnijih materijalnih sredstava za djelovanje društva. Međutim, obaveza nije ostvarena. Domaćin doma već drugi mjesec nije primio svoju nagradu.

Ovi materijalni problemi bili su glavna tema o kojoj su skoro svi diskutanti govorili na

godišnjoj skupštini društva koja je održana krajem mjeseca marta. Ova teška materijalna situacija mnogo je uticala da se i društvene aktivnosti nisu ispoljile u onoj mjeri, kako to može ovo naše renomirano planinarsko društvo.

U diskusiji je pao i niz lijepih prijedloga za rješenje sadašnjeg stanja. Kao prvi korak, skupština je usvojila povećanje članarine, kroz koju će iako minimalno, članovi društva pomoći svoju organizaciju. Pored toga poduzet će se svi naponi da se planinarski dom na Perunu što više aktivira. Organizaciji izleta, pohoda, orijentacionih takmičenja i ostalih formi planinarske aktivnosti društvo će pokloniti posebnu pažnju u toku ove godine, uklapajući se u plan akcija republičkog saveza i društava u svojoj okolini.

Veoma lijepoj atmosferi na skupštini pridonio je prisustvo većeg broja delegata iz saveza i planinarskih društava: »Bjelašnice«, Visokog, Zenice i Iljaša, koji su u diskusijama iznosili svoja iskustva u radu planinarske organizacije. Delegat »Bjelašnice« iz Sarajeva uručio je spomen-plakete društvu i Mirku Deletoviću, najaktivnijem planinarskom radniku iz Vareša i osnivaču društva »Perun«. Na kraju skupštine izabrani su i novi organi društva, a za predsjednika ponovo je izabran Andrija Klčić.

Hamdo Tabaković

JEDANAESTI »BJELAŠNIČKI DAN«

Dana 31. marta održano je na planini Bjelašnici smučarsko takmičenje pod nazivom »Bjelašnički dan«. Na ovom takmičenju učestvovalo je preko 60 takmičara iz 6 planinarskih društava. Staza je prolazila ispod sredine Bjelašničkog grebena sa 1.800 nadmorske visine i nakon mnoštva kapija na dužini od 3 km i visinskoj razlici od 450 m, završila ispred planinarskog doma Stanari na Bjelašnici.

Staza je, iako dobro odabrana, bila prilično teška i od takmičara je zahtijevala hrabrost i dobro poznavanje ovog zimskog sporta. Odličan snijeg koji je tih dana pokrivač Bjelašnicu omogućio je takmičarima postizanje vrlo dobrih rezultata, iako je organizator, zbog sigurnosti takmičara, postavio veliki broj kapija. Jedan dio staze koji je prolazio kroz strmu gustu šumu tražio je od takmičara dobro poznavanje smučanja po šumi i teškim terenima. Pred kraj staze takmičare je očekivalo obavezno gađanje iz puške kao i obavezno improviziranje spašavanja nesrećenog u planini. Posebna komisija članova Gorskog službe spašavanja i ljekara ocjenjivala je sposobnost takmičara u spašavanju i pružanju prve pomoći nesrećenom u planini.

Takmičenje »Bjelašnički dan« ima za cilj da mlade planinare obuču u smučanju u posebnim uslovima, toliko potrebnom planinarima za zimske ture. I u pojedinačnom i u ekipnom dijelu takmičenja više nagrada odnijeli su gosti iz drugih planinarskih društava dok je slabiji plasman imao organizator planinarskog društva »Bjelašnica«. Ovo, kao i niz drugih činjenica, dokazuje da je ovo takmičenje međudruštvenog karaktera.

U ekipnom dijelu za seniore prvo mjesto zauzela je ekipa PD »Treskavica«, drugo mjesto PD »Bukovik« i treće mjesto PD »Treskavica«. U ekipnom dijelu za juniore prvo mjesto zauzela je ekipa PD »Igman«, drugo mjesto ekipa PD »Visočica« i treće mjesto ekipa PD »Željezničar«.

U organizaciji takmičenja posebno su se istakli rukovodilac takmičenja Brane Anđelković i glavni sudija Jozo Sakić.

Mišo Miličević

OMLADINSKO ALPINISTIČKO-SKIJASKA SEKCIJA U PDZ-u

Okosnica kvalitetnog planinarskog djelovanja u najbrojnjem planinarskom društvu u Hrvatskoj, PD »Zagreb« — Matica, sigurno je Omladinsko-alpinističko skijaška sekcija, koja je pred nešto više od godinu dana nastala fuzijom triju sekcija u društvu. Ta sekcija broji danas 280 članova, od kojih aktivno djeluje oko 45.

U tom relativno kratkom periodu sekcija je postigla određene rezultate, koje je vrijedno zabilježiti. Rad sekcije i dalje je podijeljen u dvije specijalnosti: skijanje i alpinizam. Za članstvo koje se ne opredjeljuje ni za jednu od ovih specijalnosti, organiziraju se masovni izleti, pohodi i ostale društvene aktivnosti.

Vjerojatno da je fuzija imala svoje opravdanje, ali se ona momentano ne očituje baš u velikoj aktivnosti svake od specijalnosti, bilo da je to alpinizam ili skijanje. Evidentno je da su skijaši postigli lijepe rezultate u tom periodu, ali se postavlja pitanje, zar njihova aktivnost ne bi bila veća da su djelovali samostalno? Ili je to učinjeno samo zbog očitog pada alpinističkog rada u društvu?

Rezultati očito govore u prilog skijaša koji su sudjelovali na svim planinarsko-skijaškim natjecanjima i pohodima. Tako su učestvovali na pohodu »Tragom 26 smrznutih partizana« od Ogulina do Mrkoplja, zatim na »Memorijalu UTM« u Tamaru gdje u vrlo jakoj konkurenciji između 130 natjecatelja zauzimaju 11. mjesto, na »Velebitaškom spustu« Mladen Pintarić zauzima 1. mjesto, a kao organizatori izveli su »III memorijal Ivana Pačkovskog«. Od skijaških izleta treba istaknuti pohode na Vršić, boravak u Tuku, skijanje kod Češke koče, organizaciju tečaja za početnike na Medvednici itd.

Alpinizam je u očitom padu. Svega 21 alpinistički smjer u prošloj godini stavlja alpinistički rad u PD »Zagreb-Matica« na najniže mjesto u Hrvatskoj. Nesreća Nikole Mihokovića-Mihe, koji je smrtno stradao u stijenama Planjave, bila je također jedan od uzroka slabije aktivnosti. Smrću ovog mladog penjača, društvo je izgubilo vrijednog planinara i planinarskog pisca.

Samo letimičnim pogledom na ispenjane smjerove, vidi se da u društvu, koje je nekoć imalo jak alpinistički odsjek i poznata imena, nema više penjača koji bi se upustili u teške uspone. Tako je ispenjano 17 smjerova od II do V stupnja težine, a 4 smjera III stupnja u skupini Ortler. Izvršeno je osam uspona na vrhove iznad 3.000 metara i 30 uspona na vrhove iznad 2.000 metara.

Slična situacija kao u alpinizmu postoji i u orijentacijskim natjecanjima. Iako su članovi sekcije sudjelovali na svim natjecanjima, rezultati nisu po vrijednosti onakvi kao prije dvije tri godine. Jedino prvo mjesto osvojeno je na »Memorijalu Janka Mišića« i na »I noćnom natjecanju iz orijentacije«, gdje se sekcija pojavljuje i kao organizator. Na »Vugrovcu 67« je zauzeto drugo mjesto u muškoj i ženskoj konkurenciji, zatim četvrto mjesto na republičkom prvenstvu, osmo na državnom prvenstvu i »Trofeju Platak« itd.

Od ostalih akcija teško je izdvojiti neke koje bi po planinarskoj aktivnosti imale neki kvalitetniji karakter. Bili su to u glavnom iz-

leti rekreativnog tipa u najbližoj okolini Zagreba, bez jedne kvalitetne ture u područje visokih planina, koja bi imala alpinistički odnosno skijaški karakter.

Pa iako kvalitetan rad nije bio na visini, ipak treba pozdraviti 53 akcije koje je sekcija tokom godine izvela. Članstvo je provelo 1.733 dana na terenu, što je svakako dobar prosjek aktivnosti. Nedostatak stručnog kadra i organiziranosti planinarskih tura i pohoda, sigurno je jedan od uzroka ovakvog stanja u sekciji. Koliko je rad sekcije u društvenim prostorijama zadovoljio, toliko se on na terenu pokazao slab. Sastanci koji se održavaju svake srijede u društvenim prostorijama mogu zainteresirati članstvo za planinarsku aktivnost. Održano je 9 predavanja uz diaprojektive, prikazano 8 filmova itd. ali potrebno je više odvažnosti, da se organiziraju interesantne akcije na terenu, posve planinarskog karaktera. Koliko će tome dalje pomagati fuzija triju sekcija pokazat će budućnost.

Branimir Spoljarić

GODIŠNJA SKUPŠTINA PD »KALNIK« U KRIŽEVcima

Nakon dvije godine PD »Kalnik« iz Križevaca održalo je svoju skupštinu. Skupština je održana u subotu 2. 3. 1968. godine u selu Kalnik ispod planinarskog doma na Kalniku, a prisustvovalo joj je preko 120 članova i gostiju.

Upravni odbor se u izvještaju kritički osvrnuo na dosadašnji dvogodišnji rad koji je bio promjenljive naravi. Aktivnost društva bi na momente živnula, da bi tada ponovo zamrla. Broj članova kroz dvije godine ostao je gotovo isti.

Planinarsko društvo »Kalnik« je uz ogranak PD »Sljeme« jedino planinarsko društvo u Križevcima i ima veoma povoljne mogućnosti da proširi svoj rad i poveća broj članstva. Ima mogućnosti da proširi svoj rad i na školsku omladinu, ali to do sada nije iskorišteno. Međutim društvo je pokazalo veliku brigu i trud oko uređenja planinarskog doma na Kalniku. Okolnu doma uredili su članovi dobrovoljnim radom.

Veliki uspjeh društva je u 1967. godini uspješno organizirani slet mladih planinara Hrvatskog zagorja na Kalniku. Ovom organizacijom društvo je pokazalo svoje mogućnosti koje bi trebalo češće koristiti u sprovođenju planinarskih akcija.

Skupština je zaključila da se novi upravni odbor angažira na propagandnom radu u križevačkim školama i radnim organizacijama, te da surađuje s auto-moto društvom i izviđačima. Za novog predsjednika izabran je mladi križevački pravnik Zeljko Husinec u koga, uz ostale članove uprave, društvo polaže velike nade.

Delegat planinarskog saveza Hrvatske podijelio je zaslužnim članovima odlikovanje PSH za marljiv i nesebičan rad na polju planinstva. Isto tako i društvo je prigodnim darom nagradilo dosadašnjeg predsjednika, potpredsjednika i tajnika za njihov rad.

Po završetku radnog dijela skupštine održana je u planinarskom domu na Kalniku planinarska večera i maskirani ples.

Zeljko Hlrebec

RAD PLANINARSKOG DRUŠTVA »PLJEŠIVICA« U BIHAĆU

U 1967. godini PD »Plješivica« u Bihaću postiglo je izvjesne uspjehe u svom radu. Organizirano je 25 izleta na matičnu planinu Plješivicu, na kojima je učestvovalo 102 člana. Isto tako, organizirano je i 59 dobrovoljnih radnih akcija u vezi sa izgradnjom doma »Ante Rukavina« na uređenju prostorijske na gradilištu i okolnom terenu. Na ovim akcijama je uzelo učesća 107 članova sa 643 dobrovoljna radna sata. Povodom »Dana borca« 4. jula organizirano je petodnevno logorovanje za planinare omladinu u Skočajskoj dragi kod gradilišta doma. Učestvovalo je 9 članova.

Najveća briga društva je izgradnja planinarskog doma, koja je započela početkom 1961. godine. Zbog nedostatka sredstava, radovi su prekinuti polovinom jula 1962. godine, a nastavljeni tek koncem 1966. i opet prekinuti koncem juna 1967. godine. Društvo je do sada u izgradnju doma utrošilo oko 3.400.000 st. din. Inače, sredstva se vrlo teško nabavljaju. No, i pored svih teškoća, društvo je u 1966. godini nabavilo oko 1.400.000 st. din. Sredstva su dobivena iz pomoći radnih organizacija, fonda za razvoj fizičke kulture i sporta, kao i sibirne akcije, zatim 200.000 st. din vlastitih sredstava. Tako je društvo sa ovim sredstvima napravilo armirano-betonsku ploču sa izolacijom, jedan pregradni zid i osposobilo jednu prostoriju, koja služi kao planinarsko sklonište. U ovoj prostoriji su postavljena 4 kreveta i potreban namještaj. U 1967. godine društvo je uspjelo dobiti 1.000.000 st. din. iz fonda za razvoj fizičke kulture i sporta.

Prilaz do gradilišta doma, odnosno skloništa je moguć i kolima iz pravca Bihać — Donji Lapac. Iz Bihaća 11 km dobrom cestom. Zadnja autobusna stanica za dom je Medudražje. Odatve pješice ili kolima 2 km. Od ovog skloništa se mogu organizirati izleti u raznim pravcima: Snajčev vrh, Skipiau, Tisovi vrh, Zestikovac, Crni vrh, Javornjaču i Golu Plješivicu, sa utroškom vremena od jedan do 5 sati hoda. Vrlo je zanimljiv izlet na Duge Luke, gdje postoji lovačka kuća pod upravom Šumsko privrednog poduzeća »Risovac« iz Bihaća, do koje se stiže za sat i po, ili cestom kolima za nepun sat. Tu postoji i čuvarska kuća, gdje se kod lovačvara može dobiti hrana, a prenoćite u lovačkoj kući, koja je moderno opremljena u lovačkom stilu. Od lovačke kuće preko Pršinih uvala može se kolima preko Džakulinke do Živulje, a odatve za jedan sat pješice na Golu Plješivicu, gdje ima spomen kutija sa priborom. Na gradilištu doma u Skočajskoj dragi u Plješivici, može se prenoćiti u izgrađenom skloništu. Ključ se nalazi kod sekretara društva. Za informacije treba se obratiti na PD »Plješivica«, Bihać, ulica 27. jula 10 II.

M. Salkić

PLANINARSKI DOMOVI I ZIMSKI SKOLSKI PRAZNICI

Prošlih školskih praznika bili su planinarski domovi uglavnom popunjeni na svim planinama, koje su lako pristupačne posjetiocima. Medvednica je predvodila jer su tu ležali u domovima bili zauzeti do posljednjeg mjesta. Međutim, odlične veze te planine sa Zagrebom pomoću žičare i redovitih autobusnih veza omogućile su boravak na snijegu i onim planinarima i posjetiocima, koji nisu dobili ležaje u domovima. Dobro je bilo posjećeno i Samoborsko gorje, a isto tako i Gorski kotar.

Međutim, jedan dobro opremljeni planinarski dom, onaj u Tuku nedaleko Mrkoplja, bio je prazan iako se nalazi u središtu najljepših skijaških terena i služi kao izlazna tačka za zimski uspon na Bjelolasicu. Susjedni Mrkopalj bio je pun posjetilaca jer se tu nalazi skijaška vučnica na brdo Čelimbašu. Na Platku, podno Snježnika vrtilo je omladinom iz Rijeke i obližnjih mjesta, pa su i tu radile dvije vučnice, koje su jedva mogle zadovoljiti veliki broj posjetilaca. Čudno je da na Medvednici, osim sportske žičare, nema ni jedne toliko potrebne skijaške vučnice.

I. L.

AKADEMIJA ZA ALPINIZAM

U Austriji je u osnivanju Akademija za alpinizam u kojoj će se izobražavati alpinisti i skijaši za visokogorsko skijanje. Poznati alpinisti Fritz Moravec podvlači da dosadašnji odgoj i izobrazba alpinista nisu jednoobrazni. S jedne je strane izobrazba zastarjela dok je s druge suviše moderna. Razne tehnike, oprema i različiti nazori u pogledu odgoja alpinista stvaraju na terenu nesigurnost. U Austriji je napredak alpinizma već tolik, da je potrebno imati jedinstvene poglede na osnovnu alpinističku izobrazbu, odgojne metode i opremu. Postignute rezultate u meteorologiji, geologiji, medicini, tehnici i fizici neophodno je potrebno primijeniti i u alpinizmu. Nadalje tu dolazi u obzir pedagoški i telesni odgoj o kojima znatno ovisi napredak alpinizma, a radi opasnosti od nesreća bit će od potrebe da se u odgoju primijene i psihologija i sociologija. Namjera je ove nove ustanove da postane međunarodno središte za odgoj alpinista.

I. L.

VISOKOGORSKO SKIJANJE NA VELEBITU

Za visokogorsko skijanje i višednevne ture u Hrvatskoj pruža najbolje uvjete Južni Velebit. Dok je postojalo studentsko sklonište na Dušicama nedaleko Halana, a podno Svetog brda, pružala se manjem broju učesnika dobra prigoda za jednodnevne i višednevne ture duž grebena tog dijela planine. Kako je sklonište na Dušicama srušeno za vrijeme rata, nestalo je i pogodno izlazne tačke za visokogorsko skijanje u tom kraju sve do vremena izgradnje planinarske kuće pod Stirovcem. Ova kuća, međutim, nije opskrbljena zimi, pa učesnici treba da nose hranu u rancima, ali kao polazna tačka pruža daleko više mogućnosti za planinarsko skijanje nego li je to bio slučaj s kućom na Dušicama. Vaganski vrh kao najviša tačka Velebita, te susjedni Babin vrh, koji se smjestio nad Velikom Paklenicom i morem, pružaju jedinstveno lijepe skijaške uspone sa nezaboravnim vidicima na sve strane, a naročito na cijeli lanac Velebita i more.

Sjeverni Velebit sa svojom konfiguracijom grebena i vrhova ne pruža ni izdaleka mogućnosti kao Južni Velebit, jer grebenski tura tu nema, ali je planinarska kuća pod Vučjakom stalno otvorena i pruža mogućnosti dužeg boravka.

I. L.

POLJSKI VISOKOGORSKI KLUB

Poljski visokogorski klub osnovan je 1904. g. kad je bila osnovana i poljska Gorska služba spasavanja. U program kluba uključena je i

zaštita prirode. Poslije drugog svjetskog rata, ovaj inače zatvoreni krug poljskih alpinista, povećao je svoje članstvo na 2000. Klub živi i organizira ekspedicije članarinom, dotacija- ma industrije i putničkih agencija. Priređuje miješane ekspedicije sa Francuzima i Belgi- jancima te izmjenom poljskih i ruskih alpinis- ta. Svake godine polazi 50 najboljih alpinista u Alpe i na Kavkaz, a oko 100 do 150 na Bal- kan. Julijske Alpe i Pirineje. U Visokim Ta- trama ima stijena do 900 m visine, ali one služe samo za trening. Zimi su te stijene ipak vrlo teške pa zahtijevaju bivakiranje. Klub ima 18 podružnica u Poljskoj.

I. L.

PLANINARSTVO U INDIJI

Osvajanjem najvišeg planinskog vrha na svi- jetu Mount Everesta u Himalajama, trga se iz prošlosti i Indija, pa su u toj zemlji osno- vani mnogi alpinistički klubovi i to naročito na univerzitetima. Do jačeg pokreta u alpiniz- mu došlo je kad su i indijski planinari osvojili Mount Everest. Nakon ovog uspjeha nižu se usponi Indijaca i na ostale vrhove tog gorja. Osvojen je vrh Bhagirati Parbat (6.856 m), na kojem je došlo i do prve smrtno nesreće in- dijskih alpinista. Članovi kluba Calcuta Clim- bers organizirali su ekspediciju u dolinu Basu- ki, južno od ledenjaka Čaturangi. Sveučilište u Gujaratu organiziralo je ekspediciju na vrh Gangotri II (6.599 m), a troškove pokrio je ta- mošnji Mountaineering Institut (Institut za planinarstvo). Vrh su osvojili dr Bharat Sukla i Rahul Thacker. Vrh Gangotri I (6.672 m) o- svojila su 4 Indijca sa tri Šerpe. Voda eksped- icije Nandu Patel je planinarski instruktor na sveučilištu Gujarat.

I. L.

NAROČITI ZNACI ZA ČUVANJE PRIRODE

Organizacije TV »Naturfreunde« (Priatelji prirode) u Austriji izgrađuju na planinama na- ročite građevine tipičnog oblika, koje služe da posjetioce planina podsjetu da prirodu tre- ba čuvati. To su ujedno i malena skloništa za slučaji nevremena. Imaju oblik četverougona- piramide visoke 5 do 8 metara, građene od kamena ili drva, pokrivene šindrom do visine čovjeka. Na vrhu imaju oznaku na četiri str- ne svijeta radi orijentacije, dok bi građevina sama po sebi trebala opominjati posjetioce da prirodu treba čuvati.

I. L.

PLANINARSKA KUĆA NA JANČARICI

PS Hrvatske preuzeo je od šumarije u Mr- koplju lovačku kuću na Jančarici na zapad- nim ograncima Bjelolasice. Ovaj novi planinar- ski objekt sastoji se od dvije sobe, kuhinje i nuzprostorija. Odlično je položen, ali prema- len da posluži kao samostalan planinarski dom. Bit će to tip lijepo uređene planinarske kuće, neopskrbljene, koja će služiti kao pre- noćište s mogućnosti priređivanja vlastite top- le hrane. Ključ kuće, kad bude uređena, na- lazit će se u planinarskom domu u Tuku, pa će upravnik tog doma voditi računa i o ovom objektu. Kuća je preuzeta prazna, pa čim o- kopni snijeg PS Hrvatske će započeti s unu- trašnjim uređenjem.

I. L.

FOTO-SEKCIJA PD »JANKOVAC« SNIMA I FILMOVE

Svoju aktivnost na snimanju kolor-dijapoziti- va i njihovu prikazivanju uz predavanja od- nedavna je foto-sekcija Planinarskog društva »Jankovac« u Osijeku i proširila. Kako se ne- koliko članova počelo baviti i snimanjem us- kih (8 mm) filmova, na priredbama u dru- štvnim prostorijama pojavili su se i kratki filmovi.

Dosad je sekcija održala tri prikazivanja fil- mova koji su bili ponajviše posvećeni našim planinama i planinarskim akcijama. Tako je jedan film prikazao više akcija osječkih pla- ninara, zatim su teme bile slavonske planine, Slavonski planinarski put, slovenske planine kao i neki izleti izvan granica naše zemlje.

U dosadašnjim kino-večerima najviše se an- gažirao i najviše svojih filmova prikazao Mišo Matošević. Kako su te priredbe otvorene i za nečlanove, filmske projekcije u planinarskim prostorijama ujedno su i lijepa propaganda za planinarstvo.

I. S.

PLANINARSKA SKIJAŠKA NATJECANJA NA MEDVEDNICI

U subotu i nedjelju 27. i 28. siječnja 1968. održana su na Medvednici skijaška natjecanja »Memorijal Ivana Pačkovskog« u tri discipli- ne, i to daljinska natjecanja s rancem teškim 5 kg, jednako za muške i ženske natjecatelje, na daljinskoj stazi 8 km za muške i 5 km za ženske natjecatelje.

S planinarskog gledišta najinteresantnije bi- lo je daljinsko natjecanje sa 6 kontrolnih ta- čaka s visinskom razlikom staze od 150 m. Sta- za je vodila kroz šumu i preko livada, a naj- većim dijelom bila je položena na sjevernim padinama planine gdje je bilo obilno snijega.

Na daljinskoj stazi natjecalo se 12 muških i samo jedna ženska momčad, a start je bio kod planinarskog doma na Puntijarki. Kod muških momčadi tri su bile iz Ljubljane (PD »Ljub- ljana-Matica«) i 9 iz Zagreba. Prvo mjesto zauzela je momčad PD »Ljubljana-Matica« I. u vremenu od 55,25. Drugo osvojila je momčad PD »Zagreb-Matica« II. (57,15) treće PD »Lju- bljana-Matica« III (57,30) te dalje redom PD »Susedgrad«, PD »Zagreb-Matica« IV, PD »Lju- bljana-Matica« II, PDS »Velebit«, PD »Sused- grad« II a preostala mjesta u redosljed u zau- zele su momčadi PD »Zagreb-Matica«. Intere- santno je napomenuti da su kod Ljubljanačana sudjelovala i dva »himalajca«. PD »Zagreb- Matica« moglo je postaviti samo jednu mom- čad natjecateljski.

U spustu pojedinačno pobijedio je Mladen Pintarić (PD »Zagreb-Matica« u vremenu sa 33,1 sek), a u veleslalomu član istog društva Stanko Horvat (50,6 sek.).

Po bodovima u cjelokupnom natjecanju u sve tri discipline prvo mjesto i prelazni pokal osvojila je momčad PD »Ljubljana-Matica« I sa 557 bodova, slijedi PD »Susedgrad« II sa 505 bodova, PDS »Velebit« 488, PD »Zagreb-Mati- ca« I 475, te PD »Ljubljana-Matica« III. sa 465 bodova.

I. L.

»SLOGA«

ZANATSKA ZADRUGA

SARAJEVO

Kaučije Abdulah ef. ul. br. 3 (Logavina), Tel. 25-224

Preuzima, montira i izvodi brzo i solidno sve vrste niže navedenih radova:

- bravarske, mašinobravarske, metalopojasarske, tokarske, metalostrugarske, limarske, elektroinstalaterske, elektromehaničarske za rasvjetu pozornice, za rashladne uređaje, za TT, radio i TV uređaje, instalacije centralnog grijanja, vodovoda, kanalizacije i gasnih postrojenja, te zidarsko-tesarske, fasaderske, teracerske, molersko-farbarske, plastičarske, parketarske, stolarske, staklarske i tapetarske.

Montira sve vrste rasvjetnih tijela, klima-uređaja, uređaja za parno grijanje, uređaja za klimatizaciju i ventilaciju, te mehaničke i elektro-uređaje za rasvjetu pozornica.

Proizvodi: transformatore za finostepeno regulisanje napona, mehaničke regulatore sa potrebnim brojem točkova i osovina, sva rasvjetna tijela za pozornice, automatske reflektore sa daljinskom komandom, razvodne i li-mene baterije za smještaj elektro-uređaja, aparate za električno varenje, rasvjetna tijela od kovanog željeza, predmete umjetničke vrijednosti od željeza, bakra i drugih metala, kao i od drveta, plastike, tekstila i svile, proizvode od gume za potrebe industrije i za automobile.

Za sve radove i proizvode dajemo garanciju. Cijena umjerena. Kvalitet solidan.

PROSPERITET

Biro za ekonomsku propagandu

Sarajevo - Maksima Gorkog 6

Telefoni: 36-649 i 38-456

- likovna obrada
- offset štampa
- sito štampa
- metalografija
- firmopisačke usluge
- organizacija izložbi
- projektovanje i izvođenje sajamskih štandova
- neon reklame
- perspeks reklame
- foto usluge